

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Jaanika Lusti

RAHVAKOHTUNIKUD ÕIGUSEMÕISTMISES

Magistritöö

Juhendaja
prof Jaan Ginter

Tartu
2020

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Rahvakohtunikud ja nende roll õigusemõistmises läbi ajaloo	7
1.1 Rahva osalus õigusemõistmises muinasajast.....	7
1.2 Kaasistujad NSV Liidus	8
1.3 Rahvakohtunikud Eesti Vabariigis	8
2. Rahvakohtunikud õigusemõistmises kehtiva regulatsiooni alusel	11
3. Kaasistujad Saksamaal	13
3.1 Kaasistujad Saksamaa erikohtutes.....	14
3.2 Kaasistujad Saksamaa kriminaalkohtutes.....	15
4. Empiiriline uuring	19
4.1 Probleemi seade ja uuringu eesmärk	19
4.2 Empiirilise uuringu meetodi valik	20
4.3 Valimi kujunemise põhimõtte ja kirjeldus.....	21
5. Empiirilise uuringu tulemused.....	23
5.1 Küsitluse tulemused rahvakohtunike seas	23
5.2 Küsitluste tulemused kohtunike seas.....	35
6. Järeldused	45
7. Ettepanekud rahvakohtunike regulatsiooni täiustamiseks.....	55
Kokkuvõte	60
Abstract.....	66
Kasutatud allikad	73
LISAD	78

Sissejuhatus

Kohus ja sõltumatud kohtunikud koos oma eetiliste reeglitega on üks riigi toimivatest võimusümbolitest, nn kolmas võim. Aeg-ajalt, süsteemi teatud arenguetappidel, on sobiv aeg maha võtta ja järele mõelda, mida kohtupidamises kehtivad põhimõtted ja normid tähendavad, milliseid põhiväärtusi eneses kannavad, on need täna sobilikud ja piisavad, samuti silmas pidada süsteemi võimalikke arenguteid.¹

Tänavu tähistab Eesti põhiseadus,² mis vastu võetud Asutava Kogu poolt 15. juunil 1920. a, suurt juubelilt ja kuigi Eesti Vabariigi iseseisvusmanifest avaldati 24. veebruaril 1919, saadi oma kohut hakata Venemaal toimunud Oktoobrirevolutsiooni ja Saksa okupatsiooni tõttu korraldama alles 1918. aasta lõpul. 2. detsembril 1918 andis Kohtuminister Ajutise Valitsuse 18. novembri 1918. aasta määruse „Ajutiste kohtute sisseseadmise kohta“ alusel korralduse enne revolutsiooni Eestis asunud kohtuasutuste tegevuse taasalustamiseks. Kohtud pidid töötama üldreeglina samade materiaali- ja protsessuaalseaduste järgi, nagu endised veneaegsed kohtudki.³

Omariikluse likvideerimisega 1940. aastal kaasnes senise kohtusüsteemi hävitamine. Hävitati nii organisatsioon kui kohtunikud.⁴ Eesti taasiseisvus 20. augustil 1991. Juba 1991. aasta novembrikuus arutati Põhiseaduse Assamblee istungil kellest ja mil viisil tuleb komplekteerida kaasistujate ehk meie mõistes rahvakohtunike koosseis.⁵ Juba tol ajal esines väga erinevaid arvamusi rahvakohtunike kasutamisest, ennekõike aga arutleti kohtuvõimu puudulikku sõltumatust täitevvõimust.

Nimelt leidis assamblee liige Ülo Seppa, et toonases põhiseaduse projektis ei ole kohtuvõim täielikult lahutatud riigivõimust. Ta leidis, et kui kunagi Eesti Vabariigis tehti põhiseadust, siis Eesti Vabariigi kohus põhines Vene tsaaririigi kohtul, mis oli sel ajal üks progressiivsemaid kohtusüsteeme maailmas. Eesti Vabariigis on jäädud aga samadele seisukohtadele, mis on toonud sisse nõukogude võim. Üheks selliseks institutsiooniks on kaasistujate institutsioon. Ta nentis, et kui kohut mõistab rahvas, mida rõhutas omal ajal kommunistlik partei, siis viib vägivallale ja ebaõiglusele. Järgmisel assamblee istungil tegi ta ettepaneku sõnastada põhiseaduse paragrahv ringi järgmiselt:

¹ Pärsimägi, A. Kohus see on kohtunik.... – Juridica 1996, nr 9, lk 391.

² Eesti Vabariigi põhiseadus. Asutav Kogu 15.6.1920. – RT, 09.8.1920, 113/114, 243.

³ Lõhmus, U. Kohtud uue aastatuhande lävel. – Juridica 1999, nr 1, lk 10.

⁴ *Ibidem*, lk 11.

⁵ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium, toim Peep, V. Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee : koguteos. Tallinn: Õigusteabe AS Juura 1997, lk 395-446.

„Kohtuvõimu teostavad oma tegevusest sõltumatud kohtud, kus õigust mõistavad kutselised kohtunikud.“ Tema ettepanek pandi hääletusele, mille tulemusena seda aga vastu ei võetud.⁶

Pärast Eesti iseseisvumist ja rahvusvahelist tunnustamist oli tekkinud probleem, kuidas lahendada põhiseadusliku kohtuvõimu staatus Eestis ja millisena ta tuleb taastada. 23.10.1991 võeti taasiseseisvunud Eestis vastu kohtute seadus,⁷ milles sätestati ka hetkel kehtiv kolmeastmeline kohtusüsteem.⁸

Demokraatlikule õigusriigile on iseloomulik, et õigust mõistab demokraatlikel põhimõtetel kujundatud ja tegutsev kohus, kes on õigusemõistmisel sõltumatu ning mõistab õigust kehtivate seaduste ning põhiseaduse alusel. Rahvakohtunikke nähakse demokraatlikus riigis, kui rahva kaasamist õigusemõistmisse. Rahvakohtunikult oodatakse tavainimese arvamust, mis lähtuks eelkõige humaansetest väärtustest ja tõekspidamistest⁹.

Eestis kehtivas kohtusüsteemis on rahvakohtunikud kaasatud vaid esimese astme kohtutes esimese astme kuritegude kriminaalajade arutamisse. Saksamaa õigussüsteem on Eestile võrdluseks ja eeskujuks olnud, seetõttu on ka meie õigussüsteemide arengus teatud sarnasused.^{10,11} Rahvakohtunikud ehk Saksamaa mõistes kohtukaasistujad osalevad Saksamaa kohtusüsteemis pea kõigis kohtutes ja kohtuastmetes.¹² Lisaks erikohtutele nagu finants-, töö- ja sotsiaalkohus osalevad kaasistujad ka Saksamaal üldkohtutes, kus arutatakse kriminaal- ja tsiviilasju. Seetõttu on ka käesolevas töös toodud võrdlus Saksamaa kaasistujate süsteemi näol.

Läbi aastate, sh kohtute haldamise nõukojas, mis on kohtusüsteemi juhtimiseks moodustatud nõuandev kogu, on arutatud rahvakohtunike institutsiooni vajalikkust. Probleemina nähakse nii

⁶ *Ibidem*, lk 395-446.

⁷ Kohtute seadus. – RT 1991, 38, 472.

⁸ Odar, J. Kolmeastmelise kohtusüsteemi kujundamine ja kohtusüsteemi lülid. – Eesti jurist 1991/5, lk 329.

⁹ Kirch, M. Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsiosakond teemaleht nr 8. Rahvakohtunikud, lk 1. – Arvutivõrgus: https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/01/Teemaleht_8_2013.pdf (20.04.2019).

¹⁰ Pärnamägi, I. Saksa mõju Eesti õiguses. Ettekanne XX! Õiguskeele päeval 03.12.2013 Tallinnas, lk 1-6. – Arvutivõrgus: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/illimar_parnamagi_saksa_moju_eeesti_oiguses.pdf (28.03.2020).

¹¹ Kergandberg, E., Pikamäe, P. Eesti uue kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu lähtekohad. – Juridica 2000, nr 9, lk 555-563.

¹² Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Schaubild Gerichtsaufbau– Arvutivõrgus: https://www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/EN/courts_of_law.pdf?__blob=publicationFile&v=3 (28.03.2020).

nende leidmist ametisse nimetamiseks,¹³ kohtuistungitele kutsumist,¹⁴ kui ka teadmiste puudulikkust¹⁵. 2009. aastal oli Riigikogu menetluses kohute seaduse muutmise seadus mis nägi juba ette rahvakohtunike institutsiooni kaotamist ja seda ennekõike seetõttu, et kohtuasjad on muutunud keerukamaks ja õigusteadmisteta inimesed ei saa neist lihtsalt aru.¹⁶ Eeltoodud seadusemuudatus langes aga menetlusest välja Riigikogu koosseisu lõppemisega. Viimati on rahvakohtunike institutsiooni käsitletud 2019. aastal Eestis võimule saanud uue valitsusliidu ja Riigikohtu esimehe Villu Kõve poolt. Valitsusliidu aluspõhimõtetes nähakse võimalust sisse seada loosiga kodanike seast rahvakohtunike valimine kriminaalmenetlusesse ja ka rahvakohtunike kaasamist teatud tsiviilmenetlustesse nagu nt perekonnaõigus.¹⁷ Tsiviilasjadesse rahvakohtunike kaasamise võimalust näeb ka uus Riigikohtu esimees.¹⁸

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on välja selgitada kehtiva regulatsiooni järgi rahvakohtunike kaasamisel esinevad probleemid nii rahvakohtunike enda, kui ka professionaalsete kohtunike seisukohast ning ühtlasi otsida võimalusi regulatsiooni täiustamiseks. Samuti on magistritöö eesmärgiks teada saada kas rahvakohtunike kaasamise võimalikkust nähakse ka teise astme kuritegude ja tsiviilasjade arutamisel või peaks hoopis Eestis rakendama vandekohtu süsteemi.

Töö aktuaalsust kinnitab järjepidev rahvakohtunike institutsiooni vajalikkuse arutelu ja ka asjaolu, et rahvakohtunike regulatsiooni, kui välja jätta tasustamine, muudeti viimati 2002. aastal,¹⁹ mil kaasistujast sai rahvakohtunik ja sisse viidi nüüdisaegsed printsiibid rahvakohtunike valimiskorras ning piirangute osas.

¹³ Kohtute haldamise nõukoja istungiprotokollid. 98. istung 31.05-01.06.2018, lk 8. – Arvutivõrgus: <https://www.kohus.ee/et/kohtute-haldamise-noukoda/istungite-protokollid> (11.11.2019).

¹⁴ Kohtute haldamise nõukoja istungiprotokollid. 94. istung 1-2.06.2017, lk 3. – Arvutivõrgus: <https://www.kohus.ee/et/kohtute-haldamise-noukoda/istungite-protokollid> (11.11.2019).

¹⁵ Kohtute haldamise nõukoja istungiprotokollid. 67. istung 14.12.2012, lk 16. – Arvutivõrgus: <https://www.kohus.ee/et/kohtute-haldamise-noukoda/istungite-protokollid> (11.11.2019).

¹⁶ Kohtute seaduse eelnõu seletuskiri. 649 SE, lk 13-14. – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/b05e68b5-7f81-a11a-485a-85fdff01f55c/Kohtute%20seadus> (22.02.2020).

¹⁷ Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ning Isamaa Erakonna valitsusliidu aluspõhimõtted 2019-2023, lk 11. – https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/pictures/eesmargid/eesti_keskerakonna_eesti_konservatiivse_rahvaerakonna_ning_isamaa_erakonna_valitsus_liidu_aluspohimotted_2019-2023.pdf (04.03.2020).

¹⁸ Leichter, K (tegevtoimetaja). Kohtute aastaraamat 2018. Tartu: Riigikohus 2018, lk 20.

¹⁹ Kohtute seaduse eelnõu seletuskiri. 607 SE I, lk 32. – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/bd1b5c32-b483-38ce-aed8-1f9a0e647528/Kohtute%20seadus> (16.02.2020).

Käesolev magistritöö on üles ehitatud kasutades kombineeritud uurimismeetodeid: nii empiirilist- kvantitatiivset kui ka võrdlevat meetodit. Magistritöö on sisult enam kvantitatiivne uurimus, kuivõrd suurema osa tööst moodustab empiirilise uurimise raames läbiviidud küsitluste analüüs vastavalt püstitatud uurimiseesmärgile ja küsimustele.

Käesolev töö on jaotatud peatükkideks ja alapeatükkideks. Magistritöö esimene peatükk on rahvakohtunike instituudi dogmaatiline kujunemislugu Eestis erinevatel ajaperioodidel. Nimetatud peatükk annab ülevaate rahva kaasamisest alates muinasajast kuni Eesti Vabariigini. Peatükis toodu käsitleb rahva kaasamist õigusmõistmises ja selle erinevaid viise juba 13. sajandist. Kaks järgmist peatükki on teoreetiline uurimus, kus võrdlevat meetodit kasutades analüüsitakse rahvakohtunike institutsiooni regulatsioone Eestis ja Saksamaal. Neist esimene peatükk annab ülevaate hetkel Eestis kehtivast rahvakohtunike regulatsioonist ja järgmine annab ülevaate Saksamaa kohtusüsteemis kasutatavates kaasistujatest erinevates kohtutes ja kohtuinstantsides. Neljas peatükk tutvustab empiirilise uurimuse meetodi ja valimi kirjeldust ning põhjendab miks on autor valinud empiirilise uurimuse meetodiks küsitluse. Autor püstitab uurimiseesmärgid, millele järgneb püstitatud eesmärkidest lähtuv analüüs viiendas peatükis. Viies peatükk on pühendatud empiirilise uurimuse analüüsile ning on jagatud kahte teemakategooriasse vastavalt küsitluse respondentidele- rahvakohtunikud ja kohtunikud. Analüüsile järgneb kuuendas peatükis diskussioon, kus autor teeb järeldused eelnenud analüüsist. Viimases peatükis toob autor välja esile kerkinud probleemid ja tähelepanekud empiirilises uurimuses osalenud kohtunike ja rahvakohtunike küsitlusest ning teeb nende põhjal ja Saksamaa kohtusüsteemis olevate kaasistujate näitel ettepanekud Eesti rahvakohtunike regulatsiooni täiustamiseks.

Käesoleva magistritöö allikatena on kasutatud: õiguslast erialakirjandust, millest võõrkeelsena inglise- ning saksakeelset, kohaseid normatiivakte ning seaduseelnõude alusdokumente, Juridica publikatsioone, teadustöid jne.

Vastavalt üliõpilastööde kirjutamise ja vormistamise juhendile²⁰ esitan magistritööd iseloomustavad märksõnad. Käesolevat magistritööd iseloomustavad enim märksõnad: rahvakohtunikud, kohtunikud ja kohtud.

²⁰ Sootak, J., Siimets- Gross, H. Üliõpilastöö kirjutamine ja vormistamine. Juhend õigusteaduskonna üliõpilastele. 3., täiendatud ja parandatud väljaanne. Tallinn: Kirjastus Juura 2020, lk 18.

1. Rahvakohtunikud ja nende roll õigusemõistmises läbi ajaloo

1.1 Rahva osalus õigusemõistmises muinasajast

Juba muinasaegse Eesti nn muinasdemokraatias oli kohtumõistmine ühiskonnaelu demokraatliku juhtimiskorralduse koostisosana, mida iseloomustas kollegiaalsus. Vaidlusaluseid küsimusi, kaebusi ja nõudeavaldusi lahendasid ning süüdlasi karistasid kollegiaalsed organid- esindus- või vanemate kogud. 13. sajandil Eesti võõrvõimu alla sattumise järel tekkisid foogtikohtud, millele oli samuti iseloomulik see, et kohut mõisteti kollegiaalselt ning teiseks see, et kohtumõistjad peale foogti olid rahva hulgast. Tingituna sellest, et foogt ei tundnud kohalikku tavaõigust, esinesid nad tavaliselt vaid kohtu eesistujana ning otsuse kinnitajana, sest õiguslikud küsimused kuulusid kaaskohtunike lahendada. Kaaskohtunikud pidi pärinema kohtualusega samast ühiskondlik- seisuslikust keskkonnast. Talurahva puhul olid algselt kaaskohtunikeks endiste eestlaste vanemad, hiljem vanemad talunikud.²¹

Hiljem keskajal muutus seisus õigusemõistmisel nõnda määravaks, et hakati moodustama erikohtuid talurahva, rüütelkonna, linnaelanike ja vaimulike jaoks. Talurahva jaoks mõistsid kohut mõisakohtud. 19. sajandi algul vastuvõetud Eesti-, Liivi- ja Saaremaa talurahvaseadustega asendati mõisakohtud kogukonnakohtutega, mis olid talurahvast koosnevad 3-5 liikmelised kohtud. Kohtunikud valiti talurahva poolt ning peremehi ja sulaseid pidi neis olema võrdselt.²²

Kuni 1889. aasta kohtu ja talurahvaasutuste reformini tegutsesid kihelkonnakohtud, millele allutati kõik talunikke ja mõisnike vahelised tülid, kusjuures koosseisu arvati kolme mõisniku kõrval kaks talurahva esindajat.²³ Kogu senine seisuslik kohtusüsteem kaotati 1889. aasta Balti kubermangude justiitsreformiga – asemele tulid 1864. aasta Vene kohtukorralduse järgi üles ehitatud ringkonnakohtud Riias ja Tallinnas, mis kuulusid Peterburi kohtupalati ringkonda.²⁴ Apellatsiooniasmeks oli rahukogu, mis koosnesid alalisest rahukohtunikust ja vahelduvastest kaasistujatest.²⁵ Eesti Vabariigis enne II Maailmasõda toiminud kohtusüsteemis mittelekutselisi kohtunikke ei olnud, küll aga oli kohtukaasistujatel oluline roll nõukogude aegses kohtusüsteemis.²⁶

²¹ Schneider, H. Kohtud Eestis: minevikus ja tänapäeval. Tartu: Juura 1994, lk 9-11.

²² *Ibidem*, lk 13-15.

²³ *Ibidem*, lk 16.

²⁴ Andresen, A. jt. Eesti ajalugu. V, Pärisorjuse kaotamisest Vabadussõjani. Tartu: Ilmamaa, 2010, lk 55.

²⁵ Schneider, H, lk 22.

²⁶ *Ibidem*, lk 23-31.

1.2 Kaasistujad NSV Liidus

1917.aastal nägi kohtudekreet nr 1 ette kohalike kohtute moodustamise, mis koosnesid ühest alaliselt kohtunikust ja kahest kaasistujast.²⁷ Kohalikud kohtud said arutada lihtsamaid kriminaal- ja tsiviilasju.²⁸ Kohalike töölisete, soldatite ja talupoegade saadikutest nõukogud koostasid ka kaasistujate nimekirjad ja määrasid nende ilmumise kohtuistungile.²⁹ Lisaks loodi kohalike kohtute kõrvale raskemate kuritegude jaoks erikohtud- revolutsioonilised tribunalid.³⁰ Revolutsioonistes tribunalides oli eesistuja ja 6 kaasistujat.³¹

Rajooni ehk linna rahvakohus oli üldkohutest kõige madalama lüli kohus. Rajoonilise alluvusega linnas ei moodustatud eraldi kohut, seal toimepandud õigusrikkumised arutasid vastava rajooni rahvakohus nt Võru linnas Võru Rajooni Rahvakohus. Rajooni rahvakohtus oli ette nähtud ühe rahvakohtuniku ehk alalise kohtuniku kohta 75 rahvakaasistujat. Rahvakaasistujate valimised toimusid kodanike koosolekul nende töö- või elukoha järgi ja sõjaväelastel koosolekul väeositi, nende kandidaatuuri seadsid üles kooperatiivsed ja teised ühiskondlikud organisatsioonid ning töökollektiivid. Valimised viidi läbi lahtiste hääletamistega, iga kandidaadi kohta eraldi ja valituks loeti see kes sai üle poole valijate häältest. Rahvakohtunike volituste tähtaeg oli viis, rahvakaasistujate volituste tähtaeg aga kaks ja pool aastat.³²

Krai-, oblasti- ja linnakohtu ning ka liiduvabariigi ülemkohtu koosseisu kuulusid rahvakaasistujad, kes valiti ametisse viieks aastaks. Kohtu kolleegiumid arutasid sarnaselt esimese lüli kohtule koosseisus üks kohtunik, kes oli eesistuja ja kaks rahvakaasistujat. Kõrgemalseisva kohtu funktsioone täideti kolmest kohtunikust koosnevas koosseisus, kellest üks oli eesistuja.³³

1.3 Rahvakohtunikud Eesti Vabariigis

Kuigi põhiseadus ei maini mitteprofessionaalseid kohtunikke, ei või sellest järeldada, nagu poleks nende kasutamine õigusemõistmisel lubatav. Juba põhiseaduse sättest, mis näeb ette demokraatliku riigikorra, tuleneb osade arvamuste kohaselt kodanike õigustus osalemaks õigusemõistmises.

²⁷ Nigola, K. Kohtukorraldus NSV Liidus. Tartu: Riiklik Ülikool 1989, lk 6.

²⁸ *Ibidem*, lk 7.

²⁹ *Ibidem*, lk 6-7.

³⁰ Sootak, J. Veritasust kriminaalteraapieni: käsitus kriminaalõiguse ajaloost. 2. ümbertööt. ja tr. Tallinn: Juura 1998, lk 253.

³¹ Nigola, K, lk 6-7.

³² *Ibidem*, lk 81-88.

³³ *Ibidem*, lk 91-94.

Põhiseaduses ei tarvitse sisalduda eraldi selgesõnalist sätet kaasistujate osalemise kohta õigusemõistmises, kuna selleks vajalikud eeldused tulenevad juba aastasadade pikkusest Euroopas valitsenud traditsioonist.³⁴

Toetudes sellele arvamusele, et põhiseadus pigem peab rahvakohtunike kasutamist võimalikuks võib leida ka Põhiseaduse Assamblee materjalidest. Põhiseaduse Assamblee 8. novembri 1991.a istungil korraldati hääletus Ülo Seppa ettepaneku osas sõnastada põhiseaduse 13.peatüki esimesele paragrahv kujul: “Kohtuvõimu teostavad oma tegevuses sõltumatud kohtud, kus õigust mõistavad kutselised kohtunikud”, mis sisuliselt oleks tähendanud kohtukaasistujate institutsiooni kui sellise välistamist Eesti Vabariigi kohtusüsteemis. Oli arvamusi, mille kohaselt kohtukaasistujad ei ole demokraatliku kohtusüsteemi puhul õigusemõistmisesse liidetavad. Arutelude käigus toodi nii negatiivseid kui positiivseid näiteid. Viimaste hulgas kerkisid enim esile need, mille puhul asjatundjatest kaasistujad olid kaasa aidanud asja õigele lahendamisele. Vastavas küsimuses toimunud hääletus, andis tulemuse 11:20 ja sellega jäeti eelmainitud parandusettepanek põhiseadusest välja. Kogu asja juures mängis oma osa ka oht, et tulevikus ei jätku Eesti Vabariigis kohtunikke ning et neid tuleb hakata välja õpetama nn kiirkoolituse käigus.³⁵

Taasiseseisvunud Eesti alguses tehtud ümberkorralduste hulgas oli kohtureform üks põhjalikumaid. Kohtusüsteemi toimimist reguleerivad normid sisaldasid kahes seaduses, mis mõlemad võeti vastu enne põhiseaduse rahvahääletust. Kohtute seadus võeti vastu 23. oktoobril 1991 ja see jõustus 1. jaanuaril 1993, kohtuniku staatuse seadus³⁶ võeti vastu 23. oktoobril 1991 ja see jõustus 1. jaanuaril 1992. Neist esimene reguleeris kohtukorralduse ja teine kohtuniku ametiga seotud küsimusi. Seadusega taastati ka kolmeastmeline kohtusüsteem, lisaks üldkohtutele loodi eraldi halduskohtud esimesel astmel. Põhjalikult uuendati kohtunike kaader ja kohtunikke hakati ametisse nimetama eluaegsetena.³⁷

23. oktoobril 1991 vastu võetud Eesti Vabariigi kohtuniku staatuse seadus § 13 nägi ette, et kohtukaasistujad valitakse kohaliku omavalitsuse esindusorgani istungi salajasel hääletusel, misjärel esitatakse need maa- või linnakohtule. Kohtukaasistujad valiti harilikult kodanikkonna neist kihtidest, mis on õigusemõistmisega antud valdkonnas mingil moel seotud, nt kriminaal- ja

³⁴ Eesti Vabariigi põhiseaduse juriidilise ekspertiisi komisjoni lõpparuanne, lk 18. – Arvutivõrgus: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/pohiseaduse_13_peatukk_kohus.pdf (20.01.2020).

³⁵ *Ibidem*, lk 18-19.

³⁶ Kohtuniku staatuse seadus. – RT 1991, 38, 473.

³⁷ Lehis, L., Lind, K. PKS § 146. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3 vlj. Tallinn: Juura 2012, lk 793.

haldusastjades on seda reeglina kõik kodanikud, töövaidlusi lahendavates kohtutes tööandjad ning töövõtjad jne. Tänu õigusemõistmise pidevale keerustumisele ning kitsastele erialastele valdkondadele spetsialiseerumisele oli tekkinud suund kaasata protsessidesse asjatundjatest mitteprofessionaalseid kohtunikke. Et aga õigusemõistmine professionaalsete kohtunike poolt peab olema ja jääma üldreeglis, tuleneb põhiseaduse sättest, mille kohaselt õigust mõistetakse kooskõlas põhiseaduse ja seadustega, mis eeldab professionaalset seaduse tundmist.³⁸

Kohtukaasistujatele pidi olema tagatud põhiseadusest tulenev objektiivne sõltumatus ja minimaalses ulatuses ka isiklik sõltumatus. Kaasistujal oli õigusemõistmisel kohtunikuga võrdsed õigused, kuid teisalt ei olnud neile tagatud kohtunikega võrdsed sõltumatuse garantiisid, nt ametisse nimetamine eluaegselt. Juba kaasistujate ametisse nimetamise kord erines kvalitatiivselt kohtunike ametisse nimetamisest. Seega ei saanud rääkida ka kohtuniku ning kaasistujate võrdsest vastutusest õigusemõistmisel.³⁹

Eesti karistusõiguses algas uus ajajärk 2002. aasta, mil nõukogude kriminaalõigus asendus euroopalikest mõjustustest rikastatud karistusõigusega.⁴⁰ Kaasistujast sai rahvakohtunik 2002.a seadusemuudatusega. Tehtud ametinimetuse muudatus oli tingitud sellest, et kaasistujaks, mille vastandsõnaks on eesistuja, võib sisuliselt olla ka elukutseline kohtunik, näiteks ringkonnakohtus või kavandatavas eriprotsessis.⁴¹ 29. juuli 2002. aastal viidi sisse ka muud nüüdisaegsed printsiibid rahvakohtunike valimiskorras ning piirangute osas, kes võivad olla rahvakohtunikeks.⁴² Nimelt hakkas rahvakohtunikukandidaate ametisse nimetama kohtu juures asuv rahvakohtunike nimetamise komisjon ja piirangute osas kehtestati rahvakohtunikule kohustus osata kõrgtasemel eesti keelt. Muudatusega viidi ka sisse piirangud osas, keda ei või nimetada rahvakohtunikuks, nt Riigikogu liige, Vabariigi President ja valla- või linnavalitsuse liige. Sisse viidud piirangutega püüti välistada kohtuvõimu otsene sidumine seadusandliku ja täitevvõimuga.

³⁸ Eesti Vabariigi põhiseaduse juriidilise ekspertiisi komisjoni lõpuaruanne (viide 34), lk 19.

³⁹ *Ibidem*, lk 19.

⁴⁰ Parmas, A., Pruks, P., Rask, M. Tractatus terribiles : artiklikogumik professor Jaan Sootaki 60. juubeliks. Tallinn: Juura 2009, lk 37.

⁴¹ Kohtute seaduse eelnõu seletuskiri. 607 SE I (viide 19), lk 32.

⁴² *Ibidem*, lk 32.

2. Rahvakohtunikud õigusemõistmises kehtiva regulatsiooni alusel

Rahvakohtunike osalemine õigusemõistmises on sätestatud kohtute seaduse⁴³ peatükis 13, mis näeb ette nii rahvakohtunikule esitatavad nõuded, ametisse nimetamise alused, volituste tähtaja, kui ka rahvakohtuniku õigused ja kohustused. Eesti õigusemõistmises osalevad rahvakohtunikud vaid esimese astme kuritegude arutamisel maakohtutes, st neid ei kaasata ringkonnakohtu või Riigikohtu menetlustesse.

Eesti kohtusüsteemis on neli maakohut: Harju, Viru, Tartu ja Pärnu maakohus, kus eesistuja kõrval osalevad esimese astme kuritegude arutamisel kaks rahvakohtunikku. Esimese astme kuriteod on karistusseadustiku⁴⁴ §-s 4 sätestatud süüteod, mille eest on füüsilisele isikule raskeima karistusena ette nähtud tähtajaline vangistus üle viie aasta või eluaegne vangistus. Juriidilise isiku süütegu on esimese astme kuritegu, kui sama teo eest on füüsilisele isikule raskeima karistusena ette nähtud tähtajaline vangistus üle viie aasta või eluaegne vangistus.

Rahvakohtunikuks võib Eestis nimetada 25 – 70-aastase teovõimelise Eesti kodaniku, kelle elukoht on Eestis ja kes oskab eesti keelt keeleseaduses sätestatud C1- tasemel või sellele vastaval tasemel ning on rahvakohtuniku tegevuseks sobivate kõlbeliste omadustega (KS § 103 lg 1). Rahvakohtuniku riigivõimu ja õigusemõistmisega mitteseotuse garantiiks on KS § 103 lg 2 p-id 1-11, mis sätestavad välistavad tingimused rahvakohtunikus nimetamisel. Juriidilist haridust rahvakohtunikul olema ei pea, sest tema eesmärk ongi tavalise inimesena näha kohtuprotsessi eelkõige inimlikust, mitte juriidilisest aspektist.⁴⁵ Kehtiva seaduse järgi on õigusemõistmises rahvakohtunikul võrdsed õigused kohtunikuga (KS § 102 lg 2).

Rahvakohtunikukandidaatide leidmine on pandud kohaliku omavalitsuse ülesandeks. Nimelt võib rahvakohtunikukandidaate esitada omavalitsusüksuse volikogu iga liige, kandidaadid valib aga kohaliku omavalitsusüksuse volikogu ja esitab nende nimekirja maakohtule (KS § 106). Maakohtu juures asuv rahvakohtunike nimetamise komisjon nimetab rahvakohtunikud ametisse neljaks aastaks. Komisjoni kuuluvad maakohtu esimees ja kohtu üldkogul valitud kohtunik ning maakohtu

⁴³ Kohtute seadus. – RT I, 19.12.2019, 8.

⁴⁴ Karistusseadustik. – RT I, 28.2.2020, 5.

⁴⁵ Eesti kohtud. Rahvakohtunikud. – Arvutivõrgus: <https://www.kohus.ee/et/eesti-kohtunikud/rahvakohtunikud> (03.03.2020).

tööpiirkonda kuuluva iga kohtumaja juht või juhi poolt sama kohtumaja kohtunike hulgast nimetatud esindaja, komisjoni esimeheks on kohtu esimees (KS § 108 lg 2). Ühte ja sama isikut ei või nimetada rahvakohtunikuks rohkem kui kaheks järjestikuks perioodiks ning ametisse nimetamisel peab rahvakohtunik andma vande. Kohtute seadus § 110 näeb veel ette, et rahvakohtunikud kutsutakse kohtusse õigusemõistmises osalema arvestusega, et nad osaleksid õigusemõistmises võimalikult võrdselt.

Rahvakohtunikul seaduse alusel on küll võrdsed õigused kohtunikuga aga ka kohustused. Rahvakohtunikule on kehtestatud kohtute seaduse §-des 70 - 72 kohtuniku kohustused. Ennekõike peab rahvakohtunik täitma oma ametikohustusi erapooletult ja omakasupüüdmatult ning järgima teenistushuve ka väljaspool teenistust. Rahvakohtuniku käitumine peab olema laitmatu nii teenistuses kui ka väljaspool seda ja ta peab hoiduma tegudest, mis kahjustavad kohtu mainet. Lisaks on tal vaikimiskohustus ja nõupidamissaladuse hoidmise kohustus. Õigusemõistmises osalema kutsutud rahvakohtunik on kohustatud istungile ilmuma, mõjuval põhjusel mitte osalemisest tuleb anda kohtule viivitamata teada. Mitteilmumise korral seadus sanktsioone ette ei näe.

Nagu eelnevalt öeldud on rahvakohtunikul õigusemõistmises võrdsed õigused kohtunikuga. Kriminaalmenetluse seadustiku § 18 lg 1 järgi arutab maakohus esimese astme kuritegude kriminaalasju üldreeglina kohtukoosseisus üks professionaalne kohtunik, kes on eesistujaks, ja kaks rahvakohtuniku. Aeganõudvate kriminaalaskjade arutamisel võib aga kaasata kohtuistungile varurahvakohtuniku, kes viibib kohtuliku arutamise ajal istungisaalist. See tagab kriminaalasja edasi menetlemise olukorras, kus nõ põhirahvakohtunik ei saa enam protsessis osaleda. Põhirahvakohtuniku väljalangemise korral asendatakse ta varurahvakohtunikuga.⁴⁶

Kriminaalmenetluse seadustiku § 23 järgi lahendab kollegiaalne kohtukoosseis kriminaalasja puutuvad küsimused hääletamisega, seejuures esitab maakohtus viimasena oma arvamuse eesistuja. Kohtukoosseisu liikmel ei ole õigust keelduda hääletamast ega jääda erapooletuks. Hääletamisel vähemusse jäänud kohtunik võib esitada eriarvamuse.

⁴⁶ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 20.12.2019, 8.

3. Kaasistujad Saksamaal

Kui võrrelda Eestit ja Saksamaad, hakkavad silma eelkõige erinevast demograafilisest ja geograafilisest suurusest tulenevad erinevused, mis mõjutavad ka kohtukorraldusõigust. Föderaalselt ülesehitatud Saksamaal jagavad kohtukorralduslikku ja kohtuhalduslikku võimupädevust omavahel liit ja liidumaad. Peale selle on olemas viis erinevat kohtuharu, s.t tsiviil-, kriminaal- (*ordentliche Gerichtsbarkeit*) ja halduskohtupidamise kõrval on olemas veel ka töö-, finants- ja sotsiaalkohtusüsteem, millest igaühel on oma astmestik. Lõpuks on Saksamaal olemas ka hästi väljaarenenud ning väljaspool muud kohtukorraldust seisev konstitutsioonikohtusüsteem liidumaade, eelkõige aga liidu tasemel.⁴⁷

Saksamaa kohtustruktuur on keerukas ja seda peamiselt kahe põhimõtte tõttu kohtusüsteemi ülesehituses. Need on spetsialiseerumine ja detsentraliseerimine, mis on tekkinud Saksamaa föderaalse olemuse tõttu ning Saksamaa seaduste ajaloolise arengu ja kodifitseerimise tõttu. Praegune süsteem kujutab endast kompromissi õigusküsimustes ja kohtuasjades liidumaade sõltumatuse säilitamise ning õigusliku ühtsuse soovi vahel. Ühendamine tähendas märkimisväärset ümberkorraldust endises Ida-Saksamaa kohtusüsteemis, selleks et uutes liidumaades saaks kehtestada Saksa kohtusüsteemi üldstruktuur. Ühendamisleping nõudis olemasolevate kohtute ja kohtunike liitmist föderaalmodelisse. Peamine õigusakt Saksamaa kohtute jaoks on kohtukorralduse seadus^{48, 49}.

Saksamaal on viis kohtualluvust. Kaks eraõiguslike vaidluste lahendamiseks – üldkohtud ja töökohtud – ning kolm kohtualluvust avalik-õiguslike vaidluste lahendamiseks: halduskohtud, finantskohtud ja sotsiaalkohtud.⁵⁰ Kaasistujad (*ehrenamtliche Richter*) ehk meie mõistes rahvakohtunikud osalevad Saksamaal pea kõigis kohtutes ja instantsides. Kohtukaasistuja peab olema Saksamaa kodanik ning vähemalt kahekümne viie aastane.

⁴⁷ Redecker, Niels. Kohtukorraldus ja võimujaotus demokraatlikus õigusriigis saksa seisukohast vaadatuna. – *Juridica* 1996 nr 5, lk 216.

⁴⁸ Gerichtsverfassungsgesetz (GVG). – Arvutivõrgus: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gvg/englisch_gvg.html#p0140 (28.03.2020).

⁴⁹ Foster, N.G. *German Legal System & Laws*. London: Blackstone Press 1996 2nd ed, lk 38-39.

⁵⁰ Pärsimägi, A. Haldusmenetlusest halduskohtupidamise ja Hamburgini. – *Juridica* 2001 nr 8, lk 563.

3.1 Kaasistujad Saksamaa erikohtutes

Erikohtutes nagu töö- ja sotsiaalkohtus osalevad kaasistujad igas kohtuinstantsis kuni föderaalkohtuni välja.⁵¹ Sotsiaalkohtu (*Sozialgericht*) koosseisus on üks professionaalne kohtunik ja kaks kaasistujat, samal ajal kui kõrgeima sotsiaalkohtu ja föderaalkohtu kohtuniku paneel koosneb kolmest professionaalsest kohtunikust ja kahest kaasistujast.⁵² Sotsiaalkohtud on üldjuhul pädevad seaduslikke sotsiaalteenustega seotud vaidlustes nagu näiteks haiguskindlustus, hoolduskindlustus aga ka töötuskindlustus, töötubaaraha ja sotsiaalabi (SGG § 10).⁵³ Sotsiaalkohtus valitakse kohtukaasistujad teemast sõltuvalt erinevatest organisatsioonidest ning nendeks võivad muuhulgas olla arstid, sotsiaaltöötajad, tööandjad, töövõtjad ja kindlustusametnikud.⁵⁴

Töökohtu kohtukoosseis koosneb ühest kuni kolmest elukutselisest kohtunikust ja kahest kohtukaasistujast, kes on valitud tööandjate ja töövõtjate organisatsioonidest.⁵⁵ Saksamaa jagab kaasistujad töötajate ja tööandjate poolele selliselt, et nad saavad pakkuda töökoha perspektiivi, mis eristabki neid kutselise kohtuniku õiguslikust vaatenurgast.⁵⁶ Kaasistuja töökohtusse määramise aluseks on nii töötajate kui tööandjate organisatsioonide poolt esitatud nimekirjad, kuid lõpliku nimekirja kaasistujatest otsustab liidumaa valitsuste töö- ja justiitsministeeriumid.⁵⁷ Kandidaatidele kehtestatakse kriteeriumid, et tagada tasakaal töötajate ja tööandjate vahel. Näiteks peavad töötajate poolsed kaasistujad olema nii tavatöölised, kutsekvalifikatsiooniga töötaja kui ka kontoritöötaja ja tööandaja poolne kaasistuja kas suurest või väikesest ettevõttest.⁵⁸ Liidumaa valitsuste ministeeriumil on õigus lükata kandidaate tagasi, kui need ei kajasta piirkonna sotsiaalset ja majanduslikku ülesehitust.⁵⁹ Väga lihtsalt öeldes on Saksamaal tööandjast kaasistuja ja töötajast kaasistuja töökohtus professionaalse kohtuniku kõrval kohtuasja üle otsustamas.

⁵¹ Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Schaubild Gerichtsaufbau (viide 12).

⁵² Bundessozialgericht. – Arvutivõrgus: https://www.bsg.bund.de/EN/Home/home_node.html (26.03.2020).

⁵³ Sozialgerichtsgesetz (SGG). – Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/sgg/BJNR012390953.html#BJNR012390953BJNG000100314> (28.03.2020).

⁵⁴ Foster, N.G, lk 46.

⁵⁵ Bundesarbeitsgericht – Arvutivõrgus: <http://www.bundesarbeitsgericht.de/englisch/general.html> (28.03.2020).

⁵⁶ Burgess, P., Corby, S., Latreille, P.L. Lay judges and labor courts: a question of legitimacy. – *Comparative Labor Law & Policy Journal*, Vol. 35, Issue 2, lk 199.

⁵⁷ *Ibidem*, lk 202.

⁵⁸ *Ibidem*, lk 202-203.

⁵⁹ *Ibidem*, lk 202.

Saksamaal, kus ametiühingud ja tööandjate organisatsioonid määravad kaasistujad, ei ole riigil üldist seadusest tulenevat kohustust korraldada kaasistujate ettevalmistavat või pidevat koolitust ega tavade ja praktika kasutamist. Reeglina pakuvad ametiühingud ja tööandjate liidud väljaõpet, saades liidumaa valitsustelt rahalist toetust. Tavaliselt katab liidumaa valitsustelt saadud rahaline toetus 75% koolituskuludest, kuid see erineb piirkonniti. Töötajatel, kes on kaasistujad on õigus mõistlikule ja tavaliselt tasustatavale vabale ajale ametiühingute koolituse jaoks, samal ajal kui Saksamaa töökohtu kohtunike ühing korraldab üritusi ja levitab teavet.⁶⁰

Finantskohtus ja halduskohtus osalevad samuti kohtukaasistujad, küll aga mitte kõigis astmetes. Halduskohus on kolmeastmeline ja seal osalevad kaasistujad vaid esimeses ja teises astmes.⁶¹ Kõrgema Halduskohtu (Oberverwaltungsgericht) president määrab vajaliku arvu kaasistujaid selliselt, et igapäevaste kasutatakse eeldatavasti maksimaalselt kaksteistkümneks istungipäevaks aastas.⁶² Spetsiaalseid tehnilisi või eelnevaid teadmisi pole kaasistujatel vaja.⁶³ Finantskohus on kaheastmeline ja seal osalevad kaasistujad vaid esimeses astmes.⁶⁴ Antud juhul on kohtukoosseisuks kolm kutselist kohtunikku ja kaks kaasistujat.⁶⁵ Finantskohtus osalevad kaasistujad valitakse nimekirja alusel. Ettepaneku kandidaadid nimekirja lisada koostab finantskohtu president pärast finantskohtu ringkonnas tegutsevate kutseorganite (ametiühingud, kojad, ühingud jne) ärakuulamist.⁶⁶

3.2 Kaasistujad Saksamaa kriminaalkohtutes

Nii Eestis kui Saksamaal arutavad üldkohtud kriminaalasju. Eestis on selleks esimeses astmes maakohus ja Saksamaal jaoskonnakohus (*Amtsgericht*). Saksamaa jaoskonnakohtu pädevus tuleneb kohtukorralduse seaduse §-dest 23-26 (*Gerichtsverfassungsgesetz*).⁶⁷ Jaoskonnakohtu

⁶⁰ *Ibidem*, lk 208.

⁶¹ Ministerium der Justiz Nordrhein-Westfalen. Verwaltungsgerichtsbarkeit. – Arvutivõrgus: https://www.justiz.nrw.de/Gerichte_Behoerden/fachgerichte/Verwaltungsgericht/aufbau/index.php (28.03.2020).

⁶² Ministerium der Justiz Nordrhein-Westfalen. Ehrenamtliche Richterinnen und Richter. – Arvutivõrgus: https://www.justiz.nrw.de/Gerichte_Behoerden/fachgerichte/Verwaltungsgericht/ehrenamtl_richter/index.php (28.03.2020).

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Schaubild Gerichtsaufbau (viide 12).

⁶⁵ Ministerium der Justiz Nordrhein-Westfalen. Finanzgerichtsbarkeit. – Arvutivõrgus: https://www.justiz.nrw.de/Gerichte_Behoerden/fachgerichte/Finanzgericht/grundsaeetze/Ehrenamtliche_Richter_4/index.php#1 (28.03.2020).

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ Gerichtsverfassungsgesetz (GVG) (viide 48).

pädevusse kuuluvad väiksemad tsiviil- ja kriminaalasjad (GVG § 13). Sarnaselt Eestile on Saksamaal kaasatud kaasistujad kriminaalasjade arutamisse, kohtu koosseis on esimeses astmes sama, mis Eestis ehk üks professionaalne kohtunik, kes on eesistuja, ja kaks kaasistujat (GVG § 29).

Jaoskonnakohtute pädevusse kuuluvad kriminaalasjad, välja arvatud järgmistel juhtudel:

1. kui kohtukorralduse seaduse § 74 lõike 2 või § 74a alusel kuulub asi liidumaa kohtu pädevusse või kui § 120 või § 120b alusel kuulub asi liidumaa ülemkohtu pädevusse,
2. kui üksikjuhtumi korral on oodata kõrgemat karistust kui vabadusekaotus neli aastat, või psühhiaatriahaiglasse paigutamine ainsa karistusena või lisaks muule karistusele, või kui ennetavat kinnipidamist oodata on (karistusseadustiku § 66 kuni § 66b), või
3. kui tunnistajana esineva kuriteoohvri erilise kaitsevajaduse, eriliste asjaolude või juhtumi erilise tähenduse tõttu esitab riigiprokuratuur süüdistuse liidumaa kohtule (GVG § 24).

Sotsioloog Stefan Machura on 1996-1997. aastal läbi viinud empiirilise uuringu Saksamaa jaoskonnakohtute kaasistujate seas Bochumi ja Frankfurdi kohtus. Uuringu läbiviija uuris kaasistujatelt nende kogemust kriminaalkohtus osalemise kohta. Mõlemad linnad asuvad Lääne-Saksamaal - Frankfurt on nõ suur panganduskeskus ja Bochum on tööstuspiirkond. S. Machura uuringule vastas 151 kogemustega kaasistujat Bochumist ja 417 Frankurdist. Lisaks sisaldas uuring 51 kaasistuja põhjalikke intervjuusid Bochumis.⁶⁸

Uuringust nähtus, et eesistuja ei tutvusta ega selgita arutamisele tuleva kohtuasja sisu, mistõttu kuulevad kaasistujad kohtuasjast alles kohtuprotsessil, kui selle kohta antakse tunnistusi. Kaasistujad märkisid, et sellisel juhul peavad nad kohtuasja olemust kokku panema alles kohtuistungil, mis omakorda teeb nende jaoks keeruliseks esitada asjakohaseid küsimusi tunnistajatele või kohtualusele. Uuringust selgus ka, et eesistujad on oma domineeriva rolliga hirmutanud kaasistujaid kohtuistungil küsimuste küsimise osas, mistõttu on ka mitmed kaasistujad võtnud seda nii tõsiselt, et ei küsigi kunagi küsimusi.⁶⁹

Saksamaal peab eesistuja teatama kaasistujatele süüteo eest karistuseks ettenähtud miinimum- ja maksimummäära. Enamikel juhtudel jäävad kaasistujad ootama eesistuja ettepanekut kohtuotsuse osas ja tavapäraselt nad noogutavad sellega nõustumisel aga tekib ka konflikte. Nimelt selgus, et mida rohkem kaldub kaasistuja professionaalsest kohtunikust karmimale või leebemale

⁶⁸ Machura, S. Interaction between lay assessor and professional judges in German mixed courts. *International Review of Penal Law*, 2001/1 nr 72, lk 455-456.

⁶⁹ *Ibidem*, lk 457-458.

seisukohale karistuse osas, seda suurem võimalus on professionaalse kohtuniku ja kaasistujate vahelisele arutelule tekkeks. Kaasistujatelt küsiti, kui tihti esitasid nad arutelude käigus eesistujast erineva arvamuse. 70% Bochumi kohtu kaasistujatest märkisid selleks “mõnikord”, Frankfurdis oli “mõnikord” vastajaid 60%.⁷⁰

Samuti küsiti kaasistujatelt kui tihti on peale jäänud nende arvamus. 49% Frankfurdi ja 54% Bochumi kohtute kaasistujatest märkisid, et „mõnikord“ on olnud nad edukad oma arvamusega kohtuasjas otsuse tegemise aruteludes. Sealjuures märkisid mitmed kaasistujad, et nende arvamus ei ole kordagi peale jäänud eesistuja omale, personaalsetes intervjuudes märkisid kaasistujad Bochumi kohtust, et nende arvamus on peale jäänud eesistuja omale umbes üks kuni kümme korda.⁷¹

Saksamaal ei ole kaasistujate kogunemistube, mistõttu nad kurdavad, et peavad ootama koridoris enne kohtuistungit, samal ajal kui inimesed kogunevad.⁷² Seetõttu kuulevad nad ka pealt kohtualuste ja nende kaitsjate, sõprade ning sugulaste vestlusi, mida võib Machura arvates lugeda, kui kohtusüsteemi vähest hoolimist kaasistujate institutsiooni osas.⁷³ Samasugune on, vähemalt magistritöö autori andmetel, olukord ka Eestis.

Teises ehk apellatsiooni astmes osalevad Saksamaal samuti rahvakohtunikud kriminaalasjade arutamisel. Kohtukoosseis koosneb kolmest kohtunikust- eesistuja ja kaks kaasistujat (GVG § 76). Ainult kahes viimases kohtuastmes ehk liidumaa ülemkohtus ja Föderaalkohtus kohtukaasistujad ei osale.

Kohtukaasistujad täidavad põhikohtuistungil täies ulatuses kohtuniku ülesandeid ja omavad samasuguseid hääleõigust nagu professionaalne kohtunik ning osalevad ka kohtuistungil tehtavate otsuste tegemisel (GVG § 30). Otsuse tegemisel hääletavad kohtunikud vanuse järjekorras ehk noorem hääletab enne vanemat (GVG § 197). Rahvakohtunikud hääletavad enne professionaalset kohtunikku ja viimasena hääletab eesistuja (GVG § 197).

Lisaks jaoskonnakohtule, kus arutatakse kriminaalasju, on Saksamaal ka alaealiste kohus, kus osalevad otsuse tegemisel kaasistujad (GVG § 26). Eestis sellist erikohut pole, küll aga peab alates 2018. aastast olema esimese ja teise astme kohtus alaealistega seotud asjades spetsialiseerunud kohtunikud (KS § 37 lg 4¹). Saksamaa alaealiste kohtutes on kaasistujatele kehtestatud lisanõuded

⁷⁰ *Ibidem*, lk 462.

⁷¹ *Ibidem*, lk 463-464.

⁷² *Ibidem*, lk 456-457.

⁷³ *Ibidem*, lk 456-457.

võrreldes jaoskonnakohtuga. Seadus nõuab alaealiste kohtu kaasistujalt pedagoogilist kogemust, seega on paljud alaealiste kriminaalasjade kaasistujad õpetajad, sotsiaaltöötajad või noortega töötavad vabatahtlikud.⁷⁴ Kuna selliseid kaasistujaid ei ole ülemäära palju, siis aktsepteeritakse mõnikord lihtsalt ka lapsevanemaks olemist.⁷⁵

Stefan Machura on oma uurimuses jõudnud järeldusele, et kutselised kohtunikud hindavad õpetajaid, sotsiaaltöötajaid ja teisi noortega töötavaid inimesi nende eriliste teadmiste ja aruteludesse panustamise eest alaealiste kohtus. Samuti märgib Machura, et seetõttu ta ka ei imesta miks on alaealiste kohtu kaasistujal parem positsioon, kui nende kolleegidel tavalises kriminaalkohtus ehk jaoskonnakohtus.⁷⁶

Saksamaa kaasistujate regulatsioon võimaldab ka kaasistujat trahvida. Kui kaasistuja jätab oma kohustuste täitmiseks väljatulemata õigeaegselt ja ilma mõjuva põhjusega, siis kohaldatakse kaasistujale rahatrahvi (GVG § 56 lg 1). Rahvatrahvi võib määrata kaasistujale kuni 1000 eurot, samuti võib sisse nõuda kulud, mis seotud nende rikkumisega (GVG § 178 lg 1).

S. Machura tegi oma uurimusest järeldusi ja leidis ennekõike, et kaasistujad vajavad paremat koolitust. Ta leidis, et kaasistujad peaksid õppima rohkem oma õiguste kohta ja nad peaksid saama praktilisi treeninguid selle kohta, kuidas küsida küsimusi ja argumenteerida kohtus. See kõik peaks tõstma nende enesehinnangut, kui ka võimeid. Samuti tegi S. Machura uuringust järelduse, et koolituste käigus peaksid kaasistujad saama ka oskuse, kuidas lugeda toimikumaterjale. Professionaalsete kohtunikele tuleb pakkuda õiglasemalt käitumise koolitust, leidis S. Machura oma uuringus. Ta leidis, et koolitustel läbiviidavad rollimängud võivad parandada kohtunike oskusi käituda kaasistujatega õiglasemalt, ühtlasi teravdada kohtuniku õiglustunnet kogu protsessis osas. Samuti leidis ta, et kohtunikud kellel on probleeme grupis töötamisega ei tohiks olla eesistujad.⁷⁷

⁷⁴ Machura, S. Silent lay judges– why their influence in the community falls short of expectations. *Chicago-Kent Law Review*, volume 86, lk 777.

⁷⁵ *Ibidem*, lk 777.

⁷⁶ Machura (viide 68), lk 463.

⁷⁷ *Ibidem*, lk 473.

4. Empiiriline uuring

4.1 Probleemi seade ja uuringu eesmärk

Üsna levinud arusaama järgi on rahvakohtunikud oluline ja ka vajalik osa demokraatliku riigi õigusemõistmisest. Demokraatia tähendabki rahva võimu. Rahvakohtunike kaasamine on kriminaalpoliitiline otsus, mille eesmärk on avalikkuse kaasamine õigusemõistmisse. Läbi aastate on käinud arutelu selle üle, kas peaks rahvakohtunike institutsiooni praegusel kujul kaotama. Teema käis kohtute haldamise nõukojast läbi 2013. aastal, kus lühidalt kokkuvõttes otsustati, et Eesti pole veel küps selle institutsiooni kaotamiseks.⁷⁸ Ka järgnevatel aastatel on rahvakohtunike institutsiooni vajalikkuse üle arutletud ja ennekõike on avaldatud muret nende kohtuistungitele kutsumise osas^{79,80} aga samas on leitud ka seda, et rahvakohtunikud ise ei tunne ennast enam vajalikuna⁸¹. Kokkuvõtvalt saab öelda, et on leitud, et rahvakohtunike regulatsioon praegusel kujul ei toimi. 2013. aastal soovitas kohtute haldamise nõukoda Justiitsministeeriumil teemaga edasi tegeleda ja koostada tegevuskava rahvakohtunike institutsiooni edasiarendamiseks,⁸² 2017 aastal tehti ettepanek analüüsida probleeme seoses rahvakohtunike kaasamise ja leidmisega⁸³. 23.09.2019.a Justiitsministeeriumi vastuses magistr töö autorile tõdetakse, et selliseid analüüse koostatud ei ole.

Viimati on rahvakohtunike instituuti käsitletud 2019.aastal Eestis võimule saanud uue valitsusliidu aluspõhimõtetes⁸⁴ ja uue Riigikohtu esimehe Villu Kõve poolt⁸⁵. Valitsusliidu aluspõhimõtetes nähakse võimalust sisse seada loosiga kodanike seast rahvakohtunike valimine kriminaalmenetluse ja ka rahvakohtunike kaasamist teatud tsiviilmenetlustesse nagu nt perekonnaõigus. Tsiviilasjadesse rahvakohtunike kaasamise võimalust näeb ka uus Riigikohtu esimees.

⁷⁸ Kohtute haldamise nõukojade istungiprotokollid. 69. istung 5.04.2013, lk 28. – Arvutivõrgus: <https://www.kohus.ee/et/kohtute-haldamise-noukoda/istungite-protokollid> (11.11.2019).

⁷⁹ Kohtute haldamise nõukojade istungiprotokollid. 94. istung (viide 14), lk 3.

⁸⁰ Kohtute haldamise nõukojade istungiprotokollid. 98. istung (viide 13), lk 8.

⁸¹ Kohtute haldamise nõukojade istungiprotokollid. 94. istung (viide 14), lk 5. Pärnu Maakohtu esimees Kikerpill, R. ütles, et: „Üks põhjus nende säilitamiseks oli see, et peame rahva demokraatiat edasi arendama. Täna leian, et oleme edasi arenenud ja ka rahvakohtunikud ise tulevad ütlema, et neist ei ole kasu.“

⁸² Kohtute haldamise nõukojade istungiprotokollid. 69. istung (viide 78), lk 28.

⁸³ Kohtute haldamise nõukojade istungiprotokollid. 94. istung (viide 14), lk 22.

⁸⁴ Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ning Isamaa Erakonna valitsusliidu aluspõhimõtted 2019-2023 (viide 17), lk 11.

⁸⁵ Leichter, K, lk 20.

Magistritöö autorile teadaolevalt ei ole Eestis suuremahuliselt⁸⁶ ühtegi uurimust seoses rahvakohtunike kaasamisega läbi viidud. Käesoleva uurimuse eesmärk on välja selgitada Eestis kehtiva regulatsiooni alusel rahvakohtunike kaasamisel esinevad probleemid. Uurimuse eesmärgi saavutamiseks esitab küsitlus respondentidele küsimusi lähtudes vastaja ametikohast. Ehk siis küsitakse rahvakohtunikelt küsimusi kohtuasja mõistmise, menetluses osalemise, erimeelsuste ja nende lahendamise ning muude üldisemate küsimuste kohta. Kohtunikelt küsitakse küsimusi rahvakohtunike osalemise kohta menetluses, sh nende leidmise kohta kohtuistungitele, otsuse tegemise aga ka rahvakohtunike abi tunnetamisele kohtumenetluses ja üldisematele küsimuste kohta. Muuhulgas on uurimuse eesmärgiks teada saada kas rahvakohtunikud ja kohtunikud näevad rahvakohtunike kaasamise võimalikkust teise astme kuritegude ja tsiviilasjade arutamisel või peaks hoopis Eestis rakendama vandekohtu süsteemi.

4.2 Empiirilise uuringu meetodi valik

Magistritöö raames viis töö koostaja läbi empiirilise uuringu Eesti Vabariigis ametis olevate esimese astme kohtute kohtunike ja rahvakohtunike seas. Käesolevas töös on uurimus läbiviidud empiirilise uurimusega kasutades kvantitatiivset meetodit. Kvantitatiivse uurimuse tüübiks valiti ülevaateuurimus, mis annab võimaluse inimeste rühmalt koguda andmeid standardiseeritud viisil.⁸⁷ Rahvakohtunike puhul pöördusin küsitlusega nii 2015 aastal nimetatud, kui ka 2019 aastal ametisse nimetatud rahvakohtunike poole.

Uuringu meetodina kasutasin anonüümset ankeetküsitlust, mis on ülevaateuurimuse peamine meetod. Küsitluse vorm annab võimaluse koguda andmeid standardiseeritult ja respondendid moodustavad valimi või näidise suuremast üldkogumist.⁸⁸

Küsitluse viisin läbi elektrooniliselt vastavas veebikeskkonnas. Küsimuste hulgast enamiku moodustasid valikvastustega küsimused. Mitmel valikvastusel oli võimalus valida ka „Muu“ variant, kus küsimusele vastajal oli võimalus vastata vabatekstina. Mõningate küsimuste juures võis respondent valida ainult ühe vastusevariandi, oli ka küsimusi, kus respondent sai valida mitu vastusevarianti. Ühel valikvastustega küsimuse juures oli kohtunikele esitatud vastusevariandina skaala, mis väljendas vastajate arvamust küsitava osas. Üks küsimus oli kohtunikele esitatud avatud

⁸⁶ Laurimaa, K. Rahvakohtunike osalus Eesti õigussüsteemis. Uurimistöö. Juhendaja Andres Kangur. Tartu: Tartu Ülikool 2018 (koopia autori valduses), lk 4. Küsitlus vastas 6 Tartu maakohtu Tartu kohtumaja rahvakohtunikku.

⁸⁷ Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina 2005, lk 125.

⁸⁸ *Ibidem*, lk 125-180.

küsimusena. Kohtunikele suunatud ankeet koosnes 29 küsimusest, rahvakohtunikele suunatud ankeet koosnes 26 küsimusest. Uuringu läbiviimise aeg oli november ja detsember 2019. Ankeedi vorm ja vastuste kokkuvõte on esitatud käesoleva töö lisas 1.

4.3 Valimi kujunemise põhimõte ja kirjeldus

Rahvakohtunikud

Ministri 14.04.2015 aasta rahvakohtunike arvu määramise määrusega⁸⁹ kehtestati igas maakohtus ettenähtud rahvakohtunike arv. See näeb ette Harju Maakohtus 120, Pärnu Maakohtus 87, Tartu Maakohtus 160 ja Viru Maakohtus 135 rahvakohtunikku. Autorile teadaolevalt vahetus 2019. aastal kõikides maakohtutes rahvakohtunike koosseisud ja seda erinevatel aegadel. Pärnu, Tartu ja Harju maakohtus nimetati uus koosseis rahvakohtunikke ametisse aprillis 2019, Viru maakohtus novembris 2019. Seetõttu pöördus töö autor küsitlusega nii praeguste, 2019.aastal alles nimetatud rahvakohtunike, kui ka eelmise koosseisu rahvakohtunike, kes ametis olnud juba 4 aastat, poole, et tagada rahvakohtunike osas suurem valim. Kuigi ministri määrusega on kehtestatud igas maakohtus rahvakohtunike arv ei suuda volikogud enamasti piisavat arvu kandidaate maakohtutele esitada,⁹⁰ samuti ei nimeta maakohtu komisjon kõiki kandidaate ametisse ja osad loobuvad pärast ametisse nimetamist erinevatel põhjustel. Enamasti on selleks põhjuseks töö, mis ei võimalda pikkadel, nt üle kahe päeva, kohtuistungitel osaleda. Määruse kohaselt peab olema kõigi maakohtute kahe koosseisu peale kokku 1004 rahvakohtunikku. Maakohtute andmetel, kelle abil küsitlust edastati, puudus paljudel rahvakohtunikel e-posti aadress ja seda ennekõike eelmise koosseisu rahvakohtunikel ehk kes nimetati ametisse 2015 aastal. Saadetud küsitlusele saabus postiserverilt kümnete rahvakohtunike puhul kättetoimetamise võimatuse teade. Kokku õnnestus maakohtute abiga küsitlus elektrooniliselt saata 720-le rahvakohtunikule. Vastuseid saabus 312.

Kohtunikud

Professionaalsete kohtunike poole pöördus töö autor samuti nii Harju, Viru, Tartu kui ka Pärnu Maakohtutes. Küsitlusega pöördus töö autor Eesti Vabariigis ametisse nimetatud esimese astme kohtunike, ehk nii tsiviil- kui kriminaalasju arutavate kohtunike poole. Küsitlus edastati

⁸⁹ Maakohtute rahvakohtunike arvu määramine. Justiitsministri määrus 14.4.2015 nr 15. – RT I, 17.4.2015, 5.

⁹⁰ Kohtute haldamise nõukoja 94. istung (viide 14), lk 6. Viru Maakohtu esimees Asi, A. tõdes, et: „Eriti suur probleem on Narvas, kus viimase rahvakohtunike nimetamise protsessi käigus, kus kohalik omavalitsus peab meile andma 28 inimese nimed, andis meile ainult 10 inimese nimed.“.

kohtunikele nende elektronposti aadressidele, mis olid kättesaadavad www.kohus.ee lehel. Automaatteade puhkusel olemise või postkasti ajutise suletuse kohta tuli 6-lt meiliaadressilt. Töö autoril oli ennekõike realistlik loota, et küsitlust tulevad vastama kriminaalasju arutavad kohtunikud, kuivõrd tsiviilasjade arutamisel rahvakohtunikud ei osale. Teada saamaks aga mitu tsiviilasju arutavat kohtuniku vastas küsitlusele palus küsitluse läbiviija kohtunikel tsiviilasjade spetsialiseerumist märkida. Küsitluse läbiviimise ajal oli Harju Maakohtus ametis 20, Tartu Maakohtus 16, Viru Maakohtus 14 ja Pärnu Maakohtus 8 kriminaalasju arutavat kohtuniku. Uuring saadeti kokku 139 kohtunikule, kellest 58 olid kriminaalkohtunikud. Küsitlusele vastas 31 kriminaalkohtuniku.

5. Empiirilise uuringu tulemused

Käesolevas peatükis esitan läbiviidud empiirilise uurimuse raames tehtud küsitluse uurimistulemused. Ülevaate uurimuses kogutud andmeid töödeldakse tavaliselt kvantitatiivselt,⁹¹ seda ka antud uurimuse puhul. Esimeses osas käsitlen rahvakohtunike seas läbiviidud küsitlust, teises osa kohtunike seas läbiviidud küsitlust.

Küsimustiku saanud kriminaalkohtunikest vastas 58,5% ning küsimustiku saanud rahvakohtunikest vastas 43,3%.

5.1 Küsitluse tulemused rahvakohtunike seas

Kuivõrd küsitluse läbiviija pöördus nii praeguse, kui ka eelmise koosseisu rahvakohtunike poole oli esimese küsimuse eesmärgiks välja selgitada kui palju vastajatest on nõ juba kogemustega rahvakohtunikud ja kui paljud on selles ametis alles uued. Maakohtutes nimetati 2019 aastal rahvakohtunikud ametisse erinevatel aegadel, seega saab öelda, et ka alles nimetatud rahvakohtunikel võib olla kogemuste pagas erinev. Esimesed küsimused uuringust olid sissejuhatavad.

Küsitlusele vastas 163 esimest korda ametisse nimetatud rahvakohtunikku ja 149 rahvakohtunikku, kellel on vähemalt 4 aastane rahvakohtuniku staaž. Seega koosnevad uuringu tulemused 52,2% ulatuses alles ametisse nimetatud rahvakohtunike vastustest ja 47,8% kogenud rahvakohtunike vastustes. Pikim rahvakohtuniku staaž oli 35 aastat. Respondendi vastuse kohaselt oli ta esmalt rahvakaasistuja, seejärel kaasistuja ning viimases variandis rahvakohtunik ehk siis rahva poolt mitteelukutselise kohtunikuna on ta tegutsenud juba NSV Liidu ajast.

Rahvakohtunike leidmine on pandud kohalike omavalitsuste kohustuseks. Uute kandidaatide leidmiseks teevad kohalikud omavalitsused enamasti avaliku üleskutse oma kodulehel või mõnes kohalikus ajalehes.^{92, 93, 94} Kuivõrd aga teadlikkus rahvakohtunike institutsioonist on avalikkuses

⁹¹ Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P, lk 180.

⁹² Pärnu Postimees. Linn otsib rahvakohtunikke. – Pärnu Postimees 09.10.2018. Arvutivõrgus: <https://parnu.postimees.ee/6425012/linn-otsib-rahvakohtunikke> (21.03.2020).

⁹³ Saarte Hääl. Vald otsib rahvakohtunikke. – Saarte Hääl 21.11.2018. Arvutivõrgus: <https://arhiiv.saartehaal.ee/2018/11/21/vald-otsib-rahvakohtunikke/> (21.03.2020).

⁹⁴ Tallinna linna lehekülj. Tallinn otsib rahvakohtunikke. – Tallinna linn 23.01.2019 Arvutivõrgus: <https://www.tallinn.ee/est/Uudis-Tallinn-otsib-rahvakohtunikke-2> (21.03.2020).

vähene,⁹⁵ soovis küsitluse läbiviija teise küsimusega teada saada miks üldse otsustati hakata rahvakohtunikuks. Välja pakutud variantidest oli populaarseimad vastused: kutsuti kohalikust omavalitsusest kandideerima (47,8%) ja olen tahtnud rahvakohtunikuks saada, et õigustmõistmises osaleda (30,4%). Suusõnalise reklaami, ehk tuttava/sõbra rääkimine rahvakohtuniku tööst ja see tundus vastajale huvitav, vastamise protsent oli 10,3%. „Muu“ vastusevariandi vastamise protsent oli 11,5% ja selles toodi mitmel korral välja informatsiooni saamist meediast, sh ajalehtedest ja kohaliku omavalitsuse kodulehelt.

Järgmine küsimuste plokk oli rahvakohtunike pädevuse, istungil osalemise statistika ja kohtuasja mõistmise kohta. Kuivõrd magistr töö autor on ise osalenud, oma tööülesannete täitmisel, rahvakohtunike nimetamisel maakohtus teab ta, et uutel rahvakohtunikel on oma ametiülesannete täitmise kohta palju küsimusi. Küsimusi on nii lihtsamat laadi - nt millises riietuses ma pean kohtusse tulema, kus uksest ma pean sisenema kohtusaali või kuhu toolile istuma, kui ka menetluslikku laadi- nt millal on mul õigus küsida küsimusi kohtuistungil, kas ja millal ma pean ütleva, et kohtualune on mulle tuttav või kuidas käib kohtuotsuse kirjutamine. Seetõttu soovis uuringu läbiviija teada järgmise küsimusega milliseid koolitusi on rahvakohtunikud oma ülesannete täitmiseks saanud. Respondentidest 200 ehk 64,2% vastas, et nad ei ole saanud ühtegi koolitust. Ühe või isegi kaks ametiaega ära pidanud rahvakohtunikest polnud ühtegi koolitust saanud 75 respondenti ehk 24% kõigist respondentidest. 90 respondenti vastas, et koolituse on neile korraldanud kohus, kus nad ametis on ja 16 vastajale korraldas rahvakohtunike ülesannete täitmise kohta koolituse ministeerium. 6 respondenti vastas, et nad on saanud nii ministeeriumi, kui ka kohtu poolt, kus nad rahvakohtunikuna ametis on koolituse.

Neljanda küsimusega soovis töö autor teada saada mitmel istungil on rahvakohtunik osalenud. Nii kohtute haldamise nõukojas⁹⁶ kui ka meedias^{97, 98} on tehtud märkusi, et kohtuistungitel käivad rahvakohtunikenä ühed ja samad inimesed. Väidetavalt kutsutakse enamasti pensionäre⁹⁹ ja seda

⁹⁵ Justiitsministeeriumi 23.09.2019.a vastus magistr töö kirjutajale. Rahvakohtunike tasustamise analüüs, lk 8. Muuhulgas on kohtute avaliku suhete teenistusele on tehtud ettepanek hakata tegelema rahvakohtunike institutsiooni tutvustamine avalikkusele.

⁹⁶ Kohtute haldamise nõukoja istungi protokollid. 80. istung 13.05.2015, lk 12-13. Kiidjärv, D. ja Kikerpill, R. selgitused rahvakohtunike osas. – Arvutivõrgus: <https://www.kohus.ee/et/kohtute-haldamise-noukoda/istungite-protokollid> (24.02.2020).

⁹⁷ Ojamaa, H. Sargava: rahvakohtunike institutsioon vajab revideerimist. – Postimees 03.10.2013. Arvutivõrgus: <https://www.postimees.ee/2096002/sargava-rahvakohtunike-institutsioon-vajab-revideerimist> (24.02.2020).

⁹⁸ Filippov, J. Kodusõda kohtumajas. – Eesti Ekspress 22.03.2013. Arvutivõrgus: <https://ekspress.delfi.ee/kuum/kodusoda-kohtumajas?id=65851272> (24.02.2020).

⁹⁹ Kohtute haldamise nõukoja 98. istung (viide 13), lk 18-19.

ennekõike seetõttu, et töötavad rahvakohtunikud ei saa osaleda pikkades menetlustes. Vastajatest 40,4% ei olnud osalenud veel ühelgi istungil, mis on uuringu valimit arvestades ka arusaadav. Nimelt 163 rahvakohtunikku olid esmakordselt ametisse nimetatud just 2019.a kui uuringut läbi viidi. Mitte ühelgi istungil osalenutest aga 11,1% olid kogemustega rahvakohtunikud ehk ametis olnud vähemalt üle nelja aasta. Ühel kohtuistungil oli osalenud koguvastajates 16,7%, kahel kuni kümnel kohtuistungil oli osalenud 25% ja rohkem kui kümnel kohtuistungil oli osalenud 17,9% vastajatest. Kokku oli kohtuistungil osalenud 186 rahvakohtunikku.

Järgnevatele küsimustele said respondentideks olla vaid kohtuistungil osalenud rahvakohtunikud. Järgmisena küsiti rahvakohtunikelt kas kohtuasjast on kohtuistungi käigus (sh istungil esitatud menetluslikest taotlustest) tavaliselt kerge aru saada. Esitatud küsimus oli ajendatud ennekõike mitmete väljaütlemiste poolest, et kohtuasjad on muutunud keerukamaks ja õigusteadmisteta isikud ei saa neist lihtsalt aru.^{100, 101} Kohtuistungil osalenud rahvakohtunikes 58,6% vastasid, et enamasti on kerge aru saada kohtuasjast ja kohtuistungil esitatud taotlustest. Alati on kerge aru saada vastas 34,9%, vahel on kerge aru saada vastas 4,3% ja ei ole kerge aru saada vastas 2,2% rahvakohtunikest.

Kohtuistungil osalenud rahvakohtunikelt küsiti ka kas nad tunnevad mingisugusest koolitusest puudust. Kõikidest vastajatest 109 ehk 58,7% märkis, et sooviksid saada koolitust, vaid 77 rahvakohtunikku ehk 41,4% vastajatest märkis, et ei soovi koolitusi. Siinkohal luges töö autor ka mitmed „Muu“ variandid eitavaks vastuseks, kuna vastajate selgitused olid vastavad. Muu variandina toodi nt: olen pikaajalise kogemusega ja osalenud väga paljudel koolitustel, seepärast koolitust ei vaja; olen töötanud kohtus istungisekretärina 16 aastat nii kriminaal- tsiviil- kui halduskohtus; olen töötanud 21 aastat vallasekretärina ja 10 aastat õpetanud koolis ühiskonnaõpetust, kõik on andnud kogemuse ja pädevuse, jms. Märkimist väärrib, et koolituse soovijatest 56 rahvakohtunikku ehk 51,3% olid osalenud enam kui kümnel kohtuistungil. Neist 26 rahvakohtunikku märkis, et soovib koolitust saada just rahvakohtunike õiguste ja kohustuste ning

¹⁰⁰ Kohtute seaduse eelnõu seletuskiri. 649 SE (viide 16), lk 13-14.

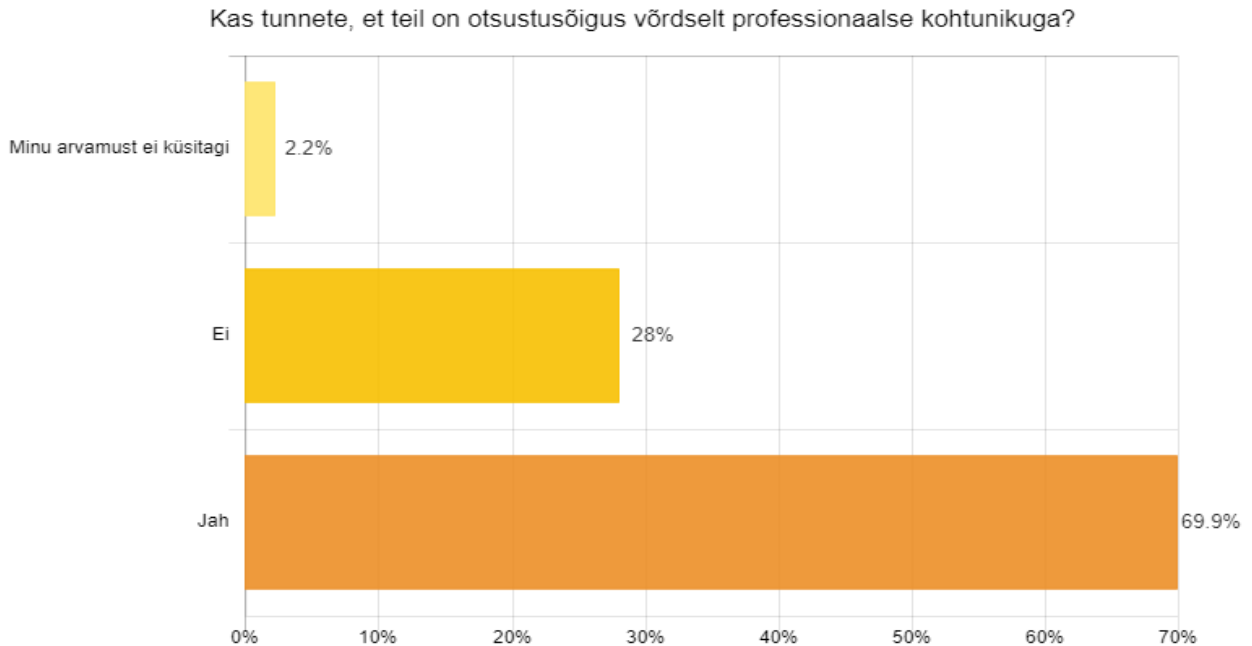
¹⁰¹ Riigi õigusabi seaduse, riigilõivuseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. 346 SE. Harju Maakohtu ettepanekud, lk 1. – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6e088586-736e-4786-89ba-288433e83e15/Riigi%20C3%B5igusabi%20seaduse,%20riigil%20C3%B5ivuseaduse,%20tsiviilkohtumenetluse%20seadustiku%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (22.09.2019).

ülesannete kohta. Vaid 19 rahvakohtunikku, kes on osalenud enam kui kümnel kohtuistungil märkis, et ei soovi ühtegi koolitust.

Järgmise küsimusega soovis töö autor teada saada rahvakohtunike liikumisi erinevate eesistujate vahel. Selle küsimuse puhul eemaldas töö autor 186-st istungitel osalenud rahvakohtunikust veel ka need 52 respondenti, kes märkisid, et on osalenud vaid ühel kohtuistungil. Allesjäänud 134 rahvakohtunikku on osalenud kahel kuni kümnel või rohkem kui kümnel kohtuistungil. Neist 46,2% ehk 62 rahvakohtunikku vastas, et ükski kohtunikest ei ole kujunenud talle järjepidevaks eesistujaks. 23,1% ehk 31 rahvakohtunikku vastas aga, et on olnud rahvakohtunikuks vaid ühe eesistuja juures.

Järgmine suurem küsimuste plokk puudutab rahvakohtunike osalemist menetluses. Kuna enamasti on rahvakohtunikud juriidiliste teadmisteta, sh puuduvad neil teadmised kriminaalõigusest või kohtupidamisest, soovis töö autor kaheksandas küsimuses teada saada rahvakohtuniku arvamust sellest, kas ta tunneb ennast protsessis vajalikuna. Vastajale oli ette antud võimalikud vastusevariandid. Kohtuistungil osalenud rahvakohtunikest 58,6% märkis, et tunneb end vajalikuna. 30,1% vastas, et tunneb end vahel vajalikuna ja 11,3% märkis, et ei tunne ennast vajalikuna.

Järgnevalt soovis küsitluse läbiviija teada kas rahvakohtunik tunneb, et tal on otsustusõigus võrdselt professionaalse kohtunikuga. Nimelt ütleb kohtute seadus, et rahvakohtunikul on võrdsed õigused kohtunikuga. Maakohtutes osalevad rahvakohtunikenä tavalised inimesed esimese astme kuritegudes eesistujast professionaalse kohtuniku kõrval, mis tähendab, et antud menetluses otsustatakse kõike kolmekesi. Küsitluse läbiviija soovis antud küsimuse puhul teada saada rahvakohtuniku tunnetust. Antud küsimus tulemused on toodud joonisel nr 1.

Joonis 1.

Nagu eelnevalt öeldud osalevad maakohtutes rahvakohtunikud esimese astme kuritegudes eesistujast professionaalse kohtuniku kõrval, mis tähendab, et antud menetluses otsustatakse kõike kolmekesi. Asja arutav kohtunik peab saama kontrollida ja hinnata kõigi kohtuotsuse tegemisel kasutatavate tõendite ja ka nende saamise seaduslikkust. Ausa ja õiglase kohtupidamise põhimõtet teenib kriminaalmenetluses kohtu roll veenduda süüdimõistvat kohtuotsust tehes, et jälitustegevuse kaudu saadud tõendid on kogutud seaduslikult.¹⁰² Kuivõrd kriminaalasjades taotluste lahendamine, sh jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimine, on tihti eettulev olukord soovis töö autor teada, kas eelpool toodud menetlusetapis on eesistuja jätnud rahvakohtuniku kohtuasja kaasamata. Teadupärast lasub kohtul sellekohase taotluse esitamise korral kohustus veenduda eeskätt jälitustoimingu lubatavuse eelduseks oleva kohtu või prokuratuuri loa olemasolus ning selles, et tõendina kasutatav teave on saadud just lubatud toimingute käigus ja loas märgitud ajavahemikul.¹⁰³ Kuivõrd antud juhul ei ole välistatud, et asja menetlev professionaalne kohtunik on varasemalt andnud samas asjas loa jälitustegevuseks, siis võib paratamatult tekkida olukord, et jälitustegevuse seaduslikkust kontrollib ta ka ise. KrMS § 49 ei too kohtuniku taandamise alusena

¹⁰² Kergandberg, E. Per aspera ad fair trial. – Juridica 2011 nr 1, lk 76-77.

¹⁰³ *Ibidem*, lk 77.

eraldi välja jälituskohtuniku antud luba ja teadupärast üldmenetluses hinnatakse kohtuniku siseveendumuse kohaselt tõendeid kogumis (KrMS § 61 lg 2). KrMS § 63 annab pika loendi kriminaalmenetluses kasutatavatest tõenditest ja selle alusel võib tõendada, et kohtunik jälituseks luba andes on tutvunud kohtumenetluse eelselt väga väikese osaga tõenditest. Lisaks saab tõenditele lõpliku hinnangu anda alles üldmenetluse järgselt, kui on toimunud risküsitlused, selgunud on kohtumenetluse käigus esitatud avaldused ja taotlused ning nende lahendused. Aga siiski, kui on olukord, et eesistujaks on sama kohtunik, kes andis loa jälitustegevuseks, siis kontrollib kontrollija iseenda antud luba. Jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimiseks peab kohtunikel olema ligipääs riigisaladusele, mida rahvakohtunikul ametikoha järgselt pole (RSVS § 27).¹⁰⁴ Magistritöö autorile teadaolevalt ei ole rahvakohtunikele taotletud ligipääsu õigust riigisaladusele. Eeltoodud küsimusele vastas 68,9% respondentidest, et eesistuja ei ole jätnud neid kaasamata. 9,1% respondentidest vastas jah, neid on jäetud kaasamata jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimiseks. Muu vastusevariandina märgiti enamasti järgmist: ei oska hinnata kuna puudub kogemus, ei tea vastavat regulatsiooni, ei oska vastata, harva on rahvakohtuniku arvamust vaja või kohtunik ei pidanud meie kohaolu oluliseks.

2018. aasta suvel muudeti drastiliselt rahvakohtunikele tasu maksmise korda. Nimelt tõid kohtud välja aastatega suureneva probleemi, et neil on järjest raskem leida rahvakohtunikke, kes oleksid nõus võtma osa istungitest, sh pikkadest menetlustest, kus toimub palju kohtuistungeid. Rahvakohtunikud on ise selle kohta öelnud, et neil ei ole tahtmist ja võimalust nendel osaleda, kuna saadav tasu on väike ja neil tekib nõustumisel pikk siduv kohustus. Seega leitigi, et kui rahvakohtunike tasud oleks pikkade istungite puhul suuremad, siis saab probleem lahenduse.¹⁰⁵ Uue määrusega jäi kehtima küll rahvakohtunikule tunnitasu alammäär, mis on 2020 aastal 3,48 eurot, kuid lisaks tuli võrdsustamine töötasuga. Rahvakohtuniku tasu suuruse ja maksmise korra määruse¹⁰⁶ § 2 lg 1 ütleb, et kui rahvakohtunik saab tööl suuremat keskmist päevapalka kui tunnitasu alammäär on ja tööandja talle töötasu ei maksa õigusemõistmisel osalemise aja eest, siis hüvitatakse vahe kohtu eelarvest. Sisuliselt tähendab see, et rahvakohtunik saab kohtuistungil osalemise eest sama tasu, mis tööl käies. Lisaks kehtestati uue maksmise korraga ka toimiku materjalide tutvumiseks ja muu kohtumenetlusega seotud asjaajamise jaoks kuus tundi tasustatud

¹⁰⁴ Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadus. – RT I, 13.3.2019, 150.

¹⁰⁵ Rahvakohtuniku tasu suurus ja maksmise kord. Määruse seletuskiri, lk 1- 2. – Arvutivõrgus: <http://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/446d199e-6313-499f-92e1-47abebbb1fle?activity=1#IU9mryiH> (23.03.2020).

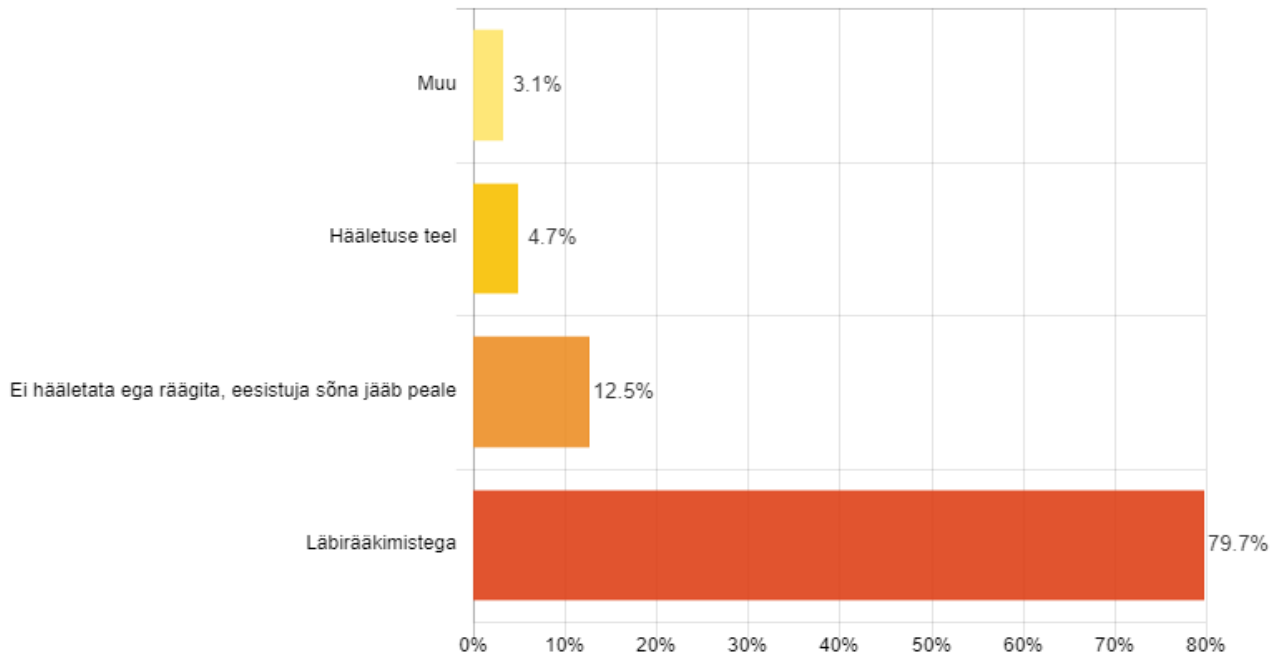
¹⁰⁶ Rahvakohtuniku tasu suurus ja maksmise kord. Justiitsministri määrus 16.12.2006 nr 37. – RT I, 29.5.2018, 17.

tööaega lisaks kohtuistungil veedetud ajale (§ 2 lg 2). Ja kui kohtuasja istungid peaksid toimuma pikema aja jooksul kui kümme istungipäeva ja rahvakohtunik osaleb kohtuasja arutamisel selle lõpuni, siis makstakse rahvakohtunikule lisaks ühekordses määras tunnitasele pärast kohtumenetluse lõppu juurde sama summa, mis talle tunnitase alusel maksti (§ 2 lg 3). Ehk kui kohtuistungil päevi on kümme ja rahvakohtunik osaleb menetluse lõpuni, siis saab ta tasustatud topelt. Üheteistkümnendana küsimusega sooviski töö autor teada, kas rahvakohtunik saab oma panuse eest väärilist tasu. Vastajatest 25,3% vastas jaatavalt ja 74,7% eitavalt.

Järgmised küsimused rahvakohtunikele puudutasid ennekõike kohtumenetluses tekkinud võimalikke erimeelsusi ja nende lahendamisi. Küsitluse läbiviija soovis teada saada kas tavalise inimese ja professionaalse kohtuniku arvamused spetsiifilises valdkonnas võivad minna eriteed ning kui jah, siis kuidas need lahendatakse. Töö kirjutaja soovis nende küsimustega näha rahvakohtunike seisukohta. Selle teemavaldkonna esimese küsimusena tuli vastata kui tihti on rahvakohtunike praktikas juhtunud, et otsuse tegemisel on kohtuniku ja rahvakohtuniku vahel erimeelsused. Kohtuistungil osalenud rahvakohtunikest 1,1% vastas, et enamasti on erimeelsused, 33,3% vastas, et erimeelsusi on vahel ja 65,6% vastas, et erimeelsusi ei olegi olnud.

Järgmisele küsimusele said vastata vaid respondendid, kes vastasid eelmisele küsimusele jaatavalt. Küsimusele vastamiseks olid etteantud valikuvariandid. Magistritöö kirjutaja küsis, kui selline erimeelsus ilmneb, kas siis see lahendatakse hääletuse või läbirääkimistega. 79,7% vastajatest valis läbirääkimiste lahendusekäigu. Muu vastusevariandina kirjutas vabatekstina kaks respondenti, et erimeelsuse ilmnemisel kohtunik selgitab oma vaatenurka ja enamasti suudab meid veenda ning teisel puhul kirjutati, et eesistuja üritab rahvakohtunikku mõjutada. Rahvakohtunik vastas, et on osalenud otsuse tegemisel, kus kaks rahvakohtunikku olid poolt ja eesistuja vastu, otsus jäi teise astme kohtus muutmata. Küsimuse tulemused on toodud joonises nr 2.

Kui selline erimeelsus ilmneb, kas siis erimeelsus lahendatakse hääletuse teel või läbirääkimisega?

Joonis 2.

Järgmise kahe küsimuse tulemused käsitleb töö kirjutaja koos kuna need on omavahel seotud ja puudutavad konkreetselt neid respondente, kes vastasid jaatavalt eelmise küsimuse hääletuse teel erimeelsuste lahendamisele. Nimelt küsis uuringu läbiviija, et kui erimeelsus lahendatakse hääletuse teel, siis kas enne hääletust toimub mingi arutelu ja järgmisena küsiti kuidas selline arutelu tavaliselt välja näeb. 100% respondentidest vastas, et ennem hääletust toimub arutelu. Arutelu pidi välja nägema järgmine: kaasistujad avaldavad oma seisukoha ja põhistavad selle, vähemusse jääv esitab kirjaliku eriarvamuse; osapooled on kolmekesi öelnud, mis asjast arvavad ning viimase variandina kirjutati, et kohtunik on lasknud rahvakohtunikel oma seisukohti põhjendada ja oma seisukoha esitanud kõige lõpus. Lisaks märgiti, et kõigi kohtunikega see ei toimi, kuigi enamus pidi arutelu toetama.

Kuuteistkümnendat ja seitsmeteistkümnendat küsimus käsitleb töö autor jällegi koos. Neist esimeses küsiti mitu korda on juhtunud seda, et peale jääb rahvakohtunike arvamus. Ja teises küsiti milliste küsimuste puhul on peale jäänud rahvakohtunike arvamus. Vastajatest 51,6% vastas, et selliseid juhtumeid, kus rahvakohtuniku arvamus oleks peale jäänud ei ole olnud. 26,6% vastajatest

ütles, et rahvakohtuniku arvamus on peale jäänud üks kord ja 21,9% vastajatest ütles, et kaks kuni viis korda on rahvakohtuniku arvamus peale jäänud. Milliste küsimuste puhul on rahvakohtunike arvamus peale jäänud andis uuringu läbiviija vastusevariandid ja nende puhul ka mitmed valikuvõimalused. 31 respondendist 2 vastas, et nende arvamus on jäänud peale isiku süüdi või õigeks mõistmisel, 17 respondenti vastas, et nende arvamus on peale jäänud just karistuse suuruse üle ja 3 vastas et nende arvamus on peale jäänud tsiviilhagi suuruse üle. Kusjuures 6 respondenti vastas, et nende arvamus on peale jäänud nii karistuse suuruse kui ka süüdi või õigeks mõista isik.

Antud teema viimase küsimusega taheti teada saada kas rahvakohtunik on eriarvamusele jäämisel koostanud ka kirjaliku eriarvamuse. KrMS § 22 lg 6 näeb ette võimaluse, et kollegiaalses koosseisus võib eriarvamusele jäänud kohtunik esitada eriarvamuse. Kohustust kirjalikku eriarvamust esitada ei ole. Respondentidest 96,8% vastas eitavalt ja 3,2% jaatavalt ehk vaid 1 vastanud rahvakohtunikust on koostanud kirjaliku eriarvamuse.

Viimase teema plokina küsiti üldisemaid küsimusi rahvakohtunike osalemise kohta õigusemõistmises. Antud teema ploki esimene küsimus oli, kas teie arvates peaksid esimese astme kuritegude lahendamisel kohtus osalema rahvakohtunikud. 312 respondendist 85,3% vastas jaatavalt, 14,7% vastas eitavalt.

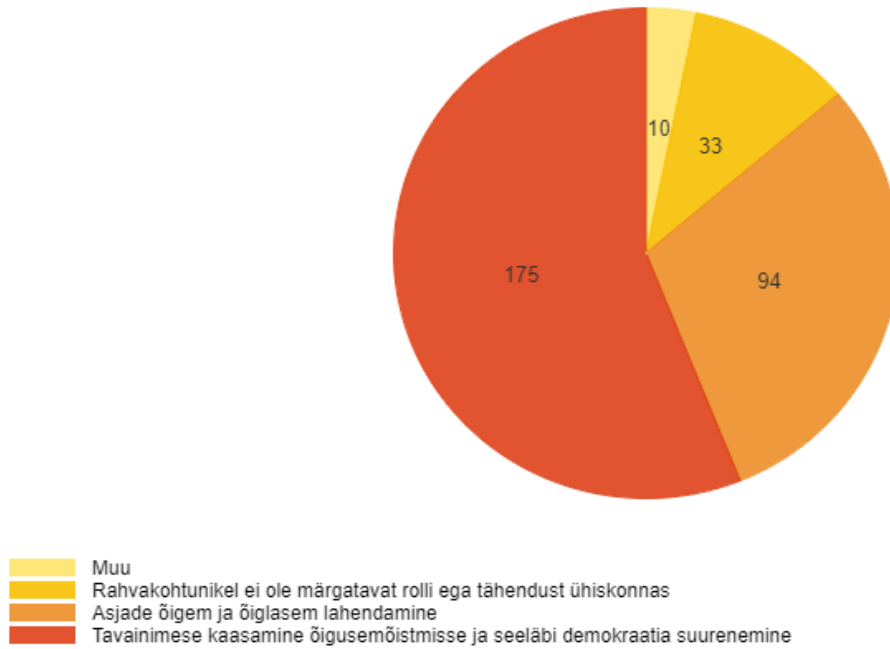
Samuti küsiti päevakorralisi teemasid arvestades,^{107,108} kas respondentide arvates peaksid tsiviilasjade lahendamisel kohtus osalema rahvakohtunikud (nt perekonnasjad jmt). Respondentidest 66,7% vastas jaatavalt ja 33,3% eitavalt.

Lisaks uuriti rahvakohtuniku arusaama rahvakohtuniku rollist ja tähtsusest õigusemõistmisel. Vastusevariandid olid respondentidele ette antud. Tulemused on toodud joonisel nr 3. Muu vastusevariandina kirjutati nt: asjasse puutumatu inimese kõrvalpilk; teistest valdkondadest oleva teadmise edasiandmine kohtunikule; mingit rolli pole, lihtsalt formaalsus; erapooletu arvamus; menetluse läbipaistvus ja rahvakohtuniku ettepanekust ei sõltu realselt midagi.

¹⁰⁷ Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ning Isamaa Erakonna valitsusliidu aluspõhimõtted 2019-2023 (viide 17), lk 11.

¹⁰⁸ Leichter, K, lk 20.

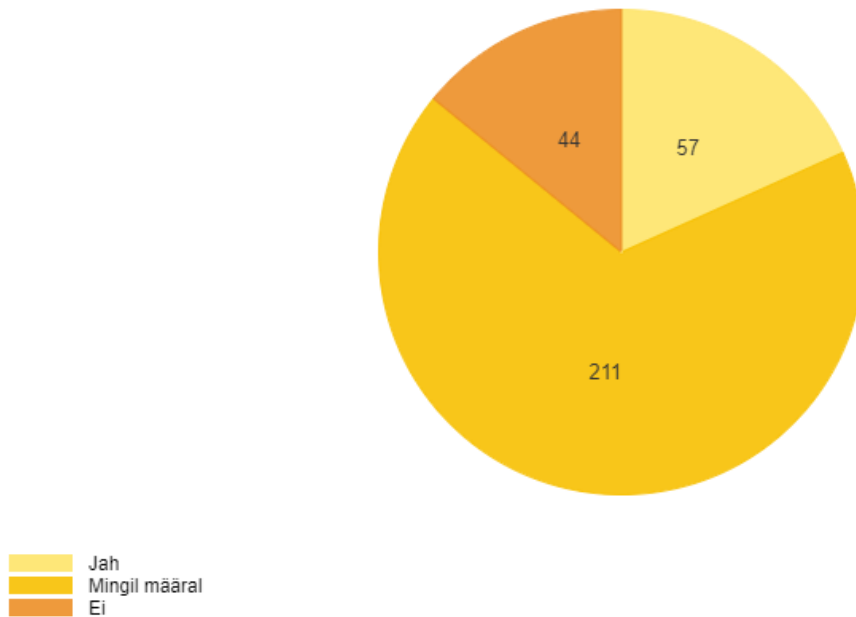
Mis on Teie arvates rahvakohtunike roll ja tähtsus õigusemõistmises?

Joonis nr 3.

Sarnaselt eelmisele küsimusele uuriti rahvakohtunikelt kas nende arvates on rahvakohtuniku osalemine kriminaalasjade arutamisel demokraatia kätteandmine rahvale. Vastused toodud joonisel nr 4.

Kas teie arvates on rahvakohtuniku osalemine kriminaalasjade arutamisel demokraatia kätteandmine rahvale

Joonis 4.

Kohtute seaduses ei ole kehtestatud rahvakohtunikule ei hariduse- ega töökogemuse nõuet. Põhiharidus on küll kõigile eestlastele kohustuslik üldhariduse miinimum (HaS § 15),¹⁰⁹ aga kui mõni seda ei saavuta, näiteks pärast kohustusliku kooliskäimise ea möödumist saab lihtsalt loobuda,¹¹⁰ siis on Eesti kodanikul ikkagi võimalus saada rahvakohtunikuks. Ning kui ka põhiharidus saadakse, siis kas see on piisav. Tulenevalt 2009. aasta kohtute seaduse muutmise seaduse seletuskirjas väljaöeldust, et kohtuasjad on muutunud keerukamaks ja õigusteadmisteta inimesed ei saa neist lihtsalt aru¹¹¹ pidas küsitluse läbiviija vajalikuks teada saada, kas rahvakohtunikud ja kohtunikud peavad ise neid eeldusi kandideerijate puhul vajalikuks. Järgmise kahe küsimuse tulemust käsitles uuringu läbiviija koos. Esimese puhul küsiti, kas peatakse otstarbekaks kui kohtul oleks suurem valikuvõimalus rahvakohtunike valikul (nt vetostada mõni kandidaat, kes lähtuvalt oma suure töökoormusest ei saa istungil osaleda) ja kas rahvakohtunikuks

¹⁰⁹ Eesti Vabariigi haridusseadus. – RT I, 19.3.2019, 84.

¹¹⁰ Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. – RT I, 13.3.2019, 120.

¹¹¹ Kohtute seaduse eelnõu seletuskiri. 649 SE (viide 16), lk 13-14.

saamisel peaksid olema mingid täiendavad eeldused. Esimesele küsimusele vastas 312 respondentist 64,1% jah ja 35,9% ei. Rahvakohtunikuks saamise täiendavate eelduste osas märkis 56,2% vähemalt keskhariduse nõude, 23,9% töökogemuse nõude ja 8,7% respondentidest ei arvanud, et täiendavaid eeldusi peaks olema. Muu vastusevariandina ehk 11,2% vastajatest kirjutas vabatekstina, et enamik vastajatest, et vähemalt kõrgharidus võiks rahvakohtunikul olla. Mitmed vastajad tegid ettepaneku, et rahvakohtunikuks saaja peaks sooritama testi või läbima koolituse.

Eelviimase küsimusena uuriti kas rahvakohtunikuks olemine võiks olla kodaniku kohustus ehk nagu vandekohtunike süsteem on. Küsimus on ajendatud ennekõike 2019. aastal Eestis võimule saanud uue valitusliidu aluspõhimõtetest, kus nähakse võimalust sisse seada loosiga kodanike seast rahvakohtunike valimine kriminaalmenetlusse.¹¹² 312 respondentist 67,3 vastas eitavalt ja 32,7% jaatavalt.

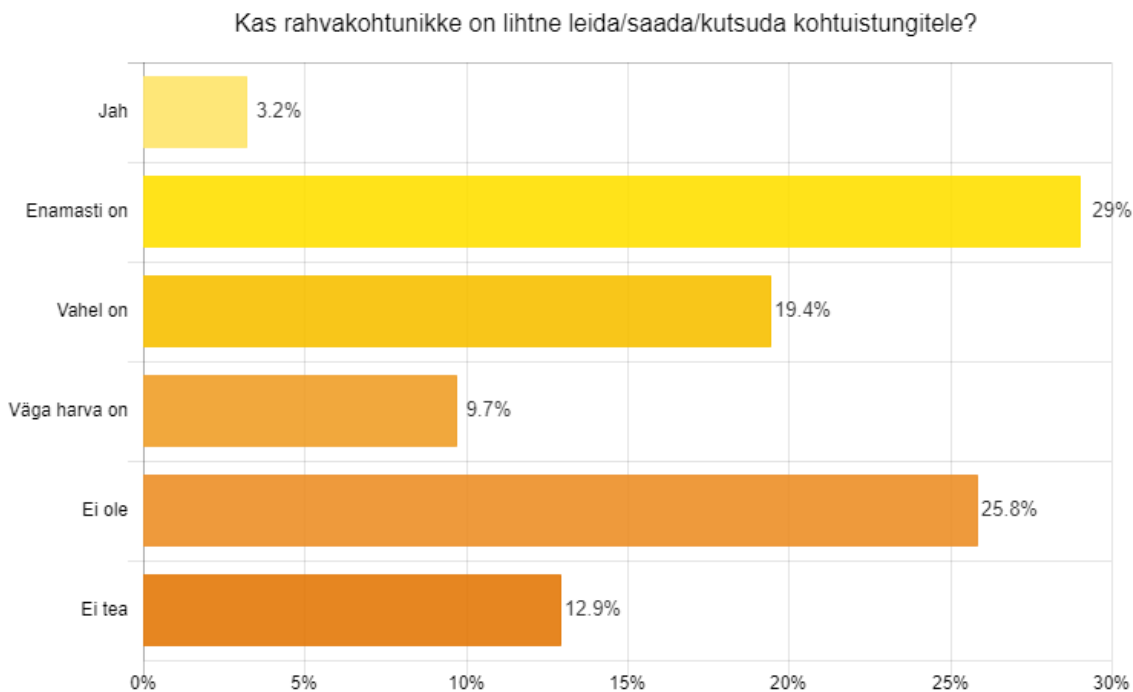
Viimase küsimusega anti rahvakohtunikele võimalus veel midagi lisada enda tööga. 81,7% ei soovinud lisada midagi ja 18,3% kirjutas vastuse vabatekstina. Paljud vastajatest arvasid, et rahvakohtunikke valitakse liialt palju, sest enamik ei saa kunagi protsessis osaleda. Muuhulgas märgiti, et neile tundub et teatud inimesi kutsutakse pidevalt istungile nagu nad oleksid kellegi lemmikud. Mitmeid kordi mainiti ka, et tasu rahvakohtunike töö eest on liialt väike, tehti ettepanek, et see võiks olla konkreetne protsent eesistuja töötasust. Samuti vastati seda, et kuidagi võiks olla reguleeritud tööandja kohustus lubada rahvakohtunikul protsessis osaleda, praegusel juhul peab töötaja ise vaeva nägema enda töölt ära palumisega. Märgiti ka, et tuntakse end kui kohatäidet ehk käiakse lihtsalt kohal ning midagi tegema ei pea. Otsuse teeb, olenemata rahvakohtunike arvamusest, eesistuja nagu ise tahab ja ka siis on seadus karistusemäärad ette pannud. Sellisel kujul rahvakohtunike olemasolul mõtet ei nähta. Muuhulgas märgiti mitmel korral Harju Maakohtu Tallinna kohtumaja puhul, et rahvakohtunik liigub kohtumajas nagu inimene tänavalt ehk teda peab kohtuistungisekretär või teised ametnikud konvoeerima kinnistesse aladesse olenemata sellest et rahvakohtunikul on võrded õigused kohtunikuga. Mahukate menetluste puhul pakuti võimalust kasutada varurahvakohtunikke, samuti ka seda, et töötavatele rahvakohtunikele võiks mingisuguse ajagraafiku ette anda, et nad saaksid oma tegevust paremini planeerida.

¹¹² Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ning Isamaa Erakonna valitusliidu aluspõhimõtted 2019-2023 (viide 17), lk 11.

5.2 Küsitluste tulemused kohtunike seas

Kohtunikele suunatud uuringus käsitles esimene küsimus nende arvamust rahvakohtunike olemasoleva regulatsiooni kohta. 51,6% respondentidest arvas, et olemasolev regulatsioon võimaldab võtta rahvakohtunike institutsioonist maksimumi. 38,7% vastas eitavalt. Muu vastusevariandina vastati ei tea ning märgiti, et rahvakohtunikud peaks läbima kohustusliku koolituse, mis võimaldaks neil õigusemõistmises täieõiguslikult osaleda. Ettepanekuna tehti, et koolitust võiks korraldada kohus ise.

Teise küsimusena uuriti, kas rahvakohtunikke on lihtne saada/leida/kutsuda kohtuistungitele. Nagu eelpool juba öeldud, tõdetakse probleemi, et rahvakohtunikke on raske leida kohtuistungitele.¹¹³ ¹¹⁴ Respondentidele anti küsimusele vastamiseks kuus vastusevarianti. „Ei tea“ vastusevariandi puhul võib olla suur osa vastajatest Harju Maakohtust, kuna uuringu läbiviijale teadaolevalt tegeleb seal menetleva kohtuniku või tema sekretäri asemel rahvakohtunike kutsumisega üks konkreetne istungisekretär. Vastuse tulemused on toodud joonisel nr 5.

Joonis 5.

¹¹³ Kohtute haldamise nõukoja istungiprotokollid. 94. istung (viide 14), lk 3.

¹¹⁴ Kohtute haldamise nõukoja istungiprotokollid. 98. istung (viide 13), lk 8.

Järgmised küsimused puudutasid juba konkreetsemalt kohtumenetlust. Kolmanda küsimusega uuriti, kas kohtunik tutvustab rahvakohtunikele kriminaalasja enne esimese istungi algust. 71% respondentidest vastas jaatavalt, 16,1% vastas enamasti ja 9,7% vastas ei, rahvakohtunik loeb ise süüdistusakti ja muid juuresolevaid dokumente.

Neljas küsimus käsitles kohtunike arvamust ja arusaama selle kohta, kas rahvakohtunik on alati aru saanud kriminaalasja sisust/süüdistusest. Küsimus on ajendatud ennekõike 2009. aastal Riigikogu menetluses olnud kohute seaduse muutmise seadust, millega taheti rahvakohtunike institutsioon kaotada põhjendusega, et kohtuasjad on muutunud keerukamaks ja õigusteadmisteta inimesed ei saa neist lihtsalt aru.¹¹⁵ Kohtunikest 22,6% vastas küsimusele jaatavalt, 71% vastas enamasti ja 6,5% respondentidest vastas, et rahvakohtunik ei ole alati aru saanud kriminaalasja sisust/süüdistusest.

Järgnevalt küsiti, kas kohtunikud selgitavad rahvakohtunikele menetluses tekkinud juriidilisi nüansse. Näitena toodi üldmenetluses ühe süüdistatava eraldamine kokkuleppemenetluse ning oportuuniteediga asja lõpetamine. Respondentidest 80,6% vastas, et selgitab, 16,1% vastajatest ütles, et selgitab enamasti ning 3,2% vastas, et selgitab juriidilisi nüansse vahel. Ükski kohtunik ei vastanud, et jätab juriidilised nüansid rahvakohtunikele selgitamata.

Lisaks küsiti kohtunikelt, sarnaselt rahvakohtunikele esitatud küsimusega, kas menetluse mingis etapis on nad jätnud rahvakohtuniku kohtuasja kaasamata. Vastamiseks anti respondentidele vastusevariandid, millest 11 kohtunikku valis eitava vastuse. 10 kohtunikku märkis, et on jätnud rahvakohtuniku kaasamata jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimiseks. „Muu“ vastusevariandina kirjutati enamasti selgituseks, et neil ei ole tekkinud sellist olukorda, et peaks jätma rahvakohtuniku kaasamata. Ühel juhul märgiti, et kaasamata jäeti rahvakohtunikud kaitsjakulude kindlaks määramisel.

Järgmiselt paluti vastata kas peetakse rahvakohtunike osalemist praeguse regulatsiooni järgi vajalikuks ehk esimese astme kuritegude lahendamisel. Respondentidest 41,9% vastas jaatavalt ja 58,1% eitavalt.

¹¹⁵ Kohtute seaduse eelnõu seletuskiri. 649 SE (viide 16), lk 13-14.

Harju Maakohtu endine esimees Helve Särghava on öeldud, et peab esimese ja teise astme kuriteoasju nii menetluslikult, juriidiliselt kui ka üldsuse huvi mõttes võrdseteks. Rahvakohtunikud on aga kaasatud ainult esimese astme kuritegusesse, seetõttu näeb ta selles väikest vastuolu.¹¹⁶ Eeltoodust tulenevalt tundis küsitluse läbiviija huvi, kas rahva kaasamise seisukohast oleks õigem kui rahvakohtunikud osaleksid ka teise astme kuritegude lahendamisel. Respondentidest 96,8% vastas eitavalt ja vaid üks kohtunik (3,2%) leidis, et oleks õigem kui rahvakohtunikud osaleksid ka teise astme kuritegude lahendamisel.

Päevakajaliste teemade valguses küsiti ka kohtunikelt, kas rahvakohtunikud võiksid osaleda ka tsiviilasjade arutamisel, nt perekonnavaidlustes. Nimelt on nii Riigikohtu esimees, kui ka Eestis võimul olev uus valitsusliit näinud võimalusena, et rahvakohtunikud peaksid osalema ka tsiviilasjades nt perekonnavaidlustes.^{117,118} Riigikohtu esimees Villu Kõve märgib oma kõnes, et ennekõike näeb ta rahvakohtunike osaluse võimalust tsiviilasjades, kus kohtunikul on suur kaalutusõigus, näiteks laste ja perekonnaga seotud vaidlused. Ta leiab, et ehk oleks sellistes kohtuasjades tehtud kohtulahendite usaldatavus ja avalik aktsepteeritavus suurem, kui otsuse tegemisse oleks kaasatud ka rahvakohtunikud.¹¹⁹ Respondentidest 83,9% vastas, et tsiviilasjade arutamisel ei peaks rahvakohtunikud osalema ja 16,1% vastas, et peaks.

Järgmiste küsimuste plokiga uuriti täpsemalt otsuse tegemise protsessi. Nimelt küsiti kümnendana kas otsuse tegemine koos rahvakohtunikega toimub hääletuse või arutelu käigus. Vastused on toodud joonises nr 6. „Muu“ vastusevariandina pakuti enamikel juhtudel, et esialgu on arutelu ja seejärel hääletus, aga pakuti ka kahe eelmise sümbioosi.

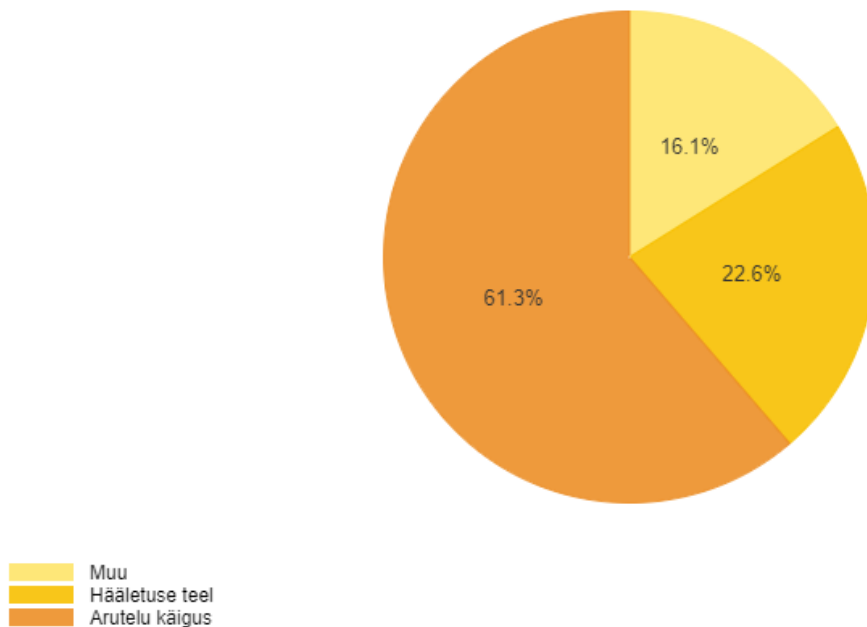
¹¹⁶ Riigi õigusabi seaduse, riigilõivuseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. 346 SE. Harju Maakohtu ettepanekud (viide 101), lk 1.

¹¹⁷ Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ning Isamaa Erakonna valitsusliidu aluspõhimõtted 2019-2023 (viide 17), lk 11.

¹¹⁸ Leichter, K, lk 20.

¹¹⁹ *Ibidem*, lk 20.

Kas otsuse tegemine koos rahvakohtunikega toimub hääletuse teel või arutelu käigus?

Joonis 6.

Järgmise kahe küsimuse tulemust analüüsis autor ühekoos, kuna mõlemad puudutavad otsuse tegemise protsessi. Nimelt küsiti esimesena mitu korda on otsuse tegemisel jäänud rahvakohtunik eriarvamusele. Respondentidest 24 kohtunikku ehk 77,4% vastas, et rahvakohtunikud ei olegi jäänud otsuse tegemisel eriarvamusele. 9,7% vastas, et üks kord on jäänud ja 12,9% vastas, et eriarvamusele jäämise kordi on olnud kaks kuni viis. Kokku märkis 7 kohtunikku, et otsuse tegemisel on jäänud rahvakohtunik eriarvamusele. Järgmisena tuli kohtunikel vastata, milliste küsimuste puhul on rahvakohtunikud otsuse tegemisel jäädud eriarvamusele. Respondendid said valida viie vastusevariandi vahel. Üks kohtunik märkis, et rahvakohtunik jäi eriarvamusele isiku süüdi mõistmise üle ning 6 kohtunikku märkisid, et otsuse tegemisel jäi rahvakohtunik eriarvamusele karistuse suuruse üle. Eeltoodud 6-st kohtunikust vastas veel 2, et eriarvamusele on jäänud rahvakohtunik ka tsiviilhagi suuruse ja isiku õigeks mõistmise üle.

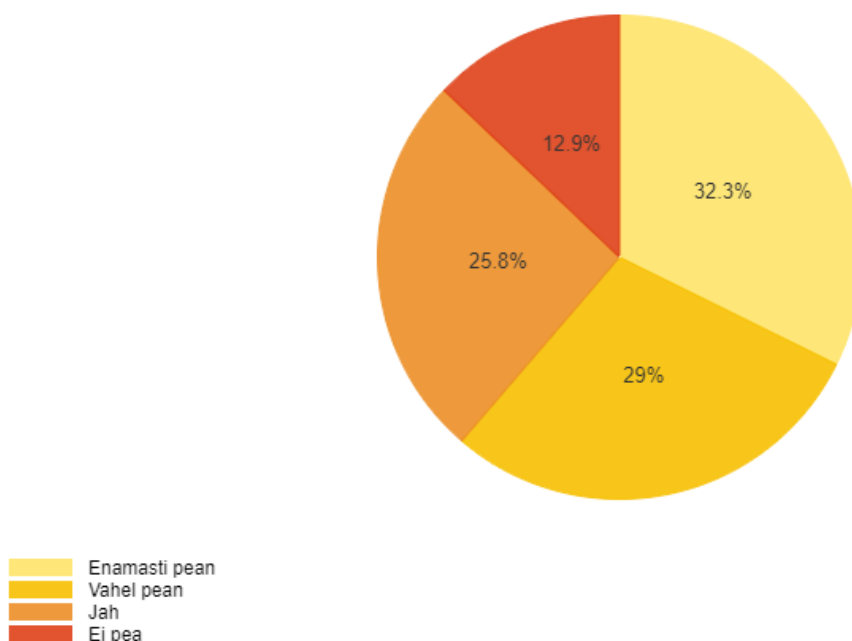
Samuti tundis uuringu läbiviija huvi, kas selliste eriarvamuste korral pigem hääletati või peeti arutelu. 57,1% vastas, et toimus hääletus ning 42,9% pidas arutelu. Samuti küsiti kohtunikel kas eriarvamusele jäämise korral on rahvakohtunik kirjutanud eriarvamuse. Teadupärast ei ole

eriarvamuse kirjutamine kohustuslik, vaid kohtuniku õigus. Respondentidest 4 kohtunikku ehk 57,1% vastas eitavalt ja 3 kohtunikku ehk 42,9% märkis, et rahvakohtunik kirjutas eriarvamuse.

Olles otsuse tegemise protsessi ära uurinud tundis uuringu läbiviija huvi, kas rahvakohtunike arvamus on peale jäänud ka erinevate menetluses tekkinud küsimuste puhul ja kui on, siis millised küsimused need on olnud. Teadupärast on rahvakohtunikel seaduse järgi võrdsed õigused kohtunikuga, mis tähendab erinevate küsimuste lahendamise puhul otsustus, kus kaks rahvakohtunikku võivad olla üht meelt ja eesistujast kohtunik teist meelt. Nagu eelnevalt öeldud otsustab kohus esimese astme kuriteo kohtumenetluses kõike kolmeliikmelises koosseisus ehk lisaks eelpool käsitletud süü, karistuse ja tsiviilhagi küsimustele ka tõendi vastuvõtmise küsimust ja nende usaldusväarsuse küsimust jne. Respondentidest 26 ehk 83,9% ütles, et rahvakohtunike arvamus ei ole jäänud peale erinevate küsimuste puhul. 6,5% vastajatest ütles, et arvamus jäi peale üks kord ning 9,7% arvas, et rahvakohtuniku arvamus jäi peale kaks kuni viis korda. Kokku leidis 5 kohtunikku, et rahvakohtunike arvamus on jäänud peale erinevate küsimuste puhul. Ennekõike jäi rahvakohtunike arvamus peale karistuse suuruse üle, aga ka isiku õigeks mõistmise või tsiviilhagi suuruse üle. Tõendi vastuvõtmise/mittevastuvõtmise ja tõendi usaldusväarsuse küsimuse puhul ei jäänud rahvakohtunike arvamus peale kordagi.

Uuringu läbiviija tundis ka huvi, kui oluliseks peab professionaalne kohtunik rahvakohtuniku arvamust. Selleks küsiti kohtunikelt kas nad peavad rahvakohtunike arvamust otsuse tegemisel oluliseks. Vastused on toodud joonisel nr 7.

Kas peate rahvakohtuniku arvamust otsuse tegemisel oluliseks?

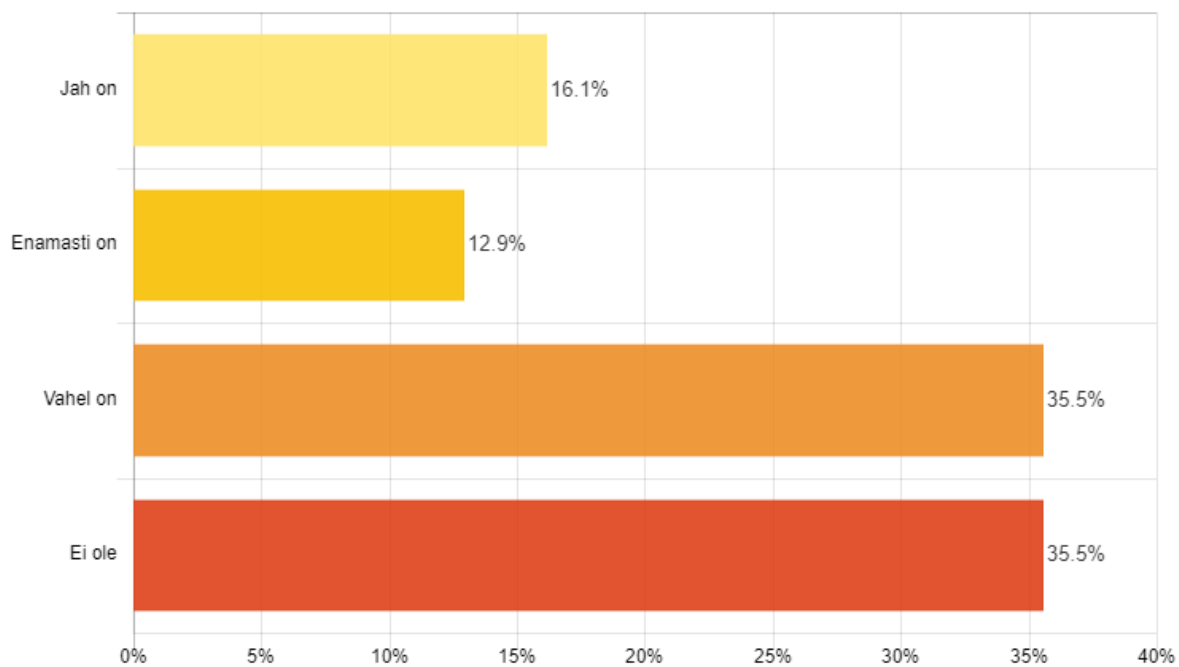

Joonis 7.

Küsimise eesmärgiks oli teada, kui sageli olete enda hinnangul teinud tänu rahvakohtunike osalemisele menetluses teistsuguse otsuse, kui oleksite teinud ilma nende osalemiseta. Vastajal tuli märkida osakaal protsentides rahvakohtunikega tehtud otsusest. 58,1% kohtunikest hindas selleks 0%. Kohtunikest 25,8% hindas, et teistsuguse otsuse on nad teinud tänu rahvakohtunike osalemisele kogu rahvakohtunikega olnud protsessidest 1-5% osas ning 3,2% arvas, et see osakaal on lausa olnud 6-10%. „Muu“ vastusevariandina märgiti, et protsenti täpselt tuua ei oska kuna lõpptulemuseni on jõutud arutlemise teel ja üks vastaja protsenti ei osanud määrata aga tõdes, et korra või paar oleks ehk karistuse määr mõneti teistsugune olnud. Sealjuures märkisid respondendid, et otsus sai koos rahvakohtunikega tehtult just teistsugune karistuse suuruse üle ning ühel korral vastati, et mõisteti isik süüdi, kuigi üksinda olles oleks õigeks mõistnud. Teistsuguse otsusega olid rahul 69,2% vastajatest ja 30,8% sellega rahul ei olnud.

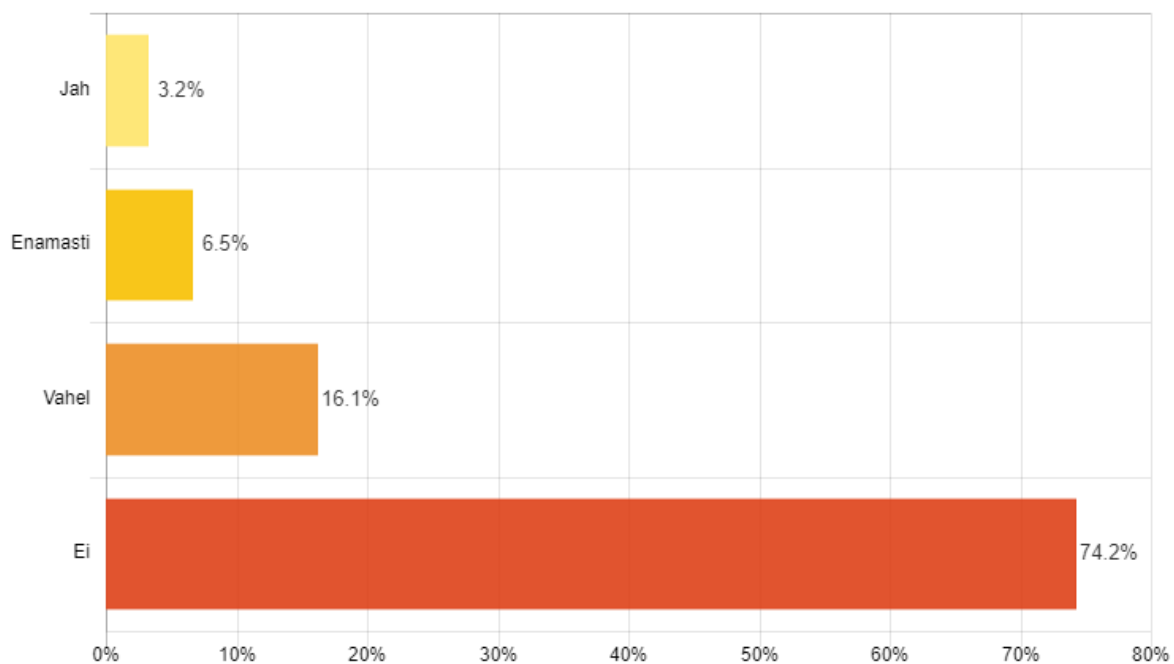
Sarnaselt eelmisele küsiti kas kohtunik tunneb, et rahvakohtunikega koos otsuse tegemisel on neist abi erinevate küsimuste puhul ning kas ka koos otsuse tegemisel on vastutus jagatud. Küsimuste vastused on toodud joonisel nr 8 ja 9.

Kas tunnete, et rahvakohtunikega koos otsuse tegemisel on neist abi erinevate küsimuste puhul?

Joonis 8.

Kas tunnete ennast rahvakohtunikega koos otsuse tegemisel kergemalt tänu vastutuse jagamisele?

Joonis 9.

Järgmised küsimused olid üldist laadi. Sarnaselt rahvakohtunikega läbiviidud uuringus küsiti ka kohtunikelt, kas rahvakohtunikuks saamiseks peaksid olema täiendavad eeldused. Respondentidest 51,3% vastas, et olema peaks vähemalt keskhariduse nõue ja 20,5% vastas, et täiendavaks eelduseks peaks olema töökogemus. 17,9% respondentidest arvas, et täiendavaid eeldusi olema ei peaks. „Muu“ vastuse variandina kirjutati vabatekstina, et eelduseks võiks olla nii keskharidus kui ka töökogemus või läbima kohustuslikus korras koolituse. Üks vastajatest avaldas, et eeldus võiks olla see, et nad ka tõesti kohale tuleksid, kuna praegu sunnimehhanismid selles osas puuduvad ning üks vastajatest märkis hoopis, et rahvakohtunike institutsioon tuleks ära kaotada.

Järgmisena küsiti kohtunikelt, kas rahvakohtunik saab oma töö eest väärilist tasu ehk praeguse regulatsiooni järgi on neile tagatud tasu võrdne nende tasuga töökohal ning mittetöötavale rahvakohtunikule makstakse 3,48 eurot tunnist. Kohtunikest 54,8% märkis, et rahvakohtunikud saavad oma panuse eest väärilist tasu ja 45,2% vastas, et ei saa.

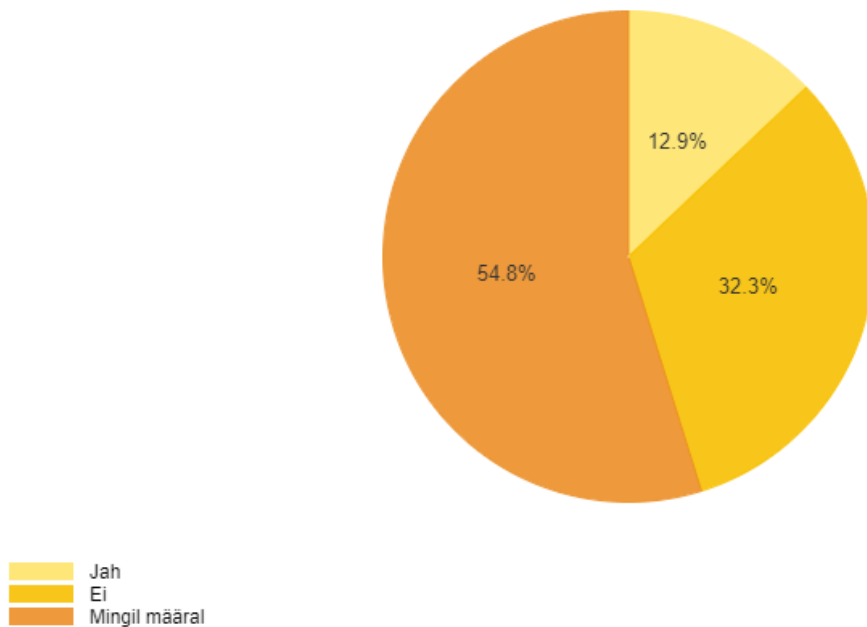
Samuti uuriti kohtunikelt, kas rahvakohtunikuks olemine võiks olla kodaniku kohustus ehk nagu vandemeeste süsteem, mida näeb ette uue võimul oleva valitsusliidu aluspõhimõtted.¹²⁰ Respondentidest 77,4% arvas ei ja 22,6% vastajatest olid kodaniku kohustuse korra poolt.

Järgnevalt tuli kohtunikel vastata küsimusele, kas nad peavad otstarbekamaks, et kohtul oleks suurem valikuvõimalus rahvakohtunike valikul (näiteks õigus vetostada mõni kandidaat, kes lähtuvalt oma suurest töökoormusest või tööandja keelust ei saa kohtuistungitel osaleda. Antud küsimuse puhul ei peeta silmas seadusest tulenevaid piiranguid)? Sellise vetostamise poolt oli 64,5% ja vastu 35,5% kohtunikest.

Nagu uuriti rahvakohtunikelt, nii küsiti ka kohtunike arvamust selle kohta, kas rahvakohtuniku osalemine kriminaalasjade arutamisel on demokraatia kätteandmine rahvale. Vastuse tulemused on toodud joonises nr 10.

¹²⁰ Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ning Isamaa Erakonna valitsusliidu aluspõhimõtted 2019-2023 (viide 17), lk 11.

Kas teie arvates on rahvakohtuniku osalemine kriminaalasjade arutamisel demokraatia kätteandmine rahvale

Joonis nr 10.

Lõppküsimusena küsiti ja paluti põhjendada kohtunike arvamust rahvakohtunike institutsiooni kaotamise osas. Vastused said respondentid kirjutada avatud tekstina. Kõikidest vastajatest 45,2% oli seisukohal, et rahvakohtunike institutsioon tuleks ära kaotada. 41,9% arvas, et ei tule ära kaotada ning konkreetsed jah, ei vastused jättis andmata 12,9% kõigist vastajatest.

Ära kaotamise pooldajad põhjendasid oma seisukohti järgmiselt: Praegusel kujul peaks ära kaotama kuna loob pigem näivust. Rahvakohtunikud lihtsalt käivad kaasas ja ise ei suuda otsustada millegi üle. Nende osavõtt ei lihtsustada asjade menetlemist, pigem muudab keerulisemaks kuna täiendavalt peab ka neile seadust ja menetlusreegleid tutvustama ning nende istungitele saamine tekitab samuti stressi. Rahvakohtunik lähtub emotsioonidest, neil puudub õiguslane haridus ja teadmised kaasa rääkida. Samuti märgiti ära, et on ette tulnud olukordi kus rahvakohtunik loobub keset protsessi enam tulemast ja asja peab hakkama uuesti arutama algusest uue kohtukoosseisuga. Mõned rahvakohtunikud teevad istungil sobimatuid märkusi, nii et lisaks saalisolijatele tuleb ka rahvakohtunikke korrale kutsuda. Menetlusliku poole pealt märgiti, et rahvakohtunikud ei ole kursis Riigikohtu seisukohtadega rääkimata midagi deliktstruktuuri teadmisest, mistõttu üldjuhul

ei arva nad suurt midagi ja nõustuvad kohtuniku seisukohtadega. Ettepanekute osas pakuti, et abi oleks kui nt maksu- või majanduseasjades saaks kaasata vastava ala spetsialistid rahvakohtunikena. Rahvakohtunike institutsiooni pooldajad põhjendasid oma seisukohti järgmiselt: rahvakohtunik on toeks mõistliku kõrvalseisjana ja vahel ka oma erialast tulenevalt mõnede spetsiifiliste küsimuste arutelul. Kaasamine on alati positiivne ja pole eluvõõras. Rahvakohtunike näol kaasatakse üldsus õigusemõistmisse, mis on oluline demokraatia ja õigusriigi tunnus, see suurendab üldsuse usaldust kohtulahendite ja kohtusüsteemi vastu tervikuna. Leiti, et palju on abi kui kaasa juhtub istuma mõni oma valdkonna spetsialist. Rahvakohtunike kaasamisega näevad isikud, et rahvas on otsustanud nii ja tänu sellele tõuseb rahva silmis ka kohtusüsteemi autoriteet. Kohtupidamine muuhulgas peab üldsusele ka näima õiglane ja selle tagab rahva esindajate osavõtt näiliselt ja ka sisuliselt. Rahvakohtunikud toovad õigusemõistmisse värskeid ideid ja mõtteid. Leiti ka, et ära kaotama tingimata ei pea aga nende roll ja volitused võiksid olla selgemini määratletud ja piiritletud.

6. Järeldused

Käesolevas peatükis teeb autor eelneva analüüsi põhjal järeldused uurimisprobleemidest ja toob välja esile kerkinud tähelepanekud ning probleemid empiirilises uurimuses osalenud kohtunike ja rahvakohtunike küsitlustest. Uurimuse peamiseks eesmärgiks oli välja selgitada kehtiva regulatsiooni järgi rahvakohtunike kaasamisel esinevad probleemid nii rahvakohtunike enda, kui professionaalsete kohtunike seisukohast ning ühtlasi otsida võimalusi regulatsiooni täiustamiseks.

Kokku õnnestus maakohtute abiga küsitlus elektrooniliselt saata 720-le rahvakohtunikule. Vastuseid saabus 312. Küsitlusele vastas 163 esimest korda ametisse nimetatud rahvakohtunikku ja 149 rahvakohtunikku, kellel on vähemalt 4 aastane rahvakohtuniku staaž. Professionaalsete esimese astme kohtute kohtunike poole pöördus töö autor Harju, Viru, Tartu kui ka Pärnu Maakohtus. Küsitlus saadeti kokku 139 kohtunikule, kellest 58 olid kriminaalkohtunikud. Küsitlusele vastas 31 kohtunikku. Seega on küsimustikule vastamise protsent professionaalsete kriminaalkohtunike seas 58,5% ja rahvakohtunike seas 43,3%.

Kuivõrd teadlikkus rahvakohtunike institutsioonist on avalikkuses vähene¹²¹ ja kandidaatide leidmise kohustus on pandud kohalikule omavalitsuse volikogule ning seejuures on tõdetud, et volikogud ei esita kohtule piisava arvu kandidaate,¹²² soovis küsitluse läbiviija esmalt teada saada miks üldse otsustati rahvakohtunikuks hakata. Nagu võis eeldada oli 47,8% rahvakohtunikke kutsunud kandideerima kohalik omavalitsus. Üllatavalt vastas 30,4% respondentidest, et nad on tahtnud rahvakohtunikuks saada, et osaleda õigusemõistmises. Vaid 21,8% vastas, et nad on kuulnud rahvakohtuniku tööst suusõnalise reklaamina tavaliselt/sõbralt või saanud informatsiooni meediast, sh ajalehtedest ja kohaliku omavalituse kodulehelt. Eeltoodud vastused näitavad autori arvates üheselt seda, et reklaam või kutse rahvakohtunikuks hakata tehakse ennekõike kohaliku omavalituse poolt, mitte kohtu või nt mõne ametis oleva rahvakohtuniku poolt, nagu oleks võinud oodata 2017.a rahvakohtunike tasustamise analüüsis väljapakutud rahvakohtunike instituudi populariseerimise tulemusena.¹²³ Siinkohal tulebki autori arvates tõdeda kehtiva rahvakohtunike regulatsiooni esimest probleemi ja selleks on rahvakohtunike institutsiooni vähene

¹²¹ Rahvakohtunike tasustamise analüüs (viide 95), lk 8.

¹²² Kohtute haldamise nõukoja istungi protokollid. 94. istung (viide 14), lk 6.

¹²³ Rahvakohtunike tasustamise analüüs (viide 95), lk 8.

populariseerimine, mis küllap osaliselt väljendub ka rahvakohtuniku kandidaatide leidmises ja sellest tulenevalt ka mittetäieliku kandidaatide nimekirja esitamises kohtule.

Eestis oodatakse rahvakohtuniku ametisse tavalisi inimesi ja seejuures ilma juriidiliste teadmiste või hariduseta. Kohtute haldamise nõukojas on sedastatud, et rahvakohtunikud ei tea isegi menetluse üldpõhimõtteid, samuti oma õiguseid ja kohustusi ning nende selgitamiskohustus on pandud eesistuja õlgadele.¹²⁴ Töö autorile teadaolevalt ei ole eesistujalt selgitamiskohustust äravõetud. Oma ülesannete täitmiseks peab rahvakohtunikul olema aga mingisugune teadmine või arusaam kohtupidamisest, kohtunikutööst ja ka kriminaalmenetlusest ning karistusõigusest. Rahvakohtunikel tuleb otsustada nii lihtsamalt arusaadavaid küsimusi, kui ka keerukaid menetluslikke küsimusi oma ülesannete täitmisel. Teada saamaks rahvakohtuniku pädevust, küsis küsitluse läbiviija, kas rahvakohtunik on saanud oma ülesannete täitmiseks koolitusi. Respondentidest 200 rahvakohtunikku ehk 64,2% vastas, et nad ei ole saanud ühtegi koolitust, s.t nii ei vastanud ainult esmakordselt 2019.a. ametisse nimetatud respondendid. Seejuures tasub märkida, et küsitlus viidi läbi novembris, detsembris 2019, kui uued rahvakohtunikud oli Tartu, Pärnu ja Harju maakohtus ametis olnud juba 6 kuud. Üks kuni kaks ametiaega ära pidanud rahvakohtunikest polnud ühtegi koolitust saanud 75 respondenti ehk 24% kõigist respondentidest. Kui vaadata kõiki rahvakohtunikke kogumis, siis tuleb nentida, et kohtutes on ametis enamik rahvakohtunikke, kes pole saanud koolitusi oma ülesannete täitmiseks.

Kuivõrd 2009. aastal oli menetluses kohtute seaduse muutmise seadus,¹²⁵ mis, langes menetlusest välja seoses Riigikogu koosseisu lõppemisega, nägi juba ette rahvakohtuniku instituudi kaotamist ja seda ennekõike seetõttu, et kohtuasjad on muutunud keerukamaks ja õigusteadmisteta inimesed ehk rahvakohtunikud ei saa neist lihtsalt aru, sooviski uuringu läbiviija teada saada kuidas mõistavad rahvakohtunikud kohtuistungil esitatud menetluslikke taotlusi või üldiselt kohtuasja sisu. Ühtlasi soovis uuringu läbiviija teada saada kas vastab tõele väljaõeldu, et kohtuistungitele kutsutakse samu rahvakohtunikke.¹²⁶ Selle teadasaamiseks, küsiti neilt esmalt mitmel kohtuistungil on nad osalenud. Vastajatest 40,4% ei olnud osalenud veel ühelgi kohtuistungil, mis on uuringu valimit arvestades ka arusaadav. Küll aga kogemustega rahvakohtunikest, ehk vähemalt ühe ametiaja ametis olnutest, ei olnud ühelgi kohtuistungil osalenud 11,1% respondentidest, mis võib

¹²⁴Kohtute haldamise nõukoja istungi protokollid. 67. istung (viide 15), lk 16.

¹²⁵ Kohtute seaduse eelnõu seletuskiri. 649 SE (viide 16), lk 13-14.

¹²⁶ Kohtute haldamise nõukoja istungi protokollid. 80. istung (viide 96), lk 12-13.

kinnitada väidet, et kohtuistungil käivad ühed ja samad inimesed. Lisaks tundis küsitluse läbiviija eeltoodu kinnituseks huvi, kas eesistujad kutsuvad samu rahvakohtunikke oma menetlustesse. Võib ju eeldada, et kui rahvakohtunikud on osalenud menetluses ühe eesistuja juures, kutsutakse nad uuesti sama eesistuja uude menetlustesse. Selle teadasaamiseks tuli rahvakohtunikel vastata küsimusele kas mõni eesistuja on kujunenud talle järjepidavaks. Kõigist vastajatest oli vähemalt ühel kohtuistungil osalenud 186 respondenti. Respondendid, kes on osalenud kahel kuni kümnel või enam kui kümnel kohtuistungil oli 134 rahvakohtunikku ehk 46,2% koguvastajatest. Mitmel kohtuistungil ehk kahel kuni kümnel või enam kui kümnel kohtuistungil osalenud rahvakohtunikest 31 (23%) vastas aga, et on olnud rahvakohtunikuks vaid ühe eesistuja juures. Seega võivad eeltoodud tulemused kinnitada väidet, et eesistujad kutsuvad oma menetlustesse samu rahvakohtunikke, mis tähendab ühtlasi ka, et ei täideta kohtute seadusest tulenevat nõuet kutsuda rahvakohtunikke õigusemõistmisse võimalikult võrdselt. Eelpool toodu juurde tagasi tulles vastas kohtuistungil esitatud menetluslikest taotlustest ja kohtuasja sisust arusaamise kohta 58,6% rahvakohtunikest, et enamasti on neist kerge aru saada, alati on kerge aru saada vastas 34,9% respondentidest. Kohtunikest 71% vastas sealjuures, et rahvakohtunikud saavad kriminaalasja sisust/süüdistusest aru enamasti ja rahvakohtunike mitteamusaamist väljendas 6,5% kohtunikest.

Millest siis selline erinevus vastustes kohtunike ja rahvakohtunike vahel võib ainult oletada, et ühed hindavad end enesekindlalt kõrgemalt ja teised neid aga jällegi madalamalt. Aru saamaks, mida väljendavad poolte vastused, et nad saavad või et nad ei saa kohtuasja sisust aru, küsis uuringu läbiviija neilt täpsustavaid küsimusi. Esmalt küsiti kohtunikelt kas nad tutvustavad rahvakohtunikele kriminaalasja enne esimese istungi algust, sest kuidas muidu saaks inimene üldse teada, kes on asjas kohtualused või mis süüdistus arutusele tuleb. Kohtunikest 71% vastas, et tutvustavad rahvakohtunikele kriminaalasja enne esimese istungi algust, enamasti tutvustab vastas 16,1% ja eitavalt vastas 9,7% kohtunikest, kes sealjuures märkisid, et rahvakohtunik loeb ise süüdistusakti ja muid juuresolevaid dokumente. Lisaks küsiti kohtunikelt, kas nad selgitavad menetluses tekkivaid juriidilise nüansse rahvakohtunikele, nt üldmenetlusest ühe süüdistatava eraldamine kokkuleppemenetluse, oportuuniteediga asja lõpetamine jms, millele vastas 80,6% jaatavalt. Aru saamaks nüüd rahvakohtunike eelnevatest vastustest, küsis küsitluse läbiviija kohtuistungil osalenud ehk 186 rahvakohtunikult, kas nad tunnevad puudust mingisugustest koolitustes. Respondentidest 109 rahvakohtunikku vastas, et sooviksid saada koolitust. Märkimist väärrib siinjuures, et koolituse soovijatest 56 olid osalenud enam kui kümnel kohtuistungil ja neist 26 märkisid, et sooviksid saada koolitust just rahvakohtunike õiguste ja kohustuste ning ülesannete

kohta. Vaid 19 rahvakohtunikku, kes osalenud enam kui kümnel kohtuistungil märkis, et ei soovi ühtegi koolitust. Eeltoodust järeldab autor, et kuigi rahvakohtunikule menetluse üldpõhimõtete, nende õiguste ja kohustuste selgitamine on pandud eesistuja õlgadele tunnevad rahvakohtunikud siiski vajadust koolitusteks ja just neil samadel teemadel.

Järgmine suurem küsimuste plokk puudutas rahvakohtunike osalemist menetluses. Ennekõike soovis uuringu läbiviija teada saada kui võrdväärseks peavad kohtunikud menetluses rahvakohtunikke ja kuidas tunnevad enda osalust rahvakohtunikud ise. Esmalt vastasid rahvakohtunikud, kas nad tunnevad end protsessis vajalikuna. Kohtuistungil osalenud rahvakohtunikest märkis 58,6% et tunneb end vajalikuna, 11,3% vastajatest märkis, et seda ei tunne. Võrdset otsustusõigust eesistujaga tundis 69,9% vastajatest ja 28% seda ei tundnud. Antud vastustest saab järeldada, et vähemalt enamus rahvakohtunikest tunnevad, et neil on võrdsed õigused kohtunikuga nagu näeb ette ka kohtute seadus. Samasisulisi küsimusi küsiti ka kohtunikelt – esmalt küsiti kas kohtunik peab otsuse tegemisel rahvakohtuniku arvamust oluliseks ja kas ta tunneb, et rahvakohtunikega koos otsuse tegemisel on neist abi. Respondentidest vaid 25,8% vastas, et peavad alati rahvakohtuniku arvamust otsuse tegemisel oluliseks. Enamasti peavad või vahel peavad rahvakohtuniku arvamust oluliseks vastas koguni 61,3% ja üldse ei pea rahvakohtuniku arvamust oluliseks vastas 12,9% respondentidest. Siit tuleb järeldada, et kohtunikud küll enamasti peavad rahvakohtunike arvamust oluliseks otsuse tegemisel, kuid ainult 25,8% kohtunikest märkis siinjuures, et enda hinnangul on nad tänu rahvakohtunike osalemisele menetluses teinud teistsuguse otsuse, kui oleks teinud ilma nende osalemiseta ning sedagi vaid 1-5% kõikidest rahvakohtunikega olnud protsessidest. Sellise rahvakohtunikest sõltuvalt tulnud teistsuguse otsusega olid rahul 69,2% vastajatest ja 30,8% sellega rahul ei olnud. Seda, et rahvakohtunikest on abi otsuse tegemisel, märkis vaid 16,1% kohtunikest. Rahvakohtunikest on enamasti otsuse tegemisel abi märkis vaid 12,9% kohtunikest. Vahel on abi ja abi ei ole üldse oli respondentide vastused mõlema vastusevariandi puhul 35,5%. Antud teema viimase küsimusena uuriti kohtunikelt, kas nad tunnevad koos rahvakohtunikega otsuse tegemisel end kergemalt tänu vastutuse jagamisele. Respondentidest 74,2% vastas eitavalt ja vaid 3,2% jaatavalt. Siinjuures tuleb järeldada, et suurt abi kohtunikud rahvakohtunikest ei näe olenemata sellest, et rahvakohtunikke on igas menetluses kaks ning neil on võrdsed õigused ja kohustused eesistujaga. Kokkuvõtvalt tuleb öelda, et kohtunikud ei tunneta endal ka kergemat vastutust kuigi otsus tehakse kolmeliikmelises koosseisus.

Järgmised küsimused rahvakohtunikele puudutasid ennekõike kohtumenetluses tekkinud võimalikke erimeelsusi ja nende lahendamisi. Nagu eelnevalt märgitud on äärmiselt väike hulk rahvakohtunikke, kes saanud mingisugustki koolitust oma ülesannete täitmiseks, sealjuures ei ole ka teada toimunud koolituste kvaliteet, seega võib pidada loogiliseks, et neil on raske olla erineval arvamusel professionaalsest kohtunikust küsimustes ja teemades, mida nad ei valda. Esmalt tuligi rahvakohtunikel vastata kui tihti ja kas üldse on nende praktikas ette tulnud olukordi, kus otsuse tegemisel on kohtuniku ja rahvakohtuniku vahel olnud erimeelsused. Respondentidest 65,6% vastas, et erimeelsusi ei olegi olnud. Enamasti on erimeelsused vastas 1,1% respondentidest ja vahel on erimeelsusi vastas 33,3%. Järgnevalt küsiti kuidas erimeelsuste esinemisel need lahendatakse. KrMS näeb ette, et otsuse tegemisel tuleb hääletada aga 79,7% erimeelsuste esinemist märkinud respondentidest vastas, et nad lahendavad need läbirääkimistega. Läbirääkimistele pidi eelnema arutelu. Vabatekstina vastusevariantidest kirjutati ka, et eesistuja selgitab oma vaatenurka ja enamasti suudab ta rahvakohtunikke veenda või on eesistuja lausa mõjutanud rahvakohtunikke. Kohtunikest vastas 61,3%, et enamasti toimub otsuse tegemine arutelu käigus, vaid 22,6% vastas, et see toimub hääletuse teel. Lisaks küsiti kohtunikelt mitu korda on otsuse tegemisel jäänud rahvakohtunik eriarvamusele. Respondentidest 24 kohtuniku ehk 77,4% vastas, et rahvakohtunikud ei olegi jäänud otsuse tegemisel eriarvamusele. 3 kohtuniku vastas, et üks kord on jäänud ja 4 kohtuniku vastas, et eriarvamusele jäämise kordi on olnud kaks kuni viis. Eriarvamusele jäädigi enamasti karistuse suuruse üle, selle vastusevariandi valisid 6 kohtuniku. Kaks kohtuniku märkisid, et otsuse tegemisel on jäänud rahvakohtunik eriarvamusele isiku süüdi või õigeks mõistmise üle. Seejuures oli nende eriarvamuste korral otsuse tegemisel üle poolte respondentidest valinud hääletamise protsessi vastusevariandi. Rahvakohtunikelt küsiti mitu korda ja milliste küsimuste puhul on juhtunud, et eriarvamuse korral on peale jäänud rahvakohtunike arvamus. Rahvakohtunikest üle poole ehk 51,6% tõdesid, et nende arvamus peale pole jäänud. Respondentidest 26,6% vastas, et nende arvamus on peale jäänud üks kord, sealjuures on peale jäänud rahvakohtunike arvamus, sarnaselt kohtunike vastustele just karistuse suuruse üle. Menetluses tekkivate muude küsimuste puhul vastasid 83,9% kohtunikest, et rahvakohtuniku arvamus ei ole peale jäänud. Kokku märkis 5 kohtuniku, et rahvakohtunike arvamus on peale jäänud erinevate küsimuste puhul. Ennekõike märgiti, et rahvakohtuniku arvamus jäi peale karistuse suuruse, aga ka isiku õigeks mõistmise või tsiviilhagi suuruse üle. Tõendi vastuvõtmise/mittevastuvõtmise ja tõendi usaldusvääruse küsimuse puhul ei jäänud rahvakohtunike arvamus peale kordagi. Kogu eeltoodu kinnitab autori arvates loogikat, et ilma

koolituseta rahvakohtunikel on raske, kui mitte võimatu, olla eriarvamusel professionaalsest kohtunikust.

KrMS § 22 lg 6 näeb ette võimaluse kollegiaalses koosseisus eriarvamusele jäänud kohtunikul esitada eriarvamuse, kuid see ei ole kohustuslik. Kohtuotsuse tegemiseks on vaja tõendeid uurida ja hinnata. KrMS § 306 näeb ette kindla korra, mida peab kohtuotsus kajastama. KrMS § 305¹ märgib, et kohtuotsus peab olema seaduslik ja põhjendatud. Kohtuniku eriarvamusel ei ole aga kindlaid vorminõudeid ning esindab eriarvamusele jäänud kohtuniku isiklikke seisukohti. Julia Laffranque on oma doktoritöös öelnud, et kohtuniku eriarvamus avaldab mõju nii kohtu sisemisele tööle, otsustusprotsessile, kui ka kohtust väljapoole, otsuse adressaatidele ja laiemale avalikkusele.¹²⁷ Tegelikult on kohtuniku eriarvamuse instituudi vajalikkuse poolt ja vastu rääkivad argumendid taandatud kohtuniku sõltumatuse, nõupidamissaladuse, kohtu autoriteedi ja demokraatliku õigusemõistmise lahtimõtestamisele.¹²⁸ Kuigi eriarvamuse kirjutamine ei ole kohustus vaid kohtuniku õigus, soovis uuringu läbiviija teada saada kui palju eriarvamusi on rahvakohtunikud kirjutatud. Kohtunikest vaid 3 vastasid, et rahvakohtunik on kirjutanud eriarvamuse. Rahvakohtunikele esitatud samasugusest küsimusest märkis vaid üks, et on koostanud kirjaliku eriarvamuse.

Kogu eeltoodud, kohtuistungil osalemise, koolituste saamise, otsuse tegemise protsessi, sh eriarvamusele jäämise jne, tulemustest tuleb järeldada, et rahvakohtunikul, kes ei ole saanud kvaliteetset koolitust oma ülesannete täitmiseks, sh oma õiguste ja kohustuste kohta, on raske jääda eriarvamusele professionaalsest kohtunikust. Seda näitab ka kohtunike vastused selles osas kui vähe tähtsaks nad peavad rahvakohtuniku arvamust otsuse tegemisel ja kui vähest abi nad rahvakohtunikest leiavad otsuse tegemisel. Seega tuleb autori arvates eeltoodust järeldada kehtivas regulatsioonis probleemi rahvakohtunike pädevuses. Magistratöö autor leidis, et rahvakohtunike koolitamine on vajalik nende ülesannete igakülgeks täitmiseks ja sel põhjusel tegi ta ettepaneku täiendada kohtute seadust rahvakohtunike koolitamise osas. Autori arvates muudaks rahvakohtunike koolitamine paremaks kohtunike suhtumist rahvakohtunikesse, ennekõike kui kompetentsesse partnerisse, sh suurendaks kohtunike usku sellesse, et otsuse tegemisel saab rahvakohtunikest olla abi. Koolitamine annaks ka rahvakohtunikele võimaluse olla teadlikum oma

¹²⁷ Laffranque, J. Kohtuniku eriarvamus. Selle võimalikkus ja vajalikkus Eesti Vabariigi Riigikohtus ja Euroopa Kohtus. Doktoritöö. Juhendaja prof Raul Narits. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2003, lk 192.

¹²⁸ *Ibidem*, lk 192.

õigustest ja kohustustest, sh menetlusreeglitest ning seeläbi ka vajadusel olla valmis väljendama eriarvamust professionaalse kohtuniku arvamusele erinevates menetluses tekkinud küsimustes.

Kehtiva regulatsiooni osas küsiti ka kohtunikelt kas nende arvates võimaldab praegu kehtiv regulatsioon võtta rahvakohtunikest maksimumi. Respondentidest 38,7% vastas eitavalt ja nad toetasid ka ettepanekut, et rahvakohtunikud peaksid läbima kohustusliku koolituse, mis võimaldaks neil õigusemõistmises täieõiguslikult osaleda, sealjuures nähti, et koolituse võiks korraldada ka kohus ise. Kehtiva regulatsiooni osas küsiti kohtunikelt ka kas nad on jätnud menetluse mingis etapis rahvakohtuniku kohtuasja kaasamata. Seadus näeb ette, et jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimiseks peab kohtunikul olema ligipääs riigisaladusele, mida rahvakohtunikel ametikohajärgselt aga pole (RSVS § 27). Ligipääsu olemasolu on vajalik, et kohtunik saaks kriminaalasja arutamisel kontrollida ja hinnata kõiki tõendeid ja ka nende saamise seaduslikkust. Eeltoodud küsimusele vastaski 6 kohtunikku, et on jätnud rahvakohtunikku kaasamata just jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimiseks. Antud vastustest saab järeldada, et kehtivad seadused ei võimaldagi täita rahvakohtunikel mõnda neile pandud kohustustest ehk antud juhul otsustada esimese astme kuriteos eesistujaga kõike võrdselt. Siinkohal selguski kehtivas rahvakohtunike kaasamise regulatsioonis probleem, milleks on rahvakohtunike võimatus kehtiva seaduse alusel kontrollida jälitustegevuse seaduslikkust.

Rahvakohtunike leidmise/kutsumise osas kohtuistungitele vastas 25,8% kohtunikest, et neid ei ole lihtne leida kohtuistungitele ja enamasti on lihtne leida vastas 29% kohtunikest. Eeltoodu kinnitab väljaõeldut, et rahvakohtunikke ei ole lihtne leida kohtuistungitele.^{129, 130} Järgnevalt paluti kohtunikel vastata, kas nad peavad vajalikuks praeguse regulatsiooni järgi rahvakohtunike osalemist esimese astme kuritegude lahendamisel. Kohtunikest vastas eitavalt 58,1% ja jaatavalt 41,9%. Rahvakohtunikest 85,3% vastasid samasisulisele küsimusele jaatavalt. Seega saab siinkohal tõdeda, et üle poolte kohtunikest ei pea siiski praeguse regulatsiooni järgi vajalikuks rahvakohtunike osalemist õigusemõistmises, küll aga peavad seda rahvakohtunikud ise.

Kehtiva rahvakohtunike staatuse regulatsiooni järgi ei ole pandud kandideerijatele haridusnõuet, isegi mitte põhiharidusnõuet, samuti mitte nõuet omada töökogemust. Võib eeldada, et põhiharidus

¹²⁹ Kohtute haldamise nõukojade istungi protokollid. 94. istung (viide 14), lk 3.

¹³⁰ Kohtute haldamise nõukojade istungi protokollid. 98. istung (viide 13), lk 8.

on küllap kõigil eestlastel siiski olemas, kuivõrd see on kohustuslik üldharidus miinimum (HaS § 15). Samas ei ole aga garantiid, et kõigil rahvakohtunikel on vähemalt põhiharidus, kuivõrd kooliskäimise ea möödumisel (PGS § 9 lg 2) ei ole isikul kohustust põhikool lõpetada. Seega tulenevalt väljaõeldust ning asjaolust, et avaldatud on arvamust, et kohtuasjad on muutunud keerukamaks ja õigusteadmisteta isikud ei saa neist lihtsalt aru,¹³¹ pidas küsitluse läbiviija vajalikuks teada saada, kas rahvakohtunikud ja kohtunikud peavad ise neid eeldusi kandideerijate puhul vajalikuks. Rahvakohtunikuks saamise täiendavate eeldustena pidasid kohtunikud ja rahvakohtunikud vajalikuks vähemalt keskhariduse nõuet ja töökogemust. Vastajatest paljud pidasid vajalikuks ka kõrghariduse nõuet. Samuti küsiti respondentidelt kas nad peavad otstarbekaks, et kohtul oleks suurem valikuvõimalus rahvakohtunike valikul - näiteks õigus vetostada mõni kandidaat. Sellist kohtu võimalust vetostada mõni kandidaat pidas vajalikuks 64,5% kohtunikest ja 64,1% rahvakohtunikest. Ennekõike oli antud küsimuse puhul toodud näiteks rahvakohtuniku suur töökoormus või tööandja keeld osaleda kohtuistungitel. Nendest vastustest tuleb järeldada ja autor nõustub nendega, et rahvakohtunikuks kandideerijal võiks olla vähemalt keskharidus.

2018. aasta suvel muudeti rahvakohtunikele tasu maksmise korda ja seda ennekõike seetõttu, et rahvakohtunike arvates oli saadav tasu väike.¹³² Nimelt jäi uue määrusega kehtima küll rahvakohtunikele tunnitasu alammäär, mis on 2020 aastal 3,48 eurot, kuid lisaks tuli võrdsustamine töötasuga ehk rahvakohtunikele makstakse kohtuistungitel osalemise eest sama tasu, mis ta saab tööl käies. Lisaks kehtestati uue maksmise korraga ka toimiku materjalide tutvumiseks ja muu kohtumenetlusega seotud asjaajamise jaoks kuus tundi tasustatud tööaega lisaks kohtuistungil veedetud ajale. Uuringu läbiviija soovis teada nii rahvakohtunikele, kui kohtunikele kas nad peavad rahvakohtunikele makstavat tasu vääriliseks oma panuse eest. Rahvakohtunikest vastas küsimusele 25,3% vastas jaatavalt ja 74,7% eitavalt. Kohtunikest vastasid üle poolte ehk 54,8%, et rahvakohtunikud saavad oma töö eest väärilist tasu. Seega saab rahvakohtunike poolt antud vastustest järeldada, et nad ei ole ka praeguse, 2018 aastal muudetud, tasuga rahul, mistõttu pole omakorda ka lahendanud probleemi rahvakohtunike leidmisega pikkadesse menetlustesse, mida lootis seaduseandja rahvakohtunike tasu tõstes lahendada.¹³³

¹³¹ Kohtute seaduse eelnõu seletuskiri. 649 SE (viide 16), lk 13-14.

¹³² Rahvakohtuniku tasu suurus ja maksmise kord. Määruse seletuskiri (viide 105), lk 1- 2.

¹³³ *Ibidem*, lk 1-2.

Uurimuse eesmärgiks oli muuhulgas teada saada kas rahvakohtunike kaasamise võimalikkust nähakse ka teise astme kuritegude ja tsiviilasjade arutamisel või peaks Eestis rakendama hoopis vandekohtu süsteemi. Kohtunikelt küsiti, kas rahva kaasamise seisukohast oleks õigem kui rahvakohtunikud osaleksid ka teise astme kuritegude lahendamisel. 96,8% kohtunikest vastasid antud küsimusele eitavalt. Seega saab järeldada, et kohtunikud enamasti ei pea vajalikuks rahvakohtunike kaasamist esimese astme kuritegudesse, rääkimata teise astme kuritegudest.

Päevakajalisi teemasid arvestades küsiti respondentidelt kas rahvakohtunikud võiksid osaleda ka tsiviilasjade lahendamisel kohtus, nt perekonnavaidlustes.^{134, 135} Kohtunikest 83,9% vastas, et tsiviilasjade arutamisel ei peaks rahvakohtunikud osalema, rahvakohtunikud ise aga arvasid, et peaksid – nimelt vastas 208 rahvakohtunikku ehk 66,7% kõigist vastajatest selle küsimusele jaatavalt. Kodaniku kohustusena rahvakohtuniks olemist, nagu pakkus selle välja praegune valitsus ehk vandekohtu süsteem, ei pidanud õigeks ei rahvakohtunikud ega kohtunikud. Nimelt vastasid respondentidest eitavalt antud küsimusele vastavalt 67,3% ja 77,4%. Antud uuringust tuleb järeldada, et tsiviilasjades rahvakohtunike kaasamist näevad vaid rahvakohtunikud ja vandekohtu süsteemi alusel rahva kaasamist ei näe vajalikuna mõlemad - ei kohtunikud ega rahvakohtunikud.

Lisaks uuriti küsitluses rahvakohtunike arusaama nende rollist ja tähtsusest õigusemõistmisel. Kõigist vastajatest märkis 175 rahvakohtunikku, et rahvakohtunike roll on ennekõike tavainimese kaasamine õigusemõistmisse ja seeläbi demokraatia suurendamine. 94 respondenti vastas, et nende roll on asjade õigem ja õiglasem lahendamine ning 33 rahvakohtunikku vastas, et neil ei ole märgatavalt rolli ega tähendust ühiskonnas. Ka käesolevad vastused näitavad, et praeguse regulatsiooni järgi ei tunneta osa rahvakohtunikke endal mingit rolli. Rahvakohtunike osalust kriminaalasjade arutamisel pidasid rahvakohtunikud siiski demokraatia kätteandmiseks rahvale. Rahvakohtunikud vastasid, et nende osalemine kriminaalasjade arutamisel on mingil määral (67,6%) demokraatia kätteandmine rahvale. Kohtunikest arvas sama 54,8% kohtunikest.

Lõppküsimusena küsiti kohtunikelt ja neil paluti põhjendada oma arvamust rahvakohtunike institutsiooni ära kaotamise osas. Kuivõrd kohtute haldamise nõukojas on läbi aastate arutatud rahvakohtunikke institutsiooni kaotamise küsimust soovis uuringu läbiviija teada saada küsitluses

¹³⁴ Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ning Isamaa Erakonna valitsusliidu aluspõhimõtted 2019-2023 (viide 17), lk 11.

¹³⁵ Leichter, K, lk 20.

osalenud kohtunike arvamust selle osas. Vastused said respondendid kirjutada avatud tekstina. Kõikidest kohtunikest 45,1% oli seisukohal, et rahvakohtunike institutsioon tuleks kaotada. 41,9% arvas, et ei tule kaotada, sealjuures jätsid konkreetsed jah, ei vastused andmata 12,9% kõigist vastajatest. Institutsiooni ära kaotamise pooldajad vastasid, et praegusel kujul on rahvakohtunike kaasamine pigem näivuslik, sealjuures märgiti, et rahvakohtunikud ei suuda ise millegi üle otsustada. Rahvakohtunike institutsiooni pooldajad leidsid, et rahvakohtunike näol kaastakse üldsus õigusmõistmisse, mis on oluline demokraatia ja õigusriigi tunnus, seejuures suurendab nende kaasamine üldsuse usaldust kohtulahendite ja kohtusüsteemi vastu tervikuna. Kokkuvõttes tuleb öelda, et pea pooled küsitletutest on rahvakohtunike institutsiooni kaotamise poolt ja seda ennekõike põhjendusega, et kehtiva regulatsiooni kujul ei anna nad menetlusse, sh otsustusprotsessi midagi juurde. Probleemi lahendusena on juba eelpool autor leidnud, et rahvakohtunike koolitamine oma ülesannete täitmiseks parandaks kehtivas regulatsioonis nende kaasamist oluliselt.

7. Ettepanekud rahvakohtunike regulatsiooni täiustamiseks

Käesolevas peatükis toob autor välja esile kerkinud probleemid ja tähelepanekud empiirilises uurimuses osalenud kohtunike ja rahvakohtunike küsitlustest ning teeb nende põhjal ja Saksamaa kohtusüsteemi näitel ettepanekud Eesti rahvakohtunike regulatsiooni täiustamiseks.

Ennekõike koorus uurimuse tulemusena välja järgmised probleemid kehtivas rahvakohtunike regulatsioonis:

1. rahvakohtunike koolitamine;
2. rahvakohtunike kaasamise võimatus kehtiva regulatsiooni alusel jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimisse;
3. rahvakohtunike trahvimise võimatus kehtiva regulatsiooni alusel istungile mitte ilmumise korral;
4. rahvakohtunike tasustamine;
5. lisanõuded rahvakohtunikuks saamisel.

Rahvakohtunike osalemist õigusemõistmises nähakse kui avalikkuse kaasamist ja seetõttu oodatakse neilt ka tavainimese vaadet ja arvamust, mis lähtuks eelkõige humaansetest väärtustest ja tõekspidamistest. Rahvakohtunikult ei oodata kõrgharidust õigusteaduses ega ka muus valdkonnas. Tegelikult ei nõuta Eestis rahvakohtunikelt isegi põhiharidust. Rahvakohtuniku töö tegemiseks, sh oma ülesannete täitmiseks, peab neil aga olema mingisugune teadmine või arusaam kohtupidamisest, kohtunikutööst aga ka kriminaalmenetlusest ja karistusõigusest ja seda justnimelt seetõttu, et kohtumenetluses tuleb rahvakohtunikul otsustada nii lihtsamalt arusaadavaid küsimusi, kui ka keerukaid menetluslike küsimusi. Magistritöö autor on ise osalenud, oma tööülesannete täitmisel, maakohtus rahvakohtunike nimetamisel ja seetõttu on ta puutunud ka kokku värskelt ametisse nimetatud rahvakohtunikega, kelle on hulganisti küsimusi oma uue ameti kohta. Küsimus on neil lihtsamat laadi, nt millist riietust tuleb kohtus kanda, millisest uksest kohtusaali siseneda, kuhu istuda jne aga ka küsimusi kriminaalmenetluse kohta, nt millal on mul õigus küsida kohtuistungil küsimusi, kuidas käib kohtuotsuse kirjutamine jne. Küsitluse tulemuste analüüsimisel järeldus, et 312-st vastanud rahvakohtunikust kogunisti 200 (64,2%) ei ole saanud ühtegi koolitust oma ülesannet täitmiseks, kuigi koolitusi sooviti. Kohtuistungil osalenud 186-st rahvakohtunikust 109 vastas, et soovib saada koolitust ning seda ennekõike rahvakohtuniku õiguste, kohustuste ning ülesannete kohta ja kohtuistungil pidamise korra kohta. Koolitusi soovisid ka nõ kogenud

rahvakohtunikud ehk need kes on osalenud enam kui kümnel kohtuistungil. Uuringu tulemusi analüüsisides saab loogiliselt järeldada, et hetkel kehtiva regulatsiooni kohaselt on jäetud rahvakohtunike koolitamine täielikult eesistuja ehk professionaale kohtuniku kohustuseks. Küllap ka seetõttu ning rahvakohtunike abi puudumisele on kohtunikud oma vastustes märkinud, et rahvakohtunikud peaksid läbima kohustuslikus korras koolituse oma ülesannet täitmiseks. Seetõttu tuleb eeltoodust järeldada, et rahvakohtunike koolitamine on vajalik ja sel põhjusel teeb autor siinkohal ettepaneku täiendada kohtute seadust rahvakohtunike koolitamise osas. Magistr töö autor leiab, et tulenevalt rahvakohtunike vastustest empiirilises uuringus, peaksid koolitused olema nii rahvakohtuniku õiguste, kohustuste ja ülesannete kohta, kui ka kohtupidamise korra kohta. Koolitus võiks toimuda pärast rahvakohtunikke ametisse nimetamist ja enne esimest kohtuistungit, millel nad osaleksid. Ettepanekut toetab ka S. Machura poolt läbiviidud uuring Saksamaa kaasistujate seas. Nimelt leidis sotsioloog S. Machura, et kaasistujad vajavad paremat koolitust, kus nad saaksid õppida nii oma õiguste kohta, kui ka saada praktilist treeningut, kuidas küsida küsimusi ja kuidas argumenteerida kohtus.¹³⁶ Eeskujul veel võttes Saksamaa kohtusüsteemis olevatest kaasistujatest võiks ka Eestis kaasata alaealistega seotud kriminaalasjadesse, või vähemalt esimese astme kuritegudesse, kus on alaealine süüdistatav, spetsialistidest rahvakohtunikud. Sellise ettepaneku teeb autor ka põhjusel, et Eestis on kehtestatud juba alaealistele spetsialiseerumine professionaalsete kohtunike seas (KS § 37 lg 4¹). Spetsialist-rahvakohtunikuks võiksid olla õpetajad, lasteaiakasvatajad, vanavanemad jms.

Järgmine suurem probleem, mis koorus välja kohtunike ja rahvakohtunike küsitlusest, on rahvakohtunike kaasamise võimatus kehtiva regulatsiooni alusel jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimiseks. Nagu eelpool juba öeldud otsustavad esimese astme kuritegude arutamisel professionaalne kohtunik ja kaks rahvakohtunikku kõike võrdselt. Rahvakohtunikel on kohtute seaduse järgi samad õigused ja kohustused, mis professionaalsel kohtunikul. Seega peavad kohtunikud saama kriminaalasja arutamisel kontrollida ja hinnata kõiki tõendeid ja ka nende saamise seaduslikkust. Jälitustegevuse käigus kogutud teave ning teabe kogumisel kasutatud meetodeid, taktikat ja vahendeid käsitlev teave on kaitstud riigisaladusega (RSVS § 8 lg 1), kuid jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimiseks peab kohus esmalt veenduma, et jälitustoiminguks on antud luba. Samuti peab kohus kontrollima, et tõendina kasutatav teave on saadud just lubatud toimingute käigus ja märgitud ajavahemikul. Kõige eeltoodu kontrollimiseks peab kohtunikul

¹³⁶ Machura (viide 68), lk 473.

olema aga juurdepääsu õigus riigisaladusele, mis professionaalsel kohtunikul ametikohajärgselt on olemas, rahvakohtunikul aga pole. Magistritöö autor küsiski teada saamaks kas ja kuidas toimub jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimine rahvakohtunikelt ja kohtunikelt ehk küsiti kas rahvakohtunikud on jäetud jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimisse kaasamata. Küsitluse tulemustest selguski, et rahvakohtunikud on jäetud kaasamata jälitustegevuse kontrollimisse. Seda vastas nimelt 9,1% rahvakohtunikest ehk 17 rahvakohtunikku ja 10 kohtunikku. Muu vastusevariandina antud küsimuse puhul kirjutati erinevaid variante, mida võib üldiselt kokku võtta, et sellist olukorda ehk jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimise taotlust ei ole menetluses esitatud. Seega tuleb küsitluse tulemustest järeldada, et kehtivad seadused ei võimaldagi täita rahvakohtunikel neile pandud kohustustest ehk antud juhul otsustada esimese astme kuriteos eesistujaga kõike võrdselt. Lisaks sellele võib tekkida probleem, kus jälitusluba andnud kohtunik peab kontrollima oma luba ise, kuivõrd KrMS § 49 ei näe ette kohtuniku taandamise alusena kohtunikku, kes on andnud jälitusloa. Kõike eeltoodut kokku võttes teeb magistritöö autor ettepaneku täiendada riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse § 27 lg-t 1 sel kujul, et lisada antud loetelusse ka rahvakohtunik või siis täpsustada kriminaalmenetluse seadustikku ja kohtute seadustikku määral, mis näeks ette, et vaid professionaalse kohtuniku jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollijana.

Magistritöö autor oma uurimuses küll ei küsinud respondentidelt rahvakohtunike kohtuistungile ilmumata jätmise kohta, kuid antud küsitluste vastustest, ja seda just kohtunike omadest, koorus antud probleem välja. Magistritöö autori arvates on tähtis kehtiva regulatsiooni probleemide tuvastamisel käsitleda antud vastuseid asjakohastena. Hetkel kehtiv kohtute seadus ja kriminaalmenetluse seadustik ei näe ette rahvakohtuniku trahvimist, kui ta jätab mõjuva põhjuseta kohtuistungile ilmumata. KrMS § 138 näeb ette küll menetlusosalise trahvimise võimaluse, kui viimane on jätnud kutse peale ilmumata aga seda ka üksnes juhul, kui isikule on tehtud eelnev trahvihoiatus (KrMS § 138¹ lg 3). Rahvakohtunik aga ei ole menetlusosaline vaid menetleja nagu professionaalne kohtunikki, seega ei rakendu antud säte kuidagi rahvakohtunikule. Kohtunikud märkisid mitmes küsimuses vabatekstina, et neil on ette tulnud olukordi, kus rahvakohtunik loobub keset protsessi enam tulemast ja asja peab hakkama uuesti arutama algusest uue kohtukoosseisuga ning sunnimehhanismid rahvakohtunike sellise käitumise osas puuduvad. Siinkohal on korrektne tuua võrdluseks Saksamaa kaasistujate regulatsioon, kus oma kohustuste täitmiseks ilma mõjuva põhjuseta õigeaegselt välja tulemata jätmise korral kohaldatakse kaasistujale rahatrahv (GVG § 56

lg 1). Rahvatrahvi võib Saksamaal määrata kaasistujale kuni 1000 eurot, samuti võib sisse nõuda kulud, mis seotud nende rikkumisega (GVG § 178 lg 1). Eeltoodust tulenevalt võiks seega ka Eestis näha ette rahvakohtuniku trahvimise võimalikkuse. Seetõttu teeb magistritöö autor ettepaneku täiustada kohtute seadust sättega, mis näeks ette rahvakohtuniku, kui menetleja trahvimise mõjuva põhjuseta istungile ilmumata jätmise või oma kohustuste mittetäitmise eest.

Rahvakohtunike tasustamine muutus drastiliselt suuremaks 2018.aastal, aga uurimuse tulemusi analüüsides ei pea rahvakohtunikud seda siiski vääriliseks tasuks oma panuse eest õigusemõistmises. Kehtima jäi küll 2018. aastal rahvakohtunikele tunnitasu alammäär, mis on 2020. aastal 3,48 eurot, kuid lisaks tuli tasu võrdsustamine töötasuga isiku töökohal. Ehk alates 2018. aasta suvest makstakse rahvakohtunikule, kes saab tööl suuremat keskmist päevapalka, kui tunnitasu alammäär on, ja tööandja talle töötasu ei maksa õigusemõistmisel osalemise aja eest, siis hüvitatakse see vahe kohtu eelarvest. Sisuliselt tähendab see, et rahvakohtunik saab kohtuistungil osalemise aja eest sama tasu, mis ta saab tööl käies. Lisaks kohtuistungil veedetud aja eest kehtestati tasu maksmine ka toimiku materjalidega tutvumise ja muu kohtumenetlusega seotud asjaajamise eest. Iga kohtuasja kohta on ette nähtud kuus tundi tasustatud tööaega toimiku materjalidega tutvumise jms eest. Mahukate kohtuasjade puhul, nagu näiteks kui asjas on rohkem kui kümme istungipäeva, makstakse rahvakohtunikule lisaks ühekordses määras tunnitasule kohtumenetluse lõpus juurde sama summa, mis talle tunnitasu alusel maksti ehk siis rahvakohtunik saab topelt tasustatud. Kõiki neid lisatasustamisi varem ettenähtud polnud ja sellest tulenevalt võiks ka eeldada, et rahvakohtunikud on tasu suurenemisega rahul, kuid seda neilt küsides on vastused hoopis vastupidised. Vastajatest 74,7% vastas, et rahvakohtunik ei saa oma panuse eest väärilist tasu. Kohtunikelt sama küsimust küsides vastas 54,8%, et rahvakohtunikud saavad oma panuse eest õigusemõistmises väärilist tasu. Arusaadavalt tahaksid kõik inimesed saada oma panuse eest väärilist tasu, ilmselgelt aga tuleb kuskil nõ piir tõmmata. Antud juhul muudeti alles vähem kui kaks aastat tagasi rahvakohtunike tasustamise regulatsiooni ja nende tasu tõusis, mitte ei langenud ning kuivõrd kehtivas regulatsioonis on mitmeid probleeme, ei tee magistritöö autor siinkohal ettepanekut rahvakohtunike tasu tõstmiseks, vaid ettepaneku lahendada see probleem muul viisil. Eeskätt on võimalikud mitterahalised motivatsioonipaketid, mis ei kuulu küll praegusel juhul ettepanekuna rahvakohtunike regulatsiooni täiustamise kohtute seaduses aga ettepanekuna igale kohtule, kelle tööpiirkonda on rahvakohtunik ametisse nimetatud. Nimelt võiks rahvakohtunikke motiveerida näiteks koolituste, osalemise võimalusega kohtu üritustel, väljasõitudel ja ka

rahvakohtunike institutsiooni populariseerimise kujul näiteks meediakajastustega. Meediakajastuste abil on võimalik saavutada üldsuse tajumine rahvakohtunikest kui asjaosalistest, kes osalevad õigusemõistmises rahva esindajana, mis omakorda küllap motiveeriks ka rahvakohtunikke oma ametis.

Viimasena aga mitte vähem tähtsana soovib autor käsitleda rahvakohtunikuks saamise lisaelduste kehtestamist. Nimelt näeb praegune kohtute seadus ette rahvakohtunikule esitavate nõuetena vanuse alam- ja ülempiiri, Eesti kodanikuks olemist, eesti keele oskamist ja sobivate kõlbeliste omaduste olemasolu (KS § 103 lg 1). Praegune regulatsioon ei kehtesta rahvakohtunikule haridusenõuet ega ka töökogemuse kohustust. Küllap on enamikel kodanikel siiski töökogemus olemas. Põhiharidus on eelduslikult siiski ka kõigil Eesti kodanikel olemas kuna see on kohustuslik üldharidusmiinimum (HaS § 15), kuid täielikku garantiid põhihariduse olemasolu kohta ei ole. Nimelt näeb põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 9 lg 2 ette, et isik on koolikohustuslik kuni põhihariduse omandamiseni või 17- aastaseks saamiseni, mis ei garanteerigi rahvakohtunikule põhihariduse nõuet, sest kui isik on saanud 17- aastaseks võib ta loobuda põhihariduse omandamisest. Lähtudes 2009. aasta kohtute seaduse muudatuse seaduse seletuskirjas väljaöeldust, et kohtuasjad on muutunud keerukamaks ja õigusteadmisteta isikud ei saa neist aru, pidas magistr töö autor vajalikuks teada saada, kas rahvakohtunikud ja kohtunikud peavad ise kõrgemaid standardeid ehk lisaeldusi rahvakohtunikuks kandideerijate puhul vajalikuks. Vastanud rahvakohtunikest üle poole ehk 56,2% pidas rahvakohtunikuks saamise eeldusena vajalikuks keskhariduse nõuet, kohtunikest samuti üle poole ehk 51,3% pidas vajalikuks keskhariduse nõuet. Töökogemuse olemasolu pidas vajalikuks 8,7% rahvakohtunikest ja 20,5% kohtunikest. Muu vastusevariandina kirjutati vabatekstina, et vähemalt kõrgharidus võiks rahvakohtunikul olla või ta peaks läbima kohustuslikus korras koolituse. Seega lähtudes eeltoodust ja võttes arvesse põhihariduse olemasolu garantii puudumise rahvakohtunikuks kandideerijal kehtiva regulatsiooni alusel teeb autor ettepaneku täiustada kohtute seaduse § 103 lg-t 1 ja lisades sinna rahvakohtunikule esitava nõudena vähemalt põhihariduse nõude. Tulenevalt aga rahvakohtunike ja kohtunike vastustest on autori arvates õigem ja seetõttu teeb ta ettepaneku sätestada rahvakohtunikule keskhariduse nõue.

Kokkuvõte

Rahva kaasamine on aset leidnud õigusemõistmises juba alates muinasajast, mil vaidlusaluseid küsimusi, kaebusi ja nõudeavaldusi lahendasid kollegiaalsed organid. Läbi ajaloo on Eesti sattunud erinevate võõrvõimude alla, mistõttu on meil olnud erinevaid kohtuid ja õigusemõistjaid. Kõrvale jättes varasem ajastu tuleb kindlasti tähelepanu pöörata NSV Liidu aegsele kohtukorraldusele ja õigussüsteemile, kuivõrd just NSV Liidu perioodi järgselt jätkati Eestis rahva kaasamist kaasistujate kujul ehk praeguses mõistes rahvakohtunike kaasamist õigusemõistmises.

NSV Liidus olid kaasistujad kaasatud nii rajoonikohtutes, kui ka liiduvabariigi ülemkohtus, mistõttu oli 1991. aastal Eesti Vabariigi põhiseaduse projekti koostamisel arutelu ka kaasistujate institutsiooni osas. Põhiseaduse Assamblee materjalides nähtub, et juba toona oli väga erinevaid arvamusi rahvakohtunike kasutamisest- oli nii institutsiooni pooldajaid, kui ka vastaseid.¹³⁷ Taasiseseisvunud Eestis tehtud kohtureform nägi kohtuniku staatuse seaduse näol siiski ette kaasistujate osalust õigusemõistmises, kus nad osalevad tänapäevani.

Kohus ja sõltumatud kohtunikud on võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõttel nn kolmas võim. Demokraatlikule õigusriigile on iseloomulik, et õigust mõistab demokraatlikel põhimõtetel kujundatud ja tegutsev kohus. Rahva kaasamist õigusemõistmisse peetakse vajalikuks lisaks juristidele ja kehtivatele õigusaktidele. Ennekõike oodatakse, et rahvas esindab tavalise inimese arvamust, mis lähtuks humaansetest väärtustest ja tõekspidamistest¹³⁸.

Selline tavainimese arvamus on Eestis esindatud rahvakohtunike näol, kes on kaasatud esimese astme kohtutes esimese astme kuritegude arutamisse. Rahvakohtunikuks võib saada 25-70. aastane Eesti kodanik, kes valdab eesti keelt, kelle elukoht on Eestis ning kes on rahvakohtuniku tegevuseks sobivate kõlbeliste omadustega. Rahvakohtunikuks ei või nimetada isikut, kes on süüdi mõistetud kuriteo eest või kes täidab kohtu, prokuratuuri või kaitseväge jms teenistuses ülesandeid. Rahvakohtunikul on oma ülesannete täitmiseks antud samad õigused ja kohustused, mis professionaalsel kohtunikul.

Läbi aastate, või isegi võiks öelda selle institutsiooni algusaegadest saati, on käinud arutelu selle institutsiooni vajalikkuse üle. Kohtute haldamise nõukojas, mis on kohtusüsteemi juhtimiseks

¹³⁷ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium, toim Peep, V, lk 395-446.

¹³⁸ Kirch, M. Riigikogu Kantsleji õigus- ja analüüsiosakond teemaleht nr 8 (viide 9).

moodustatud nõuandev kogu, on arutatud läbi aastate korduvalt rahvakohtunike regulatsiooni probleeme. Ennekõike on avaldatud muret nende kohtuistungitele kutsumise osas^{139,140} aga samas on leitud ka seda, et rahvakohtunikud ise ei tunne ennast enam vajalikuna¹⁴¹. Kokkuvõtvalt on leitud, et rahvakohtunike regulatsioon praegusel kujul ei toimi. Viimati käsitleti rahvakohtunike institutsiooni 2019.a aastal Eestis võimule saanud valitsusliidu¹⁴² ja Riigikohtu esimehe poolt¹⁴³. Kui kohtute haldamise nõukojas esinenud kohtunikud ja ametnikud on näinud puudusi ja probleeme kehtivas regulatsioonis, siis uus valitsusliit ja Riigikohtu esimees on pakkunud välja, et rahvakohtunikud võiksid osaleda ka tsiviilasjade arutamisel.

2013. aastal soovitas kohtute haldamise nõukoda Justiitsministeeriumil rahvakohtunike teemaga edasi tegeleda ja koostada tegevuskava nende institutsiooni edasiarendamiseks.¹⁴⁴ 2017 aastal tehti ettepanek analüüsida probleeme seoses rahvakohtunike kaasamise ja leidmisega.¹⁴⁵ Justiitsministeeriumi vastuses magistr töö autorile tõdetakse, et selliseid analüüse koostatud ei ole. Seega leiab autor, et käesolevas töös analüüsitakse ja selle raames läbiviidud uurimus on unikaalne, kuivõrd sellist varem Eestis tehtud ei ole.

Käesoleva magistr töö eesmärgiks oli välja selgitada kehtiva regulatsiooni järgi rahvakohtunike kaasamisel esinevad probleemid nii rahvakohtunike enda, kui ka professionaalsete kohtunike seisukohast ning ühtlasi otsida võimalusi regulatsiooni täiustamiseks. Töö eesmärgiks oli ka teada saada kas rahvakohtunike kaasamise võimalikkust nähakse teise astme kuritegude ja tsiviilasjade arutamisel või peaks Eestis rakendama hoopis vandekohtu süsteemi. Töö eesmärgi saavutamiseks viis autor läbi empiirilise uurimuse Eestis ametis olevate esimese astme kohtute kohtunike ja rahvakohtunike seas ning regulatsiooni täiustamise osas võeti eeskujuna Saksamaa kaasistujate institutsioonist.

Magistr töö tulemusena selgus rahvakohtunike kehtivas regulatsioonis ennekõike probleemid rahvakohtunike koolitamata jätmises, nende väheses tasustamises, kehtiva regulatsiooni alusel kaasamise võimatuses jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimisse, rahvakohtunike trahvimise

¹³⁹ Kohtute haldamise nõukoja 94. istung (viide 14), lk 3.

¹⁴⁰ Kohtute haldamise nõukoja 98. istung (viide 13), lk 8.

¹⁴¹ Kohtute haldamise nõukoja 94. istung (viide 14), lk 5.

¹⁴² Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ning Isamaa Erakonna valitsusliidu aluspõhimõtted 2019-2023 (viide 17), lk 11.

¹⁴³ Leichter, K, lk 20.

¹⁴⁴ Kohtute haldamise nõukoja istungi protokollid. 69. istung (viide 78), lk 28.

¹⁴⁵ Kohtute haldamise nõukoja istungi protokollid. 94. istung (viide 14), lk 22.

võimatuses kehtiva regulatsiooni alusel istungile mitte ilmumise korral ja lisanõuete puudumises rahvakohtunikuks saamisel aga ka üldisem probleem, milleks on rahvakohtunike instituudi vähene populariseerimine.

Eestis ei oodata rahvakohtunikult kõrgharidust õigusteaduses ega ka muus valdkonnas. Tegelikult ei nõuta Eestis rahvakohtunikelt muud kui seda, et ta oleks kriminaalkorras karistamata. Rahvakohtuniku töö tegemiseks, sh oma ülesannete täitmiseks, peab neil aga olema mingisugune teadmine või arusaam kohtupidamisest, kohtunikutööst aga ka kriminaalmenetlusest ja karistusõigusest ning seda justnimelt seetõttu, et kohtumenetluses tuleb rahvakohtunikul otsustada nii lihtsamalt arusaadavaid küsimusi, kui ka keerukaid menetluslikke küsimusi. Empiirilise uurimuse tulemuste analüüsimisel järeldus, et 312-st vastanud rahvakohtunikust kogunisti 200 ei ole saanud ühtegi koolitust oma ülesannet täitmiseks, kuigi koolitusi sooviti. Ennekõike sooviti koolitusi rahvakohtuniku õiguste, kohustuste ning ülesannete kohta ja kohtuistungi pidamise korra kohta. Empiirilise uurimuse tulemuste analüüsimisel järeldas autor, et rahvakohtunik, kes ei ole saanud kvaliteetset koolitust oma ülesannete täitmise kohta, sh oma õiguste ja kohustuste kohta, on raske jääda professionaalsest kohtunikust erinevale arvamusele. Eeltoodud kinnitavad ka kohtunike vastused osas, kui vähe tähtsaks peavad nad rahvakohtuniku arvamust otsuse tegemisel ja kui vähest abi nad rahvakohtunikest leiavad otsuse tegemisel. Enamus kohtunikest leidsid, et praeguse regulatsiooni järgi ei pea nad vajalikuks rahvakohtunike osalemist esimese astme kuritegude lahendamisel. Magistritöö autor leiab, et rahvakohtunike koolitamine on vajalik nende ülesannete igakülgeks täitmiseks ja sel põhjusel tegi ta ettepaneku täiendada kohtute seadust rahvakohtunike koolitamise osas. Autori arvates muudab rahvakohtunike koolitamine paremaks nii kohtunike suhtumise rahvakohtunikesse, ennekõike kui kompetentsesse partnerisse, sh aidates kohtunikel näha rahvakohtunikke kui võimalikke abistajaid otsuse tegemisel. Koolitamine annab ka rahvakohtunikele võimaluse olla teadlikum oma õigustest ja kohustustest, sh menetlusreeglitest ning seeläbi olla vajadusel ka eriarvamusel professionaalse kohtunikuga erinevates menetluses tekkinud küsimustes.

Magistritöös selgus, et rahvakohtunike institutsiooni vähene populariseerimine on küllap ka põhjuseks, miks kohalikud omavalitsused esitavad kohtutele vähem rahvakohtunike kandidaatide nimesid, kui neilt küsitakse.

Tööst koorus välja ka järgmine suurem probleem kehtivas regulatsioonis, milleks on rahvakohtunike kaasamise võimatus kehtiva regulatsiooni alusel jälitustegevuse seaduslikkuse kontrolli. Nagu eelpool juba öeldud otsustavad esimese astme kuritegude arutamisel professionaalne kohtunik ja kaks rahvakohtunikku kõike võrdselt, mis tähendab et nad peavad saama kontrollida ja hinnata kõiki tõendeid ja nende saamise seaduslikkust. Kohtumenetluse käigus on taotluste lahendamine, sh jälitustegevuse seaduslikkuse kontroll, tihti ettetulev. Jälitustegevuse käigus kogutud teave ning teabe kogumisel kasutatud meetodeid, taktikat ja vahendeid käsitlev teave on kaitstud riigisaladusega (RSVS § 8 lg 1). Kuid kohus peab jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimiseks esmalt veenduma, et jälitustoiminguks on antud luba, milleks omakorda peab kohtuniku olema juurdepääsu õigus riigisaladusele. Professionaalsel kohtunikul on juurdepääsuõigus riigisaladusele olemas ametikohajärgselt, rahvakohtunikul aga pole. Töös selguski, et kohtunikud ongi jätnud rahvakohtunikud jälitustegevuse seaduslikkuse kontrolli kaasamata. Autor tegi probleemi lahendamiseks ettepaneku täiendada riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse § 27 lg-t 1 sel kujul, et lisada antud loetelusse ka rahvakohtunik või siis täpsustada kriminaalmenetluse seadustikku ja kohtute seadust määral, mis näeks ette, et vaid professionaalse kohtuniku jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollijana.

Kehtiva regulatsiooni järgi ei ole võimalik kohaldada rahvakohtunikule sunnimeetmeid kohtuistungile ilmumata jätmise korral. Autor oma uurimuses küll ei küsinud respondentidelt rahvakohtunike kohtuistungile ilmumata jätmise kohta, kuivõrd ei olnud teadlik antud probleemist, kuid tulenevalt kohtunike vastustest, koorus see probleem välja. Kohtunikud märkisid mitmes vastuses, et neil on ette tulnud olukordi, kus rahvakohtunik loobub keset protsessi enam tulemast ja asja peab hakkama uuesti arutama algusest uue kohtukoosseisuga ning sunnimehhanismid rahvakohtunike sellise käitumise osas puuduvad. Hetkel kehtiv kohtute seadus ja kriminaalmenetluse seadustik ei näe ette rahvakohtuniku trahvimise võimalust, kui ta jätab mõjuva põhjuseta kohtuistungile ilmumata. Seetõttu leidis autor, et asjakohane on selles probleemis võtta eeskujuks Saksamaa kaasistujate regulatsioon, kus on võimalik määrata kaasistujale rahatrahv (GVG § 56 lg 1). Rahvatrahvi võib Saksamaal määrata kaasistujale kuni 1000 eurot, samuti võib sisse nõuda kulud, mis seotud nende rikkumisega (GVG § 178 lg 1). Magistritöö autor tegi töös ettepaneku täiustada kohtute seadust määral, mis näeks ette rahvakohtuniku trahvimise võimaluse mõjuva põhjuste istungile ilmumata jätmise või oma kohustuste mittetäitmise eest.

Autor tegi magistritöös uuritu tulemusena ettepaneku lisada ka kehtivasse regulatsiooni juurde rahvakohtunikuks saamise lisaelduse. Nimelt näeb praegune kohtute seadus ette rahvakohtunikule minimaalsed, kui mitte öelda olematud nõuded (KS § 103 lg 1). Kehtiva regulatsiooniga ei kehtesta rahvakohtunikule haridusenõuet ega ka töökogemuse kohustust. Empiirilisest uurimusest selgus, et küsitluses osalenud rahvakohtunikest ja kohtunikest üle poole pidas vajalikuks kehtestada rahvakohtunikule esitava nõudena keskhariduse olemasolu. Seega lähtudes uuringu tulemustest tegi autor ettepaneku täiustada kohtute seadust § 103 lg-t 1 ja lisades sinna rahvakohtunikule esitava nõudena keskhariduse nõude.

Rahvakohtunike tasustamise osas leidis autor, et vähem kui kaks aastat tagasi muudeti rahvakohtunike tasustamise regulatsiooni ja nende tasu tõusis, mitte ei langenud. Küll aga ei pea paljud uurimuses osalenud rahvakohtunikud (74,7% koguvastajatest) seda tasu oma panuse eest vääriliseks. Autor leidis, et praegusel hetkel, kui kehtivas regulatsioonis on mitmeid probleeme, ei peaks rahvakohtunike tasu taaskord tõstma. Seega tegi autor ettepaneku rahvakohtunike motiveerimiseks mitterahaliste motivatsioonipakettide näol. Autori arvates on võimalik rahvakohtunikke motiveerida nt koolitustega, kohtu üritustel osalemise võimalusega, väljasõitudega ja ka rahvakohtunike institutsiooni populariseerimise kujul ehk siis erinevate meediakajastustega. Meediakajastuste näol on autori arvates võimalik saavutada üldsuse tajumine rahvakohtunikest kui asjaosalistest, kes osalevad õigusemõistmises, kui rahva esindajana, mis omakorda küllap motiveeriks ka rahvakohtunikke oma ametis.

Töö eesmärgiks oli ka teada saada kas rahvakohtunike kaasamise võimalikkust nähakse teise astme kuritegude ja tsiviilasjade arutamisel või peaks Eestis rakendama hoopis vandekohtu süsteemi. Eesmärgi saavutamiseks küsis magistritöö autor rahvakohtunike ja kohtunike arvamust nendes küsimustes.

Rahvakohtunike kaasamise võimalikkust teise astme kuritegudesse välistasid kohtunikud kategooriliselt, vaid üks kohtunik leidis vastupidist. Kohtunike ja rahvakohtunike arvamused läksid erisuundadesse rahvakohtunike võimaliku osalemise osas tsiviilasjade lahendamisel. Nimelt leidsid kohtunikud, et rahvakohtunikud ei peaks osalema tsiviilasjade arutamisel, rahvakohtunikud aga arvasid, et peaksid. Autori arvates on õigem tegeleda kehtiva regulatsiooni probleemidega ehk leida lahendusi rahvakohtunike kaasamises esimese astme kuritegude arutamisse. Kodaniku

kohustusena rahvakohtuniks olemist ehk vandekohtu süsteemi, mida pakkus selle välja praegune valitsus, ei pidanud õigeks ei rahvakohtunikud ega kohtunikud ning autor nõustub nendega. Magistritöös toodud rahvakohtunike institutsiooni dogmaatiline kujunemislugu ei soosi kuidagi vandekohtu süsteemi, kuivõrd sellist ajaloolist traditsiooni ei ole meil kunagi olnud.

Kokkuvõtvalt selgus magistritöö tulemusena, et rahvakohtunike kehtivas regulatsioonis on mitmeid probleeme. Nendeks on rahvakohtunike koolitamata jätmine, nende vähene tasustamine, kehtiva regulatsiooni alusel kaasamise võimatus jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimise, rahvakohtunike trahvimise võimatus kehtiva regulatsiooni alusel istungile mitte ilmumise korral ja lisanõuete puudumine rahvakohtunikuks saamisel.

Töö autor tegi ettepaneku täiustada kehtivat regulatsiooni järgmiselt: koolitada rahvakohtunikke pärast nende ametisse nimetamist; rahvakohtunike tasustamiseks leida mitterahalised motivatsioonipaketid; täiendada RSVS § 27 lg-t 1 lisades sinna loetellu rahvakohtuniku või täpsustada KrMS-i osas, kus jälitustegevuse seaduslikkuse kontrolli teostab vaid professionaalne kohtunik; täiendada kohtute seadust rahvakohtunike trahvimise osas, kui nad jätavad mõjuval põhjusel istungile ilmumata või oma kohustused täitmata ja lisada KS § 103 lg 1 rahvakohtunikule esitatava lisanõudena keskhariduse nõude.

Abstract

Lay judges in the administration of justice

Judiciary and independent judges embody the sovereignty symbols of a democratic state, the so-called third power. Involving people has been a judicial practice since ancient times, the claims, complaints and charges being adjudicated by collegial organs. In the course of history, Estonia has been under the command of different foreign powers that is why there have been many different courts and adjudicators.

Even though there is no reference to non-professional judges in the Constitution of Estonia, it would be improper to infer from it that their engagement is considered inadmissible. Already on 8 November 1991, the Constituent Assembly discussed at a session the possibility to involve lay magistrates. Part of the deputies found it unnecessary to include lay judges in a democratic judiciary, while by others, lay judges were seen as a supportive element in resolving the case correctly.

With the Judge's Status Act, the judicial reform of the newly independent Estonia provided for a participation of lay judges in the administration of justice to which they belong up to this day. In addition to lawyers and current legislation, it is considered necessary to involve lay people in decision-making. Primarily, they are expected to represent the viewpoint of an ordinary man, based on humane values and beliefs.

In Estonia, the respective viewpoint is represented by lay judges who participate in the hearings of first degree crimes in Courts of First Instance. An Estonian citizen from 25 to 70 years of age who has proficiency in the Estonian language, resides in Estonia, and is of a suitable moral character for the activity of a lay judge may be appointed lay judge. A person who is convicted of a criminal offence or is in service in a court, prosecutor's office, armed forces, or similar, shall not be appointed lay judge. In the administration of justice, a lay judge has equal rights and responsibilities as a professional judge.

Over the years, there has been a debate going on about the need for this institution. The Council for the Administration of Justice, the co-deciding (with the Ministry of Justice) body for the management of the judiciary, has been discussing problems accompanying the regulation of lay judges a number of times. Their main concern has been the summoning of lay judges to court

sessions but the lay judges have been starting to feel themselves expendable as well. In conclusion, the current regulation of lay judges has been declared ineffective on several occasions. The institution of lay judges was last-discussed by the government coalition in power and the President of the Riigikogu in 2019. While judges and officials speaking in the Council for Administration of Courts discuss the shortcomings and problems of the current regulation, the new government coalition and the President of the Riigikogu have suggested that lay judges should participate in the execution of civil cases as well.^{146, 147}

In 2013, the Council for the Administration of Justice advised the Ministry of Justice to carry on with the topic of lay judges and develop a strategy to improve this institution.¹⁴⁸ In 2017, a proposal was made to analyse the problems arising from engaging and finding lay judges.¹⁴⁹ The response from the Ministry of Justice forwarded to the author of the master's thesis states that no such analysis have been carried out. Therefore, the author of the thesis evaluates the material analysed in the current thesis, and the research carried out within it to be unique, as no such study has been done in Estonia before.

The aim of the master's thesis was, first, to identify the problems of involving lay judges according to the current regulation from the point of view of both, lay judges themselves and professional judges, and also to look for possibilities to improve the regulations. Another goal was to find out whether lay judges should participate in the administration of second degree crimes and civil cases as well, or whether Estonia should have jury trial. To accomplish this, the author carried out an empirical study among the judges and lay judges of the Courts of First Instance, whereas the institution of German lay assessors was chosen for comparative analysis to find possibilities for improving the regulations.

The thesis is divided into chapters and subsections. The first chapter focuses on the dogmatic development of the institution of lay judges in Estonia through different time periods. The chapter gives a summary about the involvement of people from ancient times until the Republic of Estonia. In the following two theoretical chapters, comparative method is used in order to analyse regulations on the institution of lay judges in Estonia and Germany. The first of them provides an

¹⁴⁶ Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ning Isamaa Erakonna valitsusliidu aluspõhimõtted 2019-2023 (viide 17), lk 11.

¹⁴⁷ Leichter, K, lk 20.

¹⁴⁸ Kohtute haldamise nõukoja istungi protokollid. 69. istung (viide 78), lk 28.

¹⁴⁹ Kohtute haldamise nõukoja istungi protokollid. 94. istung (viide 14), lk 22.

overview of the current regulation of lay judges in Estonia and the following one an overview of the lay assessors used in the German judiciary in different courts and tribunals. In the fourth chapter the author presents the description of the employed empirical method and the reasons why a survey as the method of an empirical study was chosen. Thereafter, the author sets research objectives which are in the fifth chapter followed by an analysis based on the objectives. The fifth chapter focuses on the analysis of the empirical data and is divided, according to the respondents, into two blocks, respectively the lay judges and the judges. The analysis is followed by a discussion in the sixth chapter where the author draws conclusions from the previous analysis. In the last chapter, the author highlights the problems and observations from the survey carried out among judges and lay judges and, based on the prior theoretical analysis and on the example of lay assessors in the German judiciary, makes proposals for improving the regulation of lay judges in Estonia.

The author of the thesis forwarded the survey to lay judges appointed in 2015 and 2019. With the help of county courts, it was possible to send the electronic survey to 720 lay judges. 312 responses were received. As for professional judges, the author addressed the judges administrating civil and criminal matters in Harju, Viru, Tartu and Pärnu county courts. The survey was sent to 139 judges, 58 of which were criminal matters judges. The survey was completed by 31 criminal judges. Hence, the response rate among professional judges was 58.5% and among lay judges 43.3%.

A review survey method was chosen from quantitative survey methods as this allows to collect data from a group of people in a standardized way. An anonymous questionnaire survey was used which is the main method of a quantitative survey. The format of the survey makes it possible to collect data in a standardized way, whereas respondents constitute a sample to provide information regarding broader general sample. The survey was carried out electronically in a corresponding online environment. Multiple choice questions constituted the majority of the questions.¹⁵⁰

Lay judges are not required in Estonia to have higher education in law or any other field. In reality, lay judges only need to prove knowledge of the Estonian language and having no conviction for a criminal offence. However, to complete the tasks of a lay judge they need to have some knowledge or comprehension of the judiciary, judicial work, and further, of criminal proceedings and criminal law since in judicial proceedings they have to deal with both, more easily understandable and more complex procedural matters. After carrying out the empirical research, it can be said that out of the

¹⁵⁰ Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P, lk 125-180.

312 lay judges who responded to the survey, 200 (i.e. 64.2%) had had no training on how to perform their tasks, even this having been the wish of some. Out of the 186 lay judges who have participated in a court session, 109 said they wished to undergo training, primarily to improve knowledge of their own rights, responsibilities and tasks, and further, to have a better understanding of how the matters are tried in court sessions. Remarkably, 56 of them were experienced lay judges who had participated in more than ten sessions. From the analysis of the results of the survey, the author concluded that a lay judge with no proper training on his tasks, including his rights and responsibilities, very seldom maintains a different opinion from a professional judge. The prior is also confirmed by the responses from judges who hardly ever consulted with a lay judge in decision-making, and found this institution being of little help. In particular, only 12.9% of the judges answered that for the most part, lay judges supported decision-making, whereas 61.3% of the judges took their opinion into account mostly or sometimes. The majority of judges (58.1%) considered the participation of lay judges in resolving first-degree crimes under the current regulation unnecessary. In addition, the thesis made it clear that under the current regulation, the training of lay judges falls completely to be an extra undertaking of a professional judge.

The author of the thesis considers training lay judges on their tasks indispensable and, therefore, made a proposal to supplement the Courts Act with a paragraph on training for lay judges. The author considers training for lay judges beneficial to improve public and judges' disposition towards lay judges, who first and foremost should be seen by the judges as competent partners which could eventually lead to regarding them as potential assistants in decision-making. In addition, proper training would provide lay judges with better understanding of their rights and responsibilities, including procedural rules, and thus enable them to disagree with a professional judge in various issues in the course of procedure if necessary.

The master's thesis also showed that the scarce efforts on popularization of the institution of lay judges might be the reason why local governments submit fewer candidates to be appointed as lay judges to the courts than they are requested. The empirical study revealed that almost half (47.8%) of the lay judges who took part in the survey have been invited to run for the position by the local government and not by a court, or an incumbent lay judge, as might have been expected to result from the popularization of the institute of lay judges proposed in an analysis of the remuneration of lay judges by the Ministry of Justice.

The thesis also pointed at another major issue in the current regulation – the impossibility to involve lay judges in inspecting the legality of surveillance activities under the current regulation. As mentioned above, a professional judge and two lay judges have equal rights at all stages of the decision-making of first-degree crimes including decisions on acceptability of evidence etc. Therefore, the lay judges need to have the possibility to control and evaluate any evidence and the legality of their receipt. The information obtained in the course of surveillance and the methods, tactics and means, which were in use, are protected by a state secret (§ 8 (1) State Secrets and Classified Information of Foreign States Act). Furthermore, to control the legality of surveillance activities, the court must first verify whether the surveillance permit has been given. The court must also verify that the information offered as evidence has been collected through permitted activities and in the indicated period. To control all this, the judge needs to have access to state secrets which is the case with professional judges by virtue of office, but not with lay judges. The empirical study revealed that judges have failed to involve lay judges in verifying the legality of surveillance activities. 17 lay judges and 10 judges confirmed this. To find a solution, the author of the thesis proposed to supplement § 27 (1) of the State Secrets and Classified Foreign Information Act by adding lay judges to the list, or to amend the Code of Criminal Procedure and the Courts Act to the extent that a professional judge acting alone should verify of the legality of surveillance activities.

The research also revealed that according to the current regulation it is impossible to impose coercive measures on lay judges in case of a failure to appear at a court session. The author did not include the issue of non-appearance of a lay judge at a court session to the survey, being unaware of the problem, but relying on the responses, it is impossible to deny, this problem exists. On several issues, the judges noted that they had encountered situations where a lay judge would cease to appear in the middle of the process and the case has to be re-heard from the beginning with a new panel, and there would be no coercive mechanisms to penalise lay judges for such behaviour. The current Courts Act and the Code of Criminal Procedure do not provide for the possibility of fining lay judges if they fail to appear at a court session without good reason. Therefore, the author considered it necessary to follow the example of the German provisions on lay assessors, where a fine is imposed on assessors if they fail to appear in time to fulfil their obligations without good reason (§ 56 (1) GVG). In Germany, a fine of up to 1000 euros may be imposed on a lay assessor, and costs related to the violation may be recovered (§ 178 (1) GVG). The author of the thesis makes a proposal to improve the Courts Act to the extent that it would provide for the possibility of fining

lay judges for failing to appear at a session with no good reason, or in general, for no performance of tasks.

As a result of the master's thesis, the author proposed to add an additional precondition for becoming a lay judge. The existing Courts Act stipulates minimal, not to say non-existent preconditions to lay judges (§ 103 (1) Courts Act). The current regulation imposes no educational requirements nor previous professional experience on a lay judge. Even though it is expected that all Estonian citizens have basic education (9 years of education), this being the mandatory general educational minimum (§ 15 Education Act), there is no absolute guarantee for presence of even the basic education. Namely, § 9 (2) of the Basic Schools and Upper Secondary Schools Act prescribes that a person is required to attend school until the acquisition of basic education, or until the age of 17, which does not guarantee that a lay judge has basic education because once a person reaches the age of 17 he or she may give it up. The empirical study revealed that 56.2% of the lay judges and 51.3% of the judges considered having secondary education a necessary prerequisite for becoming a lay judge. As another alternative, it was formulated in free text that lay judges should have at least higher education, or they should undergo compulsory training. Thus, based on the results of the study, the author suggested that § 103 (1) of the Courts Act should be amended by adding the requirement of secondary education as a prerequisite for becoming a lay judge.

Regarding the remuneration of lay judges, the author referred to the fact that less than two years ago the regulation of the remuneration of lay judges was amended and their salary increased, not decreased. Nevertheless, a large number of lay judges who participated in the survey (74.7% of the respondents) do not consider this sum worthy of their contribution. In the author's opinion, the remuneration of lay judges should not be increased again at the time when several problems have been identified with the current regulation. Therefore, the author proposed to motivate lay judges in the form of non-monetary motivation packages. The author has suggested that lay judges should be encouraged, for example, by trainings, the opportunity to participate in Court's events, excursions and also in the form of popularizing the institution of lay judges, e.g. with various media coverage. In addition, positive media coverage would help the public to perceive lay judges as participants in the administrations of justice on behalf of the people, and that in turn would motivate lay judges in their responsibilities.

Another goal of the thesis was to find out whether lay judges should participate in the hearings of second-degree crimes and civil cases, or whether Estonia should have jury trial. To accomplish this, the author inquired judges and lay judges opinions in these matters.

Judges categorically precluded the possibility of involving lay judges in second-degree crimes, only one judge said the contrary. Judges and lay judges had a different opinion about the potential involvement of lay judges in civil proceedings. Most of the judges (83.9%) answered that lay judges should not participate in civil proceedings, whereas two thirds of the lay judges (66.7%) considered it necessary. Performing the tasks of a lay judge was seen as part of a citizen's duty by neither the lay judges (67.3%) nor the judges (77.4%), and the author agrees with them. The historical development of the institution of lay judges in no way favours the jury system, as we have no signs of such a historical tradition.

To summarize, the master's thesis revealed that there are several problems in the current regulation of lay judges. These include the insufficient, or non-existent, training for lay judges, their low remuneration, and the impossibility to be involved in verifying the legality of surveillance activities and fining lay judges for failing to appear at a session under the current regulation, and lastly, the lack of additional requirements for becoming a lay judge.

The author of the thesis proposed to improve the current regulation as follows: to provide training for lay judges after their appointment; to find non-monetary motivation packages for the remuneration of lay judges; to supplement § 27 (1) of the State Secrets and Classified Information of Foreign States Act by adding lay judges to the list, or to specify the corresponding part of the Code of Criminal Procedure which places the verifying of the legality of surveillance activities only in the sphere of responsibilities of a professional judge; to supplement the Courts Act with regard to fining lay judges if they fail to appear at a session with no good reason or do not perform their tasks, and to add the requirement for secondary education as an additional prerequisite for becoming a lay judge.

Kasutatud allikad

Kasutatud kirjandus

1. Andresen, A. jt. Eesti ajalugu. V, Pärissorjuse kaotamisest Vabadussõjani. Tartu: Ilmamaa, 2010.
2. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Schaubild Gerichtsaufbau–
https://www.bmjbv.de/SharedDocs/Downloads/EN/courts_of_law.pdf?__blob=publicationFile&v=3 (28.03.2020).
3. Bundessozialgericht. – https://www.bsg.bund.de/EN/Home/home_node.html (26.03.2020).
4. Bundesarbeitsgericht –<http://www.bundesarbeitsgericht.de/englisch/general.html> (28.03.2020).
5. Burgess, P.; Corby, S.; Latreille, P.L. Lay judges and labor courts: a question of legitimacy. – *Comparative Labor Law & Policy Journal*, Vol. 35, Issue 2.
6. Foster, N. German Legal System & Laws. London: Blackstone Press, 1996 2nd ed.
7. Eesti kohtud. Rahvakohtunikud. – <https://www.kohus.ee/et/eesti-kohtunikud/rahvakohtunikud> (03.03.2020).
8. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium, toim Peep, V. Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee : koguteos. Tallinn: Õigusteabe AS Juura 1997, lk 395.
9. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. vlj. Tallinn: Juura 2012.
10. Eesti Vabariigi põhiseaduse juriidilise ekspertiisi komisjoni lõpparuanne. II osa- põhiseaduse analüüs ja 13. peatükk „Kohus“. –
https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/pohiseaduse_13_peatukk_kohus.pdf (20.01.2020).
11. Harju maakohtu esimehe arvamus riigi õigusabi seaduse, riigilõivuseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 364 S juures. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6e088586-736e-4786-89ba-288433e83e15/Riigi%20C3%B5igusabi%20seaduse,%20riigil%20C3%B5ivuseaduse,%20tsiviilkohtumenetluse%20seadustiku%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (22.02.2020).
12. Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina 2005.

13. Kergandberg, E. Per aspera ad fair trial. – Juridica 2011 nr 1.
14. Kergandberg, E., Pikamäe, P. Eesti uue kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu lähtekohad. – Juridica 2000, nr 9.
15. Kirch, M. Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsisiosakond teemaleht nr 8. Rahvakohtunikud. – https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/01/Teemaleht_8_2013.pdf (20.04.2019).
16. Kohtute haldamise nõukoja istungi protokollid. 67. istung 14.12.2012. – <https://www.kohus.ee/et/kohtute-haldamise-noukoda/istungite-protokollid> (11.11.2019).
17. Kohtute haldamise nõukoja istungi protokollid. 69. istung 5.04.2013. – <https://www.kohus.ee/et/kohtute-haldamise-noukoda/istungite-protokollid> (11.11.2019).
18. Kohtute haldamise nõukoja istungi protokollid. 80. istung 13.05.2015. – <https://www.kohus.ee/et/kohtute-haldamise-noukoda/istungite-protokollid> (24.02.2020).
19. Kohtute haldamise nõukoja protokollid. 94. istung 1- 2.06.2017. – <https://www.kohus.ee/et/kohtute-haldamise-noukoda/istungite-protokollid> (11.11.2019).
20. Kohtute haldamise nõukoja protokollid. 98. istung 31.05-01.06.2018. – <https://www.kohus.ee/et/kohtute-haldamise-noukoda/istungite-protokollid> (11.11.2019).
21. Kohtute seaduse eelnõu seletuskiri. 607 SE I – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/bd1b5c32-b483-38ce-aed8-1f9a0e647528/Kohtute%20seadus> (16.02.2020).
22. Kohtute seaduse eelnõu seletuskiri. 649 SE I. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/b05e68b5-7f81-a11a-485a-85fdff01f55c/Kohtute%20seadus> (22.02.2020).
23. Kolmeastmelise kohtusüsteemi kujundamine ja kohtusüsteemi lülid. – Eesti jurist 1991/5.
24. Laffranque, J. Kohtuniku eriarvamus. Selle võimalikkus ja vajalikkus Eesti Vabariigi Riigikohtus ja Euroopa Kohtus. Doktoritöö. Juhendaja prof Raul Narits. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2003.
25. Laurimaa, K. Rahvakohtunike osalus Eesti õigussüsteemis. Uurimistöö. Juhendaja Andres Kangur. Tartu: Tartu Ülikool 2018 (koopia autori valduses).
26. Linn otsib rahvakohtunikke. – Pärnu Postimees 09.10.2018. <https://parnu.postimees.ee/6425012/linn-otsib-rahvakohtunikke> (21.03.2020).
27. Leichter, K (tegevtoimetaja). Kohtute aastaraamat 2018. Tartus: Riigikohus 2018.
28. Lõhmus, U. Kohtud uue aastatuhande lävel. – Juridica 1999, nr 1.

29. Machura, S. Interaction between lay assessor and professional judges in German mixed courts. *International Review of Penal Law*, 2001/1 nr 72.
30. Machura, S. Silent lay judges—why their influence in the community falls short of expectations. *Chicago-Kent Law Review*, volume 86.
31. Ministerium der Justiz Nordrhein-Westfalen. Ehrenamtliche Richterinnen und Richter. – https://www.justiz.nrw.de/Gerichte_Behoerden/fachgerichte/Verwaltungsgericht/ehrenamtliche_Richter/index.php (28.03.2020).
32. Ministerium der Justiz Nordrhein-Westfalen. Finanzgerichtsbarkeit. – https://www.justiz.nrw.de/Gerichte_Behoerden/fachgerichte/Finanzgericht/grundsuetze/Ehrenamtliche_Richter_4/index.php#1 (28.03.2020).
33. Ministerium der Justiz Nordrhein-Westfalen. Verwaltungsgerichtsbarkeit. – Arvutivõrgus: https://www.justiz.nrw.de/Gerichte_Behoerden/fachgerichte/Verwaltungsgericht/aufbau/index.php (28.03.2020).
34. Nigol, K. Kohtukorraldus NSV Liidus. Tartu: Riiklik Ülikool 1989.
35. Ojamaa, H. Särgava: rahvakohtunike institutsioon vajab revideerimist. – Postimees 03.10.2013. Arvutivõrgus: <https://www.postimees.ee/2096002/sargava-rahvakohtunike-institutsioon-vajab-revideerimist> (24.02.2020).
36. Parmas, A., Pruks, P., Rask, M. Tractatus terribiles : artiklikogumik professor Jaan Sootaki 60. juubeliks. Tallinn: Juura 2009.
37. Pärnamägi, I. Saksa mõju Eesti õiguses. Ettekanne XX! Õiguskeele päeval 03.12.2013 Tallinnas. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/illimar_parnamagi_saksa_moju_eeesti_oiguses.pdf (28.03.2020).
38. Pärsimägi, A. Haldusmenetlusest halduskohtupidamise ja Hamburgini. – *Juridica* 2001 nr 8.
39. Pärsimägi, A. Kohus see on kohtunik.... – *Juridica* 1996, nr 9.
40. Rahvakohtunike tasustamise analüüs. Justiitsministeerium, kohtute talitus. Tallinn 2017 (autori valduses).
41. Rahvakohtuniku tasu suurus ja maksmise kord. Määruse seletuskiri. – <http://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/446d199e-6313-499f-92e1-47abebbb1fle?activity=1#IU9mryiH> (23.03.2020).
42. Redecker, Niels. Kohtukorraldus ja võimujaotus demokraatlikus õigusriigis saksa seisukohast vaadatuna. – *Juridica* 1996 nr 5.

43. Riigi õigusabi seaduse, riigilõivuseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. 346 SE. Harju Maakohtu ettepanekud. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6e088586-736e-4786-89ba-288433e83e15/Riigi%20C3%B5igusabi%20seaduse,%20riigil%20C3%B5ivuseaduse,%20tsiviilkohtumenetluse%20seadustiku%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (22.09.2019).
44. Schneider, H. Kohtud Eestis; minevikus ja tänapäeval. Tartu: Juura, 1994.
45. Sootak, J. Veritasust kriminaalteraapiani: käsitus kriminaalõiguse ajaloost. 2. übertööt. ja tr. Tallinn: Juura 1998.
46. Sootak, J., Siimets- Gross, H. Üliõpilastöö kirjutamine ja vormistamine. Juhend õigusteaduskonna üliõpilastele. 3., täiendatud ja parandatud väljaanne. Tallinn: Kirjastus Juura 2020.
47. Tallinn otsib rahvakohtunikke. – Tallinna linn 23.01.2019
<https://www.tallinn.ee/est/Uudis-Tallinn-otsib-rahvakohtunikke-2> (21.03.2020).
48. Vald otsib rahvakohtunikke. – Saarte Hääl 21.11.2018.
<https://arhiiv.saartehaal.ee/2018/11/21/vald-otsib-rahvakohtunikke/> (21.03.2020).
49. Filippov, J. Kodusõda kohtumajas. – Eesti Ekspress 22.03.2013. Arvutivõrgus:
<https://ekspress.delfi.ee/kuum/kodusoda-kohtumajas?id=65851272> (24.02.2020).

Kasutatud normatiivaktid

50. Eesti Vabariigi haridusseadus. – RT I, 19.3.2019, 84.44.
51. Eesti Vabariigi põhiseadus. Asutav Kogu 15.6.1920. – RT, 09.8.1920, 113/114, 243.
52. Gerichtsverfassungsgesetz (GVG) –https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gvg/englisch_gvg.html#p0140 (28.03.2020).
53. Karistusseadustik. – RT I, 28.2.2020, 5.
54. Kohtuniku staatuse seadus. – RT 1991, 38, 473.
55. Kohtute seadus. – RT 1991, 38, 472.
56. Kohtute seadus. – RT I, 19.12.2019, 8.
57. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 20.12.2019, 8.
58. Maakohtute rahvakohtunike arvu määramine. Justiitsministri määrus 14.4.2015 nr 15. – RT I, 17.4.2015, 5.
59. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. – RT I, 13.3.2019, 120.

60. Rahvakohtuniku tasu suurus ja maksmise kord. Justiitsministri määrus 16.12.2006 nr 37. – RT I, 29.5.2018, 17.
61. Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadus. – RT I, 13.3.2019, 150.
62. Sozialgerichtsgesetz (SGG). – Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/sgg/BJNR012390953.html#BJNR012390953BJNG000100314> (28.03.2020).

LISAD

Lisa 1. Küsimustik vastuste kokkuvõttega- Rahvakohtunikud

Austatud rahvakohtunik

Olen Jaanika Lusti ja töotan Pärnu Maakohtus kohtu esimehe abi ja pressiesindajana ning õpin Tartu Ülikooli magistriõppes õigusteadust. Magistriõppe lõputöö raames uurin rahvakohtunike tegutsemist õigusemõistmises. Üle maailma on erinevate riikide kohtusüsteemide loomisel ja arendamisel peetud rahvakohtunike institutsiooni olemasolu demokraatliku ja ühiskonna õigustajuga kooskõlas oleva õigusemõistmise oluliseks garantiiks. Kahjuks tuleb aga tõdeda, et ei ole palju uuritud kuidas praegune süsteem päriselt rakendub ja mida rahvakohtunikud ise oma institutsioonist arvavad. Just seetõttu pöördungi Teie poole. Teilt saadud vastused aitavad näha võimalikke murekohti ning olla edaspidi abiks kohtusüsteemi edasi arendamisel. Küsimustik on anonüümne ja kuskil ei seostata vastuseid konkreetse vastaja isikuga.

Küsimustikule vastamine ei võta rohkem aega kui 5 minutit. Küsimustik on avatud kuni 02.12.2019.a.

Lugupidamisega
Jaanika Lusti

1. Mitu aastat olete olnud rahvakohtunik?

Esimest korda ametisse nimetatud	163	52,2%
Vähemalt 4 aastane rahvakohtuniku staaž	149	47,8%
	<hr/>	
	312	100,0%

2. Miks otsustasite hakata rahvakohtunikuks?

Mind kutsuti kohalikust omavalitsusest kandideerima	149	47,8%
Tuttav/sõber rääkis rahvakohtuniku tööst ja see tundus mulle huvitav	32	10,3%
Olen tahtnud rahvakohtunikuks saada, et õigusemõistmises osaleda	95	30,4%
Muu	36	11,5%
	<hr/>	
	312	100,0%

„Muu“ (avatud tekstina kirjutatud):

1) Leidsin infot meediast, kui anti teada, et otsitakse uusi rahvakohtunike kandidaate ja otsustasin kandideerida.

- 2) Võimalust tutvustati meedias ja kuna mul on huvi juriidiliste teemade vastu, otsustasin kandideerida.
- 3) uitmõte + õiguslane haridus suunasid kandideerima.
- 4) vaadata kohtumõistmise protsessi, samuti saada kogemusi ja anda oma panus.
- 5) Lugesin meediat ja otsustasin kandideerida.
- 6) Esimene kord esitati mind kandidaadiks. Viimasel korral kandideerisin ise, sest teadsin töö sisu.
- 7) Lehes oli kuulutus.
- 8) Tahtsin tutvuda süsteemiga seespoolt.
- 9) Õppisin vene ajal õigusteadust.
- 10) Lugesin Postimehest kandideerimist, tekkis huvi, mis mitte?
- 11) Tundus huvitav. Sel ajal olin töötu kui kandideerisin. Lisaraha.
- 12) Mind määras valla volikogu.
- 13) Keegi ei tahtnud.
- 14) Olen uudishimulik ja soovin proovida uusi asju, huvitab õigusmõistmise protsess.
- 15) Rahvakohtunikkude puuduse pärast Narvas.
- 16) Kuulutus jäi kogemata silma ja kohtusüsteem on pikalt huvi pakkunud.
- 17) Mulle meeldib õigus ja lugesin valla kodulehelt, rääkisin läbi lastega ja kandideerisin.
- 18) Ka minu ema osales kohtu töös, rahvakohtu kaasistujana.
- 19) Pakuti võimalust kandideerida ja töö tundus mulle huvitav ja pakub vaheldus igapäeva tööle.
- 20) Lugesin netist linnavalitsuse teadet.
- 21) Lisateenistus.
- 22) Leidsin teabe omavalitsuse kodulehelt.
- 23) Kohaliku omavalitsuse siseveebis oli kuulutus.
- 24) Loodan väga, et varsti saan osaleda.
- 25) Valiti omal ajal töökohast.
- 26) Õppisin vene ajal õigusteadust.
- 27) Nägin kuulutust kohalikus lehes ning mõtlesin proovida ja midagi uut kogeda, õppida.
- 28) Tuttavad rääkisid kandideerimisest.
- 29) Tundus huvitav ja esitasin kandidatuuri
- 30) Volikogust jäin valimistega välja, tahtsin millegagi valda toetada.
- 31) Kõik eelnevad valikud.
- 32) Lugesin kohaliku valla lehest, olin just pensionile jäänud.
- 33) Nõukogude ajal valis rahvakaasistujad töökollektiiv vastavalt linna/rajooni täitevkomitee poolt määratud arvule.
- 34) Nägin kuulutust, et saab esitada taotluse saada rahvakohtunikuks. Lugesin sellest, mida see töö sisaldab ja mulle tundus see olema nii huvitav kui ka uut väljakutset pakkuv.
- 35) Olin eelnevalt vanglakomisjoni liige
- 36) Huvi.

3. Millist koolitust olete rahvakohtuniku ülesannete täitmiseks saanud?

Kohus, kus olen rahvakohtunik korraldas koolituse

90 28,8%

Ministeerium korraldas koolituse	16	5,1%
Ei ole ühtegi koolitust saanud	200	64,2%
Osalenud nii kohtu kui ka ministeeriumi korraldatud koolitusel	6	1,9%
	<u>312</u>	<u>100,0%</u>

4. Mitmel istungil olete rahvakohtunikuna osalenud?

Mitte ühelgi kohtuistungil	126	40,4%
1 kohtuistungil	52	16,7%
2-10 kohtuistungil	78	25,0%
Rohkem kui 10- 1 kohtuistungil	56	17,9%
	<u>312</u>	<u>100,0%</u>

5. Kas kohtuasjast on kohtuistungil käigus (sh istungil esitatud menetluslikest taotlustest) tavaliselt kerge aru saada?

Alati on	65	34,9%
Enamasti on	109	58,6%
Vahel on	8	4,3%
Ei ole	4	2,2%
	<u>186</u>	<u>100,0%</u>

6. Kas tunnete mingisugusest koolitusest puudust?

Jah, kohtuistungi pidamise korra kohta käivatest koolitustes	17	9,1%
Rahvakohtuniku õiguste ja kohustuste ning ülesannete kohta käivast koolitusest	60	32,3%
Jah, kohtuistungi pidamise korra kohta käivatest ja rahvakohtuniku õiguste ja kohustuste ning ülesannete kohta käivatest koolitustest	32	17,2%
Ei	77	41,4%
	<u>186</u>	<u>100,0%</u>

7. Kas olete kohtumenetluses osalenud koos erinevate eesistujatega?

Olen olnud rahvakohtunikuks alati ühe kohtuniku juures	69	37,1%
Olen olnud rahvakohtunikuks põhiliselt ühe kohtuniku juures, aga mõnel istungil ka teise kohtunikuga	42	22,6%
Ükski kohtunikest ei ole kujunenud mulle järjepidevaks eesistujaks	75	40,3%
	<u>186</u>	<u>100,0%</u>

8. Kas tunnete end protsessis vajalikuna?

Jah, enamasti	109	58,6%
Jah, vahel	56	30,1%

Ei	21	11,3%
	186	100,0%

9. Kas tunnete, et teil on otsustusõigus võrdselt professionaalse kohtunikuga?

Jah	130	69,9%
Ei	52	28,0%
Minu arvamust ei küsitagi	4	2,2%
	186	100,0%

10. Kas menetluse mingis etapis on eesistuja jätnud rahvakohtuniku kohtuasja kaasamata?

Jah, jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimiseks	17	9,1%
Ei	128	68,9%
Muu	41	22,0%
	186	100,0%

„Muu“ (avatud tekstina kirjutatud üldiselt järgmist):

Ei oska vastata kuna ei ole osalenud ühelgi sellisel istungil, kus taotlus esitati; pole nii kaugele jõudnud; pole kogemust, ei tea; ei oska hinnata; ei tea vastavat regulatsiooni; menetlus on alles algusjärgus jne.

11. Kas saate oma panuse eest rahvakohtunikuna väärilist tasu?

Jah	47	25,3%
Ei	139	74,7%
	186	100,0%

12. Kui tihti on Teie praktikas juhtunud, et otsuse tegemisel on kohtuniku ja rahvakohtuniku vahel erimeelsused?

Enamasti on erimeelsused	2	1,1%
Vahel on olnud erimeelsusi	62	33,3%
Ei olegi olnud erimeelsusi	122	65,6%
	186	100,0%

13. Kui selline erimeelsus ilmneb, kas siis erimeelsus lahendatakse hääletuse teel või läbirääkimisega?

Hääletuse teel	3	4,7%
Läbirääkimistega	51	79,7%
Ei hääletata ega räägita, eesistuja sõna jääb peale	8	12,5%
Muu	2	3,1%
	64	100,0%

„Muu“ (avatud tekstina kirjutatud):

- 1) Erimeelsuse ilmnemisel kohtunik selgitab oma vaatenurka ja enamasti suudab meid veenda.
- 2) Eesistuja üritab rahvakohtunikke mõjutada. Olen osalenud otsuse tegemisel, kus kaks rahvakohtunikku olid poolt, eesistuja vastu. Otsus jäi teise astme kohtus muutmata.

14. Kui hääletusega, siis kas enne hääletamist toimub mingi arutelu?

Jah	3	100,0%
Ei	0	0,0%
	3	100,0%

15. Kui jah, siis kuidas selline arutelu tavaliselt välja näeb?

Vabatekstina kirjutatud vastused:

- 1) Kaasistujad avaldavad oma seisukoha ja põhistavad selle. Vähemusse jääv esitab kirjaliku eriarvamuse.
- 2) Oleme kolmekesi öelnud, mida me arvame asjast.
- 3) Kohtunik on lasknud rahvakohtunikel oma seisukohti põhjendada ja oma seisukoha esitanud kõige lõpus. Aga see ei toimi kõigi kohtunikega, kuigi enamus toetab arutelu.

16. Mitu korda on juhtunud seda, et peale jääb rahvakohtunike arvamus?

0	33	51,6%
1	17	26,6%
2-5	14	21,9%
	64	100,0%

17. Milliste küsimuste puhul on peale jäänud rahvakohtunike arvamus?

Süüdi või õigeks mõista isik	2	6,4%
Karistuse suuruse üle	17	54,9%
Süüdi või õigeks mõista isik ja karistuse suuruse üle	6	19,5%
Tsiviilhagi suuruse üle	2	6,4%
Karistuse ja tsiviilhagi suuruse üle	2	6,4%
Tsiviilhagi suuruse üle ja muu	1	3,2%
Muu	1	3,2%
	31	100,0%

18. Kui olete jäänud eriarvamusele, kas olete koostanud ka kirjaliku eriarvamuse?

Jah	1	3,2%
Ei	30	96,8%
	31	100,0%

19. Kas Teie arvates peaksid I astme kuritegude lahendamisel kohtus osalema rahvakohtunikud?

Jah	266	85,3%
Ei	46	14,7%
	<hr/>	
	312	100,0%

20. Kas Teie arvates peaksid tsiviilasjade lahendamisel kohtus osalema rahvakohtunikud (nt perekonnasjad jms)?

Jah	208	66,7%
Ei	104	33,3%
	<hr/>	
	312	100,0%

21. Mis on Teie arvates rahvakohtunike roll ja tähtsus õigusemõistmises?

Tavainimese kaasamine õigusemõistmisse ja seeläbi demokraatia suurenemine	175	56,1%
Asjade õigem ja õiglasem lahendamine	94	30,1%
Rahvakohtunikel ei ole märgatavat rolli ega tähendust ühiskonnas	33	10,6%
Muu	10	3,2%
	<hr/>	
	312	100,0%

„Muu“ (avatud tekstina kirjutatud):

- 1) Asjasse puutumatu inimese kõrvalpilk.
- 2) Teistest valdkondadest oleva teadmise edastamine kohtunikule.
- 3) Rahvakohtuniku roll on oluline aga seda peaks kohtunikele selgitama-see ei käi kõigi kohtunike kohta.
- 4) Antud hetkel, ei ole mingit rolli, lihtsalt formaalsus.
- 5) Erapooletu arvamuse saamine.
- 6) Aitab vaadata asjale laiemalt ka seeläbi teha läbikaalutum otsus.
- 7) Rahvakohtuniku ettepanekust ei sõltu reaalselt midagi.
- 8) Kuna pole kusagil osalenud, ei oska rolli tähtsust kajastada.
- 9) Nii esimene kui ka teine vastusevariant.
- 10) Menetluse läbipaistvus.

22. Kas teie arvates on rahvakohtuniku osalemine kriminaalasjade arutamisel demokraatia kätteandmine rahvale?

Jah	57	18,3%
Mingil määral	211	67,6%
Ei	44	14,1%
	<hr/>	
	312	100,0%

23. Kas peate otstarbekamaks, et kohtul oleks suurem valikuvõimalus rahvakohtunike valikul (näiteks õigus vetostada mõni kandidaat, kes lähtuvalt oma suurest töökoormusest või tööandja keelust ei saa kohtuistungitel osaleda. Antud küsimuse puhul ei peeta silmas seadusest tulenevaid piiranguid)?

Jah	200	64,1%
Ei	112	35,9%
	<u>312</u>	<u>100,0%</u>

24. Kas rahvakohtunikuks saamisele peaksid olema mingid täiendavad eeldused (haridusnõue, töökogemus vmt)?

Jah, vähemalt keskkharidus	175	56,2%
Jah, töökogemus	75	23,9%
Ei	27	8,7%
Muu	35	11,2%
	<u>312</u>	<u>100,0%</u>

„Muu“ (avatud tekstina kirjutatud üldiselt järgmist):

Vähemalt kõrgharidus peaks rahvakohtuniku olema; koolituse või testi läbima; elukogemus, hea eneseväljendusoskus; koolitused; õiglustunne ja ausus; keskkharidusest võib jääda tihti vajaka; mingid elementaarsed teadmised õigusest; rahvakohtunik peaks olema eraelus laitmatu käitumisega; mingigi ettekujutus kohtutööst; objektiivsus; ei näe põhjust kehtestada lisanõudeid; analüüsivõime jne.

25. Kas rahvakohtunikuks olemine võiks olla kodaniku kohustus ehk nagu on vandekohtunike süsteem (vandekohtunik valitakse valimisealiste kodanike hulgast juhusliku valiku alusel)?

Jah	102	32,7%
Ei	210	67,3%
	<u>312</u>	<u>100,0%</u>

26. Kas soovite veel midagi seoses rahvakohtunike tööga lisada?

Ei	255	81,7%
Jah	57	18,3%
	<u>312</u>	<u>100,0%</u>

„Jah“ (avatud tekstina kirjutatud):

- 1) Tunnitasa oleks vaja tõsta.
- 2) Rahvakohtunikega peaks väärkamalt arvestama, mitte panna nad olukorda (näiteks nagu Harju maakohtu Tallinna kohtumajas), et hoones liikumiseks ei usaldata läbipääsukaarte või et rahvakohtunikud peavad enne istungit koos kohtualustega ja ajakirjanikega kohtusaali ukse taga ootama enne istungit. See on alandav.
- 3) Praeguse süsteemi kohaselt nimetatakse rahvakohtunikeks palju inimesi, aga osad neist pole saanud kunagi kohtuistungil osaleda. Lisaks on rahvakohtunikele makstav tasu naeruväärne.

- 4) Enne istungile kaasamist oleks vajalik koolitus, selgitamaks rahvakohtuniku õigusi istungil, vajadust tutvuda kohtule esitatud materjalidega (toimikuga), vms. Näiteks võiks läbi mängida osapooltele küsimuste esitamist või midagi taolist.
- 5) Annab arusaamise kohtu tööst ja õigusemõistmisest.
- 6) Mind ei ole miskipärast üldse kaasatud, tekib üldse küsimus, miks meid nii palju peab olema.
- 7) Kuna siiani pole osalenud, siis sooviksin kindlasti mõnel istungil osaleda.
- 8) Võiks ikka mingid koolitused või loengud olla. Rohkem kaasatud olla.
- 9) Tasustamine on väga maha jäänud.
- 10) Üks rahvakohtunik ütles mulle, et Eestis on rahvakohtunikud vormitäiteks ja et kohtunik survestas teda "õiget" otsust tegema.
- 11) Ei ole mõistlik, et rahvakohtunikke valitakse nii palju, et 2/3 ei saa kunagi ühelgi protsessil osaleda.
- 12) Tunnitasu tõsta.
- 13) Ääretult väike tunnitasu.
- 14) Tahaks rahvakohtuniku tööd ka teha, mitte lihtsalt valitud olla.
- 15) Kohtunikele väike koolitus, selgitamaks , rahvakohtuniku rolli. Mõni kohtunik teeb väga head koostööd. Mõne kohtuniku puhul on tunne, et me segame kohtuniku tööd.
- 16) Kes peaks tutvustama tasustamise eripärasusi? Näiteks kui ühe kohtuasja istungite arv on üle 10. Sel juhul töötund kahekordistub. Või isikliku auto kasutamise hüvitamine km järgi kaugemalt sõites. Koolitus igal juhul ametisse asudes.
- 17) Ei oska midagi lisada, kuna pole tööprotsessis osalenud.
- 18) Mina olen ennast tundnud küll lihtsalt kohatäitena, lihtsalt käin kohal, aga midagi tegema ei pea. Otsustab nii-ehk- naa kohtunik ja kui sul on ka teine arvamus, siis ikkagi seadused panevad karistusemäärad paika. Kui selline asi ei muutu, siis ma ei näe rahvakohtunikel üldse mingit mõtet. Kuigi ilmselt see sõltub palju ka kohtunikust.
- 19) Tasu oli naeruväärne. Isegi solvavalt madal.
- 20) Tundub, et rahvakohtunikke on liialt palju, sest mind pole veel kaasatud.
- 21) Rahvakohtunikuks saamisel peaksid olema siiski mingid alustalad - haridus, kus oled töötanud. See poleks ju mõeldav, et inimene, kes vaevalt läbis põhikooli, saaks objektiivselt asju otsustada, kaaluda. Kursusi võiks korraldada rahvakohtunikele.
- 22) Rahvakohtunikul on õigusemõistmises samad õigused nagu kohtunikulgi, kuid kohtumajas liikumisel on rahvakohtunik inimene tänavalt, st reguleerimata on juurdepääs kohtumaja nõ piiratud ligipääsuga aladele, mistõttu kohtusekretär ja kohtunik ise peavad rahvakohtunikke konvoeerima. Rahvakohtunike tasu määrus on sõnastatud vastuoluliselt.
- 23) see oli kogemus ja andis hea koolituse, kuidas käib töö selles süsteemis. Ma loobusin tegelikult sellel põhjusel, et tasu nende kohaloldud päevade eest +transport olid ikka väga väikesed, peale ei tahtnud ka maksta hakata.
- 24) Rahvas võiks olla natuke teadlikum rahvakohtuniku ametist või rollist või rollist. Kui ma ise kandideerisin, ja sellest oma tuttavatega rääkisin, siis paljud ei teadnud , kes või mis see on ja milleks see vajalik on ja need, kes teadsid, oli tunnustajaid, kuid ka halvustajaid ,kes pidasid seda eneseupitamise üheks vormiks. pooled nendest ei arvanud sellest mitte midagi või olid negatiivsed, oli ka keskea ületanud inimesi ,kes suhtusid halvustavalt, justkui inimene ,kes sinna kandideerib, teeks seda eneseupitamiseks.
- 25) Sooviksin osaleda protsessides sagedamini.
- 26) Rahvakohtuniku arvamust peaks rohkem usaldama.

- 27) Ei väärtusta tasustamisel.
- 28) Tasu piinlikult väike.
- 29) Mahukate menetluste puhul võiks olla nn varukaasistujad, sest töö kõrvalt ei ole võimalik kõigil istungitel osaleda.
- 30) Kuna mul puudub praktiline kogemus antud vallas ei oska ma midagi lisada.
- 31) Rahvakohtuniku amet on praegu tüütu lisakohustus, millesse kaasatakse põhiliselt pensionäre kellel pole probleeme vaba ajaga. Puudub piisav motivatsioon enese täiendamiseks ja tasu nn istunud aja eest on naeruväärne võrreldes teiste kohtuistungites osalejatega.
- 32) Minu vastused on antud ainult 1 istungi põhjal.
- 33) Tasustamine võiks sõltuda kohtuniku palgatasemest protsentides.
- 34) Mõistliku mõistmist kui rahvakohtunik ei saa osaleda istungil.
- 35) Võiks olla fikseeritud palk Eesti miinimum ja tunnitasu.
- 36) Loodan, et aitan politseil paremini tööd teha.
- 37) Rahvakohtuniku ei ole kohtuistungile vaja, tema arvamus nagunii ei ole arvestatav.
- 38) Sooviksin saada rohkem informatsiooni (eelnevalt) ajagraafiku osas, et saaksin oma tegevusi rohkem planeerida.
- 39) Vähemalt minu puhul ei ole istungeid olnud väga palju, seega ei kulu palju aega ja silmaringi laiendab ikka.
- 40) Kohtuniku koostöö rahvakohtunikega tagab õigusemõistmise läbipaistvuse.
- 41) Tasustamine on väga maha jäänud.
- 42) Hetkel on tunne et teatud inimesi kutsutakse pidevalt istungitele, kuna nad on kas kellegi lemmikud või muul moel kasulikud ja teised on lihtsalt igaks juhuks.
- 43) Tasustamine võiks olla minu arvates kõrgem kuna tegemist on mõnes mõttes pingelise, aeganõudva ning südamega asja juures tööga.
- 44) Kõigepealt see on väga tähtis asi, et rahvakohtunikud osalevad kohtuprotsessis. Tahaks, et rahvakohtunikul olek kõrgharidus ja kogemus inimestega suhtlemine.
- 45) Praegu on kujunenud olukord, kus advokaatidel on raske leida aega istungile tulekuks, tuleks kasutada ainult neid advokaate, kes pole teiste kohtuasjadega nii koormatud, siis ei veniks asjade lahendamine nii pikale.
- 46) Tasu võiks olla suurem, näiteks põhitöö keskmine palk, osad tööandjad ei tasusta kohtus oldud päevi, siis kannatab rahvakohtuniku sissetulek.
- 47) Meeldis see, et kohtuistungite aegade panemisel arvestati rahvakohtunike võimalustega. Erinevad kohtunikud suhtusid rahvakohtunikesse erinevalt, aga kõik olid viisakad ja tähelepanelikud. Oli tunda, et mõnele kohtunikule sai olla toeks otsuse valikute tegemisel.
- 48) Arusaamatu on piirang, mille kohaselt võib rahvakohtunik olla vaid kaks perioodi järjest.
- 49) See töö andis mulle oskuse jõuda objektiivse ja õiglase lõppotsuse juurde.
- 50) Väärilise tasu osas ei olnud valikut selgitamiseks. Ma ei leia täna, et selle ameti puhul peaks motiveerima tasu. Pigem võiks olla prioriteediks see positsioon seostada kogukonnale tagasi panustamisega. Rahvakohtuniku rolli võiks tegelikult nõu ümberbrändida ja päriselt kaasata sellesse muude alade spetsialistid, kes on valmis midagi ühiskonnale tagasi andma.
- 51) Tunnitasu peaks olema vähemalt viis eurot tund.
- 52) Koolitus alustades ja jätkuv koolitus vajalikud. Kohtunikud on erinevad, mõni arvestab rahvakohtunikuga rohkem, selgitab, põhjendab ja ootab arvamust, mõne jaoks ei ole rahvakohtunik keegi.

53) Kohtunike suhtumine rahvakohtunikesse on muutunud palju paremaks. Aastal 2011 ma tundsin, et ainult segan neid. Esimene koolitus oli alles peale 5 aastast töötamist.

54) Harju Maakohtus töötab veel tänagi kohtunikke, kes üritasid rahvakohtuniku statuuti üldse kaotada, nimetades seda "nõukaaegseks igandiks" ning püüdsid mõjutada seadusandjaid. Ka mind kui üht staažikamat rahvakohtunikku kutsuti Riigikogu õiguskomisjoni arvamust avaldama. Komisjoni esimees oli toona Andres Anvelt, kes sai probleemi olemusest aru ning toetas rahvakohtunike jätkamist. See oli eelmainitud mõjugrupile tõsine pettumus.

55) Rohkem ootaks rahvakohtunikenäi istungitele tööealisi inimesi. Minu kogemus näitab, et rahvakohtunikenäi tegutsevad rohkem pensionärid, kellel on selleks rohkem võimalusi ja vabadust otsustada. Tööl käiv inimene peab tihti keelduma pakutavast istungist, mille kestvus on enam kui paar-kolm päeva. Seaduses võiks kirjas olla, et kui rahvakohtunik on kutsutud osalema istungile, siis peab tööandja seda ka võimaldama. Täna on töötaja enda asi, kuidas ta istungile saab. See aga sunnib töötavaid rahvakohtunikke tihti keelduma pakutavast istungist, kuna tööandjat mingi istung lihtsalt ei huvita.

56) Probleemiks on rahvakohtuniku asendamine protsessi käigus, samuti juriidiline taust. Puudub juurdepääsu õigus kõikidele dokumentidele, otsustada tuleb aga lähtuvalt kõikidest asjaoludest. Samas arvan, et rahvakohtunikud ei soovigi läbida seda kadalippu, et saada selline õigus. Rahvakohtunik saab olla vaid pensionär või töötu, kellel on vaba aega, et nädalate kaupa käia istungitel. Ka riigi seisukohalt on näha, et rahvakohtunikke väga ei vajata, kuna tasu istungitel oldud aja eest on olematu. Kindlasti on veel midagi, mis kohe ei meenu, aga kokkuvõttes arvan, et rahvakohtunike olemus on kaduv.

57) Kohtuniku teenistus eeldab kutsumust, äärmist vastutus- ja kohusetunnet, täieliku pühendumist kogu hingest. Kui puudub sisemine meelestatus selliseks tööks individuaalse lähenemisega igale inimesele, siis see teenistus inimesele ei sobi. Kohtuniku eksimise hind on liiga kõrge, et seda lubada. Samuti kohtuniku üürrike võim ei ole selleks, et rahuldada isiksuse madalaid küünalisi ambitsioone, rääkimata üleolevuse või lugupidamatuse demonstreerimiseks.

Lisa 2. Küsimustik vastuste kokkuvõttega- Kohtunikud

Austatud kohtunik

Olen Jaanika Lusti ja töötan Pärnu Maakohtus kohtu esimehe abi ja pressiesindajana ning õpin Tartu Ülikooli magistriõppes õigusteadust. Oma lõputöös uurin rahvakohtunike tegutsemist õigusemõistmises. Levinud arusaama järgi on vaja tuua õigusemõistmisse lisaks väljaõppinud juristidele tavainimese arvamus, mis lähtuks eelkõige humaansetest väärtustest ja tõekspidamistest. Sellist tavainimese arvamust esindab paljudes riikides rahvakohtuniku institutsioon, nagu ka Eestis. Kohtute haldamise nõukojas on aga käinud arutelu ka selle üle, kas praegune rahvakohtunike institutsioon on meile ikka vajalik. Arvamusi on poolt ja vastu. Kuidas aga

praegune süsteem päriselt rakendub ja mida kohtunikud rahvakohtunike institutsioonist arvavad, pole seni uuritud. Seega pöördungi Teie poole käesoleva küsimustikuga. Teilt saadud vastused aitavad näha võimalikke murekohti ning pakkuda välja võimalusi kohtusüsteemi edasi arendamiseks. Küsimustik on anonüümne ja kuskil ei seostata vastuseid konkreetse vastajaga.

Vastamine ei võta rohkem aega kui 5 minutit. Küsimustik on avatud kuni 02.12.2019.a.

Lugupidamisega

Jaanika Lusti

1. Kas Teie arvates võimaldab olemasolev regulatsioon võtta rahvakohtunike institutsioonist maksimumi?

Jah	16	51,6%
Ei	12	38,7%
Muu	3	9,7%
	<hr/>	
	31	100,0%

„Muu“ (vaba vastusena kirjutatud)

- 1) Ei saa täpselt küsimusest aru.
- 2) Rahvakohtunikud peaks läbima kohustusliku koolituse, mis võimaldaks neil õigusemõistmises täieõiguslikult osaleda. Seda koolitust võiks korraldada ka iga kohus ise.
- 3) Ei tea.

2. Kas rahvakohtunikke on lihtne leida/saada/kutsuda kohtuistungitele?

Jah	1	3,2%
Enamasti on	9	29,0%
Vahel on	6	19,4%
Väga harva on	3	9,7%
Ei ole	8	25,8%
Ei tea	4	12,9%
	<hr/>	
	31	100,0%

3. Kas te tutvustate rahvakohtunikele kriminaalasja enne esimese istungi algust?

Jah	22	71,0%
Enamasti	5	16,1%
Vahel	0	0,0%
Ei	1	3,2%

Ei, rahvakohtunik loeb ise süüdistusakti ja muid juuresolevaid dokumente

3	9,7%
31	100,0%

4. Kas rahvakohtunikud on alati saanud kriminaalasja sisust/süüdistusest aru?

Jah	7	22,6%
Enamasti	22	71,0%
Vahel	0	0,0%
Ei	2	6,5%
	31	100,0%

5. Kas te selgitate rahvakohtunikele menetluses tekkinud juriidilisi nüansse (nt üldmenetluses ühe süüdistatava eraldamine kokkuleppemenetluse, oportuuniteediga asja lõpetamine jms)?

Jah	25	80,6%
Enamasti	5	16,1%
Vahel	1	3,2%
Ei	0	0,0%
	31	100,0%

6. Kas menetluse mingis etapis olete jätnud rahvakohtuniku kohtuasja kaasamata?

Jah, jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimiseks	10	32,3%
Ei	11	35,4%
Muu	10	32,3%
	31	100,0%

„Muu“ (avatud tekstina kirjutatud üldiselt järgmist):

Ei ole tekkinud olukordi, kus peaks kaasamata jätma, nt jälitustegevuse seaduslikkuse kontroll; pole tekkinud eelkirjeldatud olukordi; seadus näeb ette millal kaasata ja millal mitte, ei ole valikut; määratud kaitsja kulude kindlaksmääramine.

7. Kas peate rahvakohtunike osalemist praeguse regulatsiooni järgi (I astme kuritegude lahendamisel) kriminaalmenetluses vajalikuks?

Jah	13	41,9%
Ei	18	58,1%
	31	100,0%

8. Kas leiate, et rahva kaasamise seisukohast oleks õigem, kui rahvakohtunikud osaleksid ka II astme kuritegude lahendamisel?

Jah	1	3,2%
Ei	30	96,8%
	<hr/>	
	31	100,0%

9. Kas rahvakohtunikud võiksid osaleda ka tsiviilasjade arutamisel (nt perekonnavaidlused)?

Jah	5	16,1%
Ei	26	83,9%
	<hr/>	
	31	100,0%

10. Kas otsuse tegemine koos rahvakohtunikega toimub hääletuse teel või arutelu käigus?

Hääletuse teel	7	22,6%
Arutelu käigus	19	61,3%
Muu	5	16,1%
	<hr/>	
	31	100,0%

„Muu“ (avatud tekstina kirjutatud):

- 1) Arutelu, mille tulemusena toimus hääletus.
- 2) Kõigepealt on arutelu, siis hääletus.
- 3) Kahe eelmise sümbioos.
- 4) Vahel hääletusega.
- 5) Esmalt toimub hääletus ja siis arutelu.

11. Mitu korda on otsuse tegemisel jäänud rahvakohtunik eriarvamusele?

0	24	77,4%
1 kord	3	9,7%
2-5 korda	4	12,9%
	<hr/>	
	31	100,0%

12. Milliste küsimuste puhul on otsuse tegemisel jäänud rahvakohtunik eriarvamusele?

Süüdi mõista isik	1	14,2%
Õigeks mõista isik	0	0,0%
Karistuse suuruse üle	4	57,2%

Karistuse suuruse, tsiviilhagi või isiku õigeks mõistmise üle	2	28,6%
Muu	0	0,0%
	<hr/>	
	7	100,0%

13. Eriarvamuste korral kas olete hääletanud või jõudnud arutelu käigus otsuseni?

Hääletanud	4	57,1%
Arutlenud	3	42,9%
Mitte kumbagi (palun kirjutage kuidas jõuti otsuseni)	0	0,0%
	<hr/>	
	7	100,0%

14. Eriarvamusele jäämise korral, kas rahvakohtunik on kirjutanud eriarvamuse?

Jah	3	42,9%
Ei	4	57,1%
	<hr/>	
	7	100,0%

15. Mitu korda on erinevate küsimuste puhul rahvakohtunike arvamus peale jäänud?

0	26	83,9%
1 kord	2	6,5%
2-5 korda	3	9,7%
	<hr/>	
	31	100,0%

16. Milliste küsimuste puhul on peale jäänud rahvakohtunike arvamus?

Süüdi mõista isik	0	0,0%
Õigeks mõista isik	1	20,0%
Karistuse suuruse üle	3	60,0%
Tsiviilhagi suuruse üle	1	20,0%
Tõendi vastuvõtmise/mitte vastuvõtmise küsimus	0	0,0%
Tõendi usaldusväarsuse küsimus	0	0,0%
Muu	0	0,0%
	<hr/>	
	5	100,0%

17. Kas peate rahvakohtuniku arvamust otsuse tegemisel oluliseks?

Jah	8	25,8%
Enamasti pean	10	32,3%

Vahel pean	9	29,0%
Ei pea	4	12,9%
	<hr/>	
	31	100,0%

18. Kui sageli olete enda hinnangul teinud tänu rahvakohtunike osalemisele menetluses teistsuguse otsuse, kui oleks teinud ilma nende osalemiseta (märkige osakaal protsentides rahvakohtunikega tehtud otsustest)?

0%	18	58,1%
1-5%	8	25,8%
6-10%	1	3,2%
11- 25%	0	0,0%
Muu	4	12,9%
	<hr/>	
	31	100,0%

„Muu“ (avatud tekstina kirjutatud):

- 1) -
- 2) Ei oska märkida, kuna lõpptulemuseni oleme jõudnud arutlemise teel.
- 3) Protsenti ei tea aga korra või paar oleks ehk karistuse määr mõneti teistsugune olnud.
- 4) Alla 1%.

19. Mille poolest koos rahvakohtunikega tehtud otsus teistsugune sai?

Mõistsin õigeks, kuigi üksinda oleksin süüdi mõistnud	0	0,0%
Mõistsin süüdi, kuigi üksinda oleksin õigeks mõistnud	1	6,3%
Karistuse suurus läks pikemaks	5	31,3%
Karistuse suurus läks lühemaks	7	43,8%
Muu	3	18,8%
	<hr/>	
	13	100,0%

„Muu“ (avatud tekstina kirjutatud):

- 1) -
- 2) Ei ole otsuste tegemisel nii must-valgelt mõelnud. On olnud ühine loominguline protsess.
- 3) Karistus on olnud erinev, nii raskem kui ka kergem.

20. Kas Te olete rahul, et otsus sai teistsugune?

Jah	9	69,2%
Ei	4	30,8%
	<hr/>	
	13	100,0%

21. Kas tunnete, et rahvakohtunikega koos otsuse tegemisel on neist abi erinevate küsimuste puhul?

Jah on	5	16,1%
Enamasti on	4	12,9%
Vahel on	11	35,5%
Ei ole	11	35,5%
	<hr/>	
	31	100,0%

22. Kas tunnete ennast rahvakohtunikega koos otsuse tegemisel kergemalt tänu vastutuse jagamisele?

Jah	1	3,2%
Enamasti	2	6,5%
Vahel	5	16,1%
Ei	23	74,2%
	<hr/>	
	31	100,0%

23. Kas rahvakohtunikuks saamiseks peaksid olema täiendavad eeldused (haridusnõue, töökogemus vms)?

Jah, vähemalt keskhariduse nõue	16	51,3%
Jah, töökogemus	7	20,5%
Ei	5	17,9%
Muu	3	10,3%
	<hr/>	
	31	100,0%

„Muu“ (avatud tekstina kirjutatud):

1) Kahe esimese nõude täitmine.

2) Eelduseks võiks olla ka see, et nad tõepoolest ka tuleksid kohale, kui neid on sellesse (nende enda soovil) ametisse valitud. Hetkel puuduvad sobivad (sunnimehhanismid, mis tõesti kohustaksid istungist osa võtma, kui kutse istungile tuleb.

3) Peaksid läbima kohustusliku koolituse.

4) Rahvakohtuniku instituut tuleb ära kaotada.

24. Kas rahvakohtunik saab oma töö eest väärilist tasu (praeguse regulatsiooni järgi on neile tagatud tasu võrdne nende tasuga töökohal ning mittetöötavatele rahvakohtunikele makstakse 3,21 eurot tundi)?

Jah	17	54,8%
Ei	14	45,2%
	<hr/>	
	31	100,0%

25. Kas rahvakohtunikuks olemine võiks olla kodaniku kohustus nii, et rahvakohtunikud kutsutakse välja juhusliku valijate nimekirja järgi (nagu mitmes riigis on vandekohtunike süsteem)?

Jah	7	22,6%
Ei	24	77,4%
	<hr/>	
	31	100,0%

26. Kas peate otstarbekamaks, et kohtul oleks suurem valikuvõimalus rahvakohtunike valikul (näiteks õigus vetostada mõni kandidaat, kes lähtuvalt oma suurest töökoormusest või tööandja keelust ei saa kohtuistungitel osaleda. Antud küsimuse puhul ei peeta silmas seadusest tulenevaid piiranguid)?

Jah	20	64,5%
Ei	11	35,5%
	<hr/>	
	31	100,0%

27. Kas teie arvates on rahvakohtuniku osalemine kriminaalasjade arutamisel demokraatia kätteandmine rahvale?

Jah	4	12,9%
Mingil määral	17	54,8%
Ei	10	32,3%
	<hr/>	
	31	100,0%

28. Kas rahvakohtunike institutsiooni peaks ära kaotatama (palun põhjendada)?

Jah	13	45,2%
Ei	14	41,9%
Konkreetset jah/ei vastust andmata	4	12,9%
	<hr/>	
	31	100,0%

Avatud tekstina küsimuse vastused:

1) Ei peaks. Rahvakohtunikud on heaks toeks nn mõistliku kõrvalseisjana ja vahel ka oma erialast tulenevalt mõnede spetsiifiliste küsimuste arutelul.

2) Ma leian, et olukorras, kus on professionaalne kohtunik, ei ole rahvakohtunike olemasolu vajalik. Seega peaks ära kaotama. Ka üldsuse silmis (nt meedias vms) ei ole tavaliselt rõhutatud või välja toodud, kas ja millal on otsustuste tegemise juures olnud rahvakohtunikud. Sellest järelduvalt ei ole ka üldsuse jaoks rahvakohtunike osalemine protsessis mingi märk, mis kuidagi muudaks otsustuse jõudu või kaalu võrreldes otsustusega, mis tehakse kohtuniku enda poolt. Probleemiks võib olla ka vastutus. Rahvakohtunikele on antud kanda suur vastutus (võrdne hääl kohtunikuga). Kohtunikuks saav inimene võtab teadlikult vastutuse, tunneb ja teab seda, mis teda ees ootama hakkab. Rahvakohtunikud kahjuks ei tea. Seega ilma kohtuniku piisava toeta võib juhtuda, et ei julgeta vastutust võtta. Nii vastutusrikka ülesandega toimetulemine inimeste jaoks, kes ei ole süsteemiga kursis (paljud ei olegi varem kohtus käinud, ei oma mingeid teadmisi ega kogemusi), on keeruline. Samuti keeruliste otsustuste tegemisega kaasnevaga toime tulemine. Kohtunik omandab ameti käigus vastavad võtted, kuid rahvakohtunikel seda võimalust ei ole. Arvestades protseduurilisi reegleid ja norme, vajadust otsustuste tegemisel arvestada olemasolevat kohtupraktikat, seaduste tõlgendamise ja tundmise vajadust, on kohtuniku jaoks rahvakohtunike protsessis osalemine kindlasti koormavam - kohtunik peab rahvakohtunikele edastama kogu vajaliku info, teadmised, mis on vajalikud otsustuste tegemisel arvesse võtta. Olenevalt protsessi eripäradest võib selline pidev selgitamine ja ülevaadete tegemine olla väga aeganõudev ja koormav.

3) Jah.

4) Ei peaks ära kaotama. Kaasamine on alati positiivne ja see pole eluvõõras. Palju on abi, kui erialalt insener - mehhaanik, ehitaja või raamatupidaja juhtub kaasa istuma. Neid tuleks kaasata ka tsiviilasjades. Hetkel on tsiviil küll ainuke, kus kollegiaalselt ei istuta ja vastutus on kohtunikul üksinda. Perekonna asjas aitab ka see kui keegi isa või ema või vanaema vanaisa kaasistuja on. See mõjutab kogemuslikult pooli rohkem, kui nooruke lastetu kohtunik. Olen ise enne isaks saamist koos rahvakohtunikega ka tsiviili istunud ja tundsin ennast hoopis kindlamalt.

5) Praegusel kujul - jah, mõttetu. Pigem loob näivust. Rahvakohtunikud lihtsalt käivad kaasa ja ise ei suuda otsustada millegi üle. Kui säilitada, siis võtta üle anglo-ameerika süsteem täies mahus, et süü küsimuse otsustavad vandemehed ning kohtunik eesistuja ei pea enam midagi põhjendama ei suuliselt ega kirjalikult.

6) - (Loetud kui konkreetne jah/ei vastus andmata)

7) Õigusemõistmise seisukohast vaadatuna on neist kasu minimaalne. Rahva õigusemõistmisesse kaasamise olulisuse seisukohast ei oska vastata. (Loetud kui konkreetne jah/ei vastus andmata)

8) Kehtiv regulatsioon suures plaanis töötab.

9) Jah. Nende osavõtt ei lihtsusta asjade menetlemist, pigem muudab keerulisemaks (peab ju täiendavalt ka neile seadust ja menetlusreegleid tutvustama ning stressi võib tekitada ka rahvakohtunike saamine istungitele. Õige ei ole ka kogu aeg samade rahvakohtunikega kriminaalasja arutamine, mis aga sageli juhtub, kui olemasolev valim leiab erinevaid põhjusi, miks nad siiski arutamisest osa võtta ei saa). Abi oleks nt sellest, kui keerulisemate asjade (nt maksu- või majandusasjad) lahendamisel saaks kaasata vastava ala spetsialistid rahvakohtunikena, aga kahtlen sügavalt, kas sellise palgaga (3 eurot tunnis) spetsialistid-rahvakohtunikud istungitele tuleks. Paraku meie rahvaarv (1,3 mlj), erinevalt nt USA-st (327 mlj), ka ei soosi anglo-ameerikalikku lähenemist, st vandekohtu sarnase institutsiooni loomist - kust võtta need inimesed, kes põhitöö kõrval kohtuprotsessides osaleksid?

10) Ei peaks, kuna nii suurem autoritaarsus kohtupidamise vastu. Isikud näevad, et rahvas on nii otsustanud, kui rahvakohtunikud on asja kaasatud.

- 11) Pigem ei peaks ära kaotama. See võib anda alust arvamuseks, et mis salajasi asju nad seal ajavad.
- 12) Jah. Minu kogemuse järgi nendest kasu pole, sest neil puudub õiguslane haridus ja teadmised kaasa rääkida. Pahatihti lähtuvad emotsioonist.
- 13) Ei peaks.
- 14) Korduvalt on olnud olukordi, kus rahvakohtuniku loobumise tõttu kest protsessi, tuleb suurt asja algusest peale uue koosseisu poolt menetlema hakata. Suurteks asjadeks on väga raske rahvakohtunikke leida. Unustavad istungid, ütlevad päev enne istungit ära, hilinevad jne. Mõned teevad sobimatuid märkusi istungitel ja lisaks saalisolijatele tuleb ka rahvakohtunikke korrale kutsuda. Otsuse tegemisel ütlevad sageli, tehke nagu vajalikus peate.
- 15) Võib-olla edasi. (Loetud kui konkreetne jah/ei vastus andmata)
- 16) Ei peaks, rahvakohtunikud toovad õigusemõistmisse värskeid ideid ja mõtteid.
- 17) Ära kaotada, kuna nende reaalne panus on olematu. Lisaks on tihti nende osalemine seoses töö ja muude probleemidega raskendatud, selle tõttu on raske paindlikult istungeid planeerida. Asjatundmatu kriitika kuritegude menetluse osas on kohtunikule lisastress. Ilma nendeta on ikkagi tagatud põhiseaduses ettenähtud kohtupidamise avalikkus.
- 18) Ei pea tingimata ära kaotama, aga nende roll ja volitused võiks olla selgemini määratletud ja piiritletud, analoogselt vandekohtuga (tõendite hindamine, faktiliste asjaolude tuvastamine).
- 19) Asjad on läinud nii keeruliseks juriidiliselt, et rahvakohtunikel on sageli probleemi olemust keeruline mõista, kuna tal puudub üldjuhul eriharidus, ta ei ole kursis Riigikohtu seisukohtadega ega tea mitte midagi nt deliktstruktuurist jne...Seega - üldjuhul ei arva nad suurt midagi ja nõustuvad kohtuniku seisukohtadega.
- 20) Ei peaks, sest rahvakohtunike näol kaasatakse üldsus õigusemõistmisse, mis on üks oluline demokraatia ja õigusriigi tunnus inimesed saavad osaleda oluliste otsuste tegemisel, mis peaks suurendama üldsuse usaldust kohtulahendite ja kohtusüsteemi vastu tervikuna.
- 21) Ei. I astme kuriteoasjades otsust tehes aitavad nad asja näha laiemalt, kui seda suudab üks inimene. Nende mõneti lihtsustatud seisukohad panevad tihti kuriteo koosseisulisi tunnuseid teistest vaatenurkadest analüüsima, mis tuleb kindlasti otsustamisel kasuks. Kindlasti on ka jagatud vastutuse tunne. Ehk omab see tähtsust ka kohtuniku ameti ohutumaks muutmise seisukohalt.
- 22) - (Loetud kui konkreetne jah/ei vastus andmata)
- 23) Ei pea.
- 24) Ei pea.
- 25) Jah.
- 26) Jah, peaks ära kaotama, sest õigusemõistmist peaksid teostama vastava hariduse saanud ametnikud, rahvakohtunikud viimasel ajal ainult takistavad kohtu tööd.
- 27) Ei peaks.
- 28) Kindlasti mitte. Kuna kohtupidamine muuhulgas peab üldsusele ka näima õiglane, siis rahva esindajate osavõtt tagab selle näiliselt ja ka sisuliselt.
- 29) Pigem jah.
- 30) Pigem jah, sest käesoleval kujul ei täida see oma rolli.
- 31) Toetan ära kaotamist, kuna tihti saavad nad asjadest valesti aru, juriidiline pool on neile raskesti mõistetav. Pikkade protsesside käigus tekitvad neile probleeme töölt ärasaamine, mõnikord ka tervislik seisund. Paraku ei ole nende hulgas inimesi, kellega saaks asju ka sisuliselt arutada. Kuna mingisuguseid sanktsioone nende põhjusega puudumisele ei ole ette nähtud, siis kohtuistungitelt puudumine ei ole nende jaoks probleem ja nad ei saa aru oma kohalolu tähendusest ja tähtsusest.

29. Kas soovite midagi veel lisada seoses rahvakohtunikega?

Ei	27	87,1%
Jah	4	12,9%
	<hr/>	
	31	100,0%

„Jah“ (avatud tekstina kirjutatud):

- 1) Rahvakohtunike kaasamise osas tsiviilajade menetlusse puudub mul seisukoht, kuna olen kriminaalasju arutav kohtunik.
- 2) Ega õigusriik ei ole odav ja rahvakohtunikke ei tohi närutada naeruväärse tunnitasega. Pooldan siviilis kollegiaalset arutamise võimalust
- 3) Kriminaalasju arutanud kohtunik, hetkel ka tsiviilkohtunik.
- 4) Viimane aeg oleks see institutsioon kaotada kui ebavajalik.